

מסכת סוטה

פרק ראשון המקנא

דף ב'

סדר מסכתות מסדר נשים

ארבע מסכתות הללו, כתובות, נדרים, נזיר, סוטה, כך הן סדורות. והטעם לכך, משום שבמסכת כתובות יש פרק "המדיר", המדבר בענייני נדרים, לכן סמכו לה את מסכת נדרים.

ומשום שמסכת נזיר דומה למסכת נדרים, שהנזירות באה על ידי נדר, לכן סמכו למסכת נדרים את מסכת נזיר.

ולמסכת נזיר סמכו את מסכת סוטה, כי הנזירות היא התקנה שלא לבוא לידי קלקול של סוטה, כמאמר רבי, כל הרואה סוטה בקלקולה, יזיר את עצמו מן היין.

וכתבו התוס'^נ, שמהטעמים הללו, שנשנית מסכת נזיר בסמוך למסכתות נדרים וסוטה, היא שנויה בסדר נשים, ולא בסדר קדשים, אף שענייניה שייכים לסדר קדשים.

קביעת הזיווג

זיווגו הראשון של האדם נקבע לפי מזלו בתחילת זמן ההריון של הזכר, בין אם כבר נולדה הנקבה, ובין אם עדיין לא נולדה. כמאמר רב יהודה אמר רב, ארבעים יום קודם יצירת הוולד, בת קול יוצאת ואומרת, בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני, וזמן זה של ארבעים יום קודם יצירתו הוא זמן תחילת ההריון, שאין יצירת האדם מתחילה, אלא ביום ארבעים להריון, אבל קודם לכן נחשב כמים בעלמא.

וזיווגו השני של האדם נקבע לפי מעשיו, צנועה לצדיק, ופרוצה לרשע, שנאמר "כי לא ינוח שִׁבְט הַרְשָׁע על גֹּרֶל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לא יִשְׁלַחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעֻלְתָּהּ יְדֵיהֶם" (תהילים קכ"ה ג), כלומר לא יזדווג ממשלת רשע בגורל צדיק. ועל זיווג זה אמר רבי יוחנן, שהוא קשה לפני המקום כקריעת ים סוף, שצריך לשנות את סדרי בראשית על מנת שיתקיים הזיווג הזה, כי אינה בת זוגו, ובכך הדבר דומה לקריעת ים סוף שנשנתו סדרי בראשית, וענין זה למד ממה שנכתבו שני עניינים אלו יחד (בתהילים ס"ח ז), "אֲעֻלְקִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בְּיַתְהוּ", זהו הזיווג, שנוטל אדם יחיד ואשה יחידה, ומזווגם יחד ומיישב מהם בית אחד, "מוֹצֵיא אֲסִירִים

בְּכוֹשְׁרוֹתֵי", זה יציאת מצרים, שהוציא אסירים בחודש ניסן, שהוא כשר ליציאה, שאינו חס ולא צונן.

ואמר רבי שמואל בר רב יצחק, שכשריש לקיש היה בא לדרוש בפרשת סוטה, היה פותח בענין זה, שאין מזווגים לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו.

השקאת הסוטה אחר קינוי וסתירה

הבא להשקות את אשתו מים המרים, צריך שיקדם לכך, (א) קינוי, כלומר, שיתרה בה, "אל תסתרי עם פלוני", (ב) וסתירה, שתעבור על התראתו, ותתייחד עם אותו אדם, שקינא לה ממנו. [ובהמשך יתבאר בעזה"י, כמה עדים צריך לקינוי ולסתירה].

ואחרי קינוי וסתירה, משקה אותה את המים, לברר אם נטמאה כשנסתרה.

ודווקא כשאין ידוע אם נטמאה בסתירתה, אבל אם ידוע שנטמאה, אינו משקה אותה, אלא יוצאת ממנו מיד בגט, ובלא כתובה, ככל אשה שמזנה תחת בעלה, ואסורה לבעל, ולבועל, ולתרומה.

עדות טומאה

חומר יתירה יש באשה שקינא לה בעלה ונסתרה, כיוון שיש רגלים לדבר שנטמאה, שהרי קינא לה בעלה ונסתרה, מעתה אפילו עד אחד [ואפילו בעלה], מעיד עליה שנטמאה, נאמן לאוסרה, ואין צריך לכך שני עדים, שנאמר "דַּבֵּר אֶל גְּנִי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁקָה אֶשְׁתּוֹ וּמָעַלָּהּ בּוֹ מַעַל. וְשָׁכַב אִישׁ אֶתְהָּ שֹׁכֵבֶת זָרַע וְנִעְלַם מֵעֵינָי אִישָׁהּ וְנִסְתָּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה" (במדבר ה' י"ג), ודרשו את הפסוק כך, "וְיַעַד אֵין בָּהּ", עדות אין בה, כלומר אין שני עדים כשרים המעידים על כך, [שכל מקום שכתבה תורה "עד" סתם, הכוונה לשני עדים², ורק כשכתוב בפירוש "עד אחד", הכוונה לעד אחד, כמו "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת"], ואם כן, אפילו כשיש בה רק עד אחד, שמעיד שנטמאה, נוכל לקיים בה, "וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה", שהכוונה בזה לומר, שנאסרה על בעלה, כי לא נבעלה באונס, ואם כן בעד אחד נאסרת לבעלה, ויוצאת בגט בלא כתובה, [והוא הדין שנאסרת לבועל ולתרומה].

ופסוק זה מדבר, באשה שקינא לה בעלה, ונסתרה, כמו שכתוב, "וְיַעַבְרַ עֲלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקָנָא אֶת אֶשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה או עֵבֶר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקָנָא אֶת אֶשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה" (במדבר ה' י"ד).

אבל קודם קינוי וסתירה, אין אוסרים אשה לבעלה, אלא על ידי שני עדים כשרים, שמעידים שנטמאה, שנאמר בנאפת "דבר", "כי מִצָּא בָּהּ עֲרֹת דְבָר" (דברים כ"ד א), וכן נאמר בדיני ממונות "דבר", "לא יקום עד אחד פִּאִישׁ לְקַל עוֹן וּלְקַל חֲטָאתָּ בְּכָל חֲטָאתָּ אֲשֶׁר יִחַטָּא עַל פִּי שְׁנֵי עֲדָיִם או על פי שלשה עדים יקום דְבָר" (דברים י"ט ט"ו), ולמדו בגזרה שווה, שכשם שאין עדות דיני ממונות אלא בשנים, כך אין האשה נאסרת לבעלה אלא בשני עדים.

² אבל קשיא, דגבי שבועת העדות כתיב "והוא עד", ומחייבין אפילו אחד, כדתנן, כפר אחד והודה אחד, הכופר חייב. ויש לומר דשבועת העדות לא חייבה תורה אלא בתביעה, כדילפינן התם מקראי, הילכך כל היכא דמפסידו ממון מיחייב, דבהפסד ממון תליא מילתא. [תוס']

^נ כתב הגריעביץ, שדברי התוס' במכילתין נראים מעשי הר"ח אחיו של המהר"ם מרוטנבורג. ואפשר שהוציא זאת מדברי התוס' בדף כ"ב ע"א בסוף ד"ה כל.

עדות קינוי וסתירה

לדעת רבי יהושע, צריך שני עדים, בין לעדות קינוי, בין לעדות סתירה. שכן בעדות טומאה שאחר קינוי וסתירה, נאמר "יָעַד אֵין בָּהּ", ללמד שאף על פי שאין בה עדות של שנים אלא של עד אחד הוא נאמן והיא אסורה, כפי שנתבאר לעיל, ודרשו את המיעוט האמור בענין "בָּהּ", לומר, שדווקא בעדות טומאה [שאחר קינוי וסתירה], עד אחד נאמן, אבל בעדות קינוי וסתירה עצמם, צריך שני עדים. ותוסי' הביאו את דברי הירושלמי, שם מבואר, שרבי יהושע דרש את הפסוק, "כי מצא בה ערות דבר", "ערוה" זה הסתירה, "דבר" זה הקינוי, ויש ללמוד בגזירה שווה "דבר" "דבר", שצריך שני עדים, הן לסתירה והן לקינוי.

ולדעת רבי אליעזר [לפי משנתנו], לעדות קינוי צריך שני עדים, אך לעדות סתירה די בעד אחד, או בעדות הבעל עצמו. משום שמצד אחד מצינו, שהוקשו הן הקינוי והן הסתירה לטומאה, הסתירה הוקשה לטומאה בכתוב "ונסתרה והיא נטמאה", והקינוי הוקש לטומאה בכתוב "וקנא את אשתו והיא נטמאה", ואם כן היה לנו לומר, שהן בקינוי והן בסתירה עד אחד נאמן, כמו בעדות טומאה. ומצד שני, יש בפסוק של טומאה מיעוט "בה", המלמד שדווקא לעדות טומאה די בעד אחד ולא בעדויות אחרות כפי שנתבאר לעיל. וכדי ליישב את שתי הדרשות הללו, יש לנו לומר, שבאחד מהדברים הללו, עד אחד נאמן בו כמו בעדות טומאה, ובאחד הדברים הללו עד אחד אינו נאמן, ומסתבר שעדות הסתירה מתקיימת בעד אחד כמו עדות של טומאה, שכן עדות הסתירה דומה יותר לעדות הטומאה, שהסתירה היא תחילת הטומאה.

ולדעת רבי אליעזר [לדברי רבי יוסי ברבי יהודה], לעדות קינוי די בעד אחד, או בעדות הבעל עצמו, ולעדות סתירה צריך שני עדים. משום שלעדות סתירה נתמעט עד אחד, מהאמור בעדות טומאה "בה", לומר, דווקא בעדות טומאה עד אחד נאמן, ולא בסתירה. אבל הקינוי מועיל גם בעד אחד, משום שהוקש לטומאה, ללמד שעד אחד נאמן. ומה שהוקשה גם סתירה לטומאה, לא ללמד שעדות סתירה בעד אחד, אלא ללמד ששיעור סתירה הוא כשיעור זמן של טומאה. ותוסי' הביאו דברי הירושלמי שם ביארו, שרבי אליעזר דרש את הפסוק, "כי מצא בה ערות דבר", שאין מציאה אלא בעדים, ו"דבר" היא הסתירה שמרגילה לערוה.

ואמר רבי חנינא מסורא, מכיוון שיש לחוש לדעה זו, שהקינוי מועיל אפילו בינו לבנינה, אמרו חכמים, שלא יאמר אדם לאשתו אפילו בינו לבנינה, שלא תיסתר עם פלוני, כי אם יאמר לה, ותיסתר, תהא אסורה לו לעולם, שאין לנו מים להשקותה^א.

היאך יהא הקינוי

כתבו התוסי' בשם הירושלמי, שאין הקינוי מועיל, אלא מתוך דבר של אימה, אבל המקנה מתוך שחוק, או מתוך קלות ראש, או מתוך גאוה, אין קינוי קינוי, ואין משקה את אשתו על פי קינוי זה.

משמעות המילה קינוי

לדעת האומרים שאסור לקנא [כלומר אין הדבר ראוי, וכן היא דעת התנא של

^א ומכל מקום, אם אמר לה כן, יש להם תקנה, שימחל על קינויו, ומועילה מחילה, כמבואר לקמן בדף כ"ה.

משנתנו, ששנה "המקנא" בלשון דיעבד², קינוי הוא לשון כעס, כמו שנאמר, "הם קנאוני [=הכעיסוני] בְּלֹא אֵל" (דברים ל"ב כ"א), שהקינוי מביא לידי כעס ומריבה. < אם קינוי על פי שני עדים, מביא הוא לידי כעס מריבה בין האיש לאשה, על שחושד בה, אבל אין כעס בינה לבין האנשים, שהייתה רגילה להיות עימם, ועתה פורשת מהם מחמת הקינוי, כי הכל יודעים למה פורשת מהם. > ואם קינוי על פי עצמו, אינה כועסת עליו כל כך, כי אין ידוע לכל שחושד בה, אבל אותם שהייתה רגילה להיות עימם, באים ללכל כעס עליה, מדוע מתרחקת מהם, כי אינם יודעים, שסיבת ריחוקה הוא הקינוי.

דף ג'

ולדעת האומרים מותר לקנא, קינוי הוא לשון התראה, כמו שנאמר, "וַיִּקְנֵא ה' לְאַרְצוֹ וַיִּהְיֶה לַעֲמוֹ" (ויאל ב' י"ח), שהתרה הקב"ה בארבה, בשביל ארצו, שלא ישחית הארבה עוד את הארץ.

עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי

היה רבי מאיר אומר, אדם עובר עבירה בסתר, כאשר פרוצה המזנה בסתר, והקב"ה מכריז על כך בגלוי, שנותן בלב בעלה לקנא, ולפרסם הדבר, שנאמר "וַיַּעֲבֹר עָלָיו רֹחַ קִנְיָהּ", כלומר הקב"ה מתכוון להעביר הדבר, ואין העברה אלא לשון הכרזה, כמו שנאמר, "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִצְרָיִם" (שמות ל"ו ו).

אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות

אמר ריש לקיש, אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, שנאמר, "אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטָה אֶשְׁתּוֹ וּמְעַלָּהּ בּוֹ מְעַל" (במדבר ה' י"ב), "תִּשְׁטָה" לשון שטות.

רוח המביאה לידי קינוי

אמר רבי ישמעאל, אין אדם מקנא לאשתו, אלא אם כן נכנסה בו רוח.

לדעת האומרים אסור לקנא, אין אדם מקנא לאשתו, אלא אם כן נכנסה בו רוח טומאה, על ידי שטן הבא להחטיאו להקניט את אשתו.

ולדעת האומרים מותר לקנא, אין אדם מקנא לאשתו, אלא אם כן נכנסה בו רוח טהרה, לשנוא את הפריצות. ואמרו שמסתבר שלכך נתכוון רבי ישמעאל, שהרי לדעתו מותר לקנא, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

[במדבר ה' י"ד] וַיַּעֲבֹר עָלָיו רֹחַ קִנְיָהּ וְקָנָה אֶת אֶשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָא אוֹ עֵבֶר עָלָיו רֹחַ קִנְיָהּ וְקָנָה אֶת אֶשְׁתּוֹ וְהוּא לֹא נִטְמָא.

² מתחילה כתבו התוסי', שדייקו כן ממשנתנו, מתוך כך ששנה התנא "המקנא" בה"א. אולם הם הקשו על כך, ולפיכך העדיפו את פירוש רש"י, שהראיה שלדעת משנתנו הקינוי הוא בדיעבד, כי האריך בה התנא בלשון, "המקנא לאשתו רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים וכיו", ואם היה הקינוי לכתחילה, לא היה לו להאריך כן, אלא לומר מיד, "רבי אליעזר אומר מקנא לאשתו על פי שנים כיו". [עיי' תוסי'].

הקיניו רשות או חובה

כבר נתבאר שקודם שיוכל האיש להשקות את אשתו את המים המרים עליו לקנא לה ונחלקו חכמים אם הקיניו הוא רשות או חובה.

לדעת רבי ישמעאל ורבי אליעזר בן יעקב, אף על פי שנאמר בפרשה, "וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ", אין הכתוב הזה מלמד שחובה על האיש לקנא, אלא מאחר שאמרה תורה, "לֹא תִשָּׁנָא אֶת אִחִידָא בְּלִבָּבָהּ" (ויקרא י"ט י"ז), ללמד שאסור לאדם להביא עצמו לידי שנה ותגר, היה מקום לומר, שהרואה את אשתו עוברת על דת יהודית, ונסתרת עם שכניה, יבליג, ולא יקנא לה, שלא לבוא לידי מריבה, ולפיכך אמר תורה "וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ", לומר, שיש לו **רשות** לקנא, אבל אין הדבר חובה.

ולדעת רבי עקיבא, אם היה כתוב רק פעם אחת "וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ", היה הדבר מלמד, שיש לאיש רשות לקנא לאשתו, אבל אינו חייב לעשות כן. אולם מאחר שנאמר כן שתי פעמים, "וְעֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה או עֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא לֹא נִטְמָאָה", הכתוב השני מלמד, ש**חובה** על האיש לקנא לאשתו.⁸

ורבי ישמעאל אומר, שהכתוב "וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ" השני לא נכתב, לכפול הדבר, ללמד שיש כאן חובה, אלא הוצרך הכתוב ללמד, שהפרשה מדברת כשהאיש מסופק אם אשתו זנתה או לא, "וְהוּא נִטְמָאָה או ... וְהוּא לֹא נִטְמָאָה", וכלל בדיניו, שכל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה, כלומר בשביל דבר אחד שהוצרכה תורה ללמד, חזרה גם על דברים שכבר כתבה, אף שאין בהם חידוש, ואם כן בשביל מה שהוצרכה תורה ללמד שהכתוב מדבר באופן שספק אם האשה חטאה, אף שהיה יכול לכתוב "וְעֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה או עֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה" וְהוּא לֹא נִטְמָאָה" חזר גם על מה שכבר נאמר וכתב "וְעֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה או עֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ" וְהוּא לֹא נִטְמָאָה", אבל אין ללמוד מהכפילות שום חידוש.

סברא שנאסור לו לקנא. **וכן הדין אם מצא לה דברים כעורים, שיש לו רשות לקנא, כי לא מצאנו שום פסוק, שיחייב את הבעל לקנא לאשתו.**

ולדעת רבי עקיבא ורבי יהושע, מי שלא מצא באשתו דברים כעורים, יש לו רשות לקנא, [כדברי רבי ישמעאל], אבל אם מצא בה דברים כעורים, חייב הוא לקנא, משום שאמרה תורה, "וּקְנָא", "וּקְנָא", שתי פעמים, אחת ללמד שיש לו רשות לקנא, והשניה ללמד שחובה עליו לקנא, [ומסתבר שהריבוי לחובה נאמר, רק כשמצא בה דברים כעורים, כי אין סברא, שחייבה התורה את הכל, לקנא לנשותיהם], ומכל מקום, יש לו אפשרות לגרש אותה, במקום לקנא לה, [ולעניין זה משמע בירושלמי, שלדעת רבי עקיבא הקיניו הוא רשות, שיש לו רשות לבחור בין קיניו לגירושין].

	לא מצא דברים כעורים	מצא דברים כעורים
רבי אליעזר	אסור לקנא	חובה לקנא [בלבד]
רבי ישמעאל	רשות לקנא	רשות לקנא
רבי עקיבא	רשות לקנא	חובה לקנא [או יגרש]

פרשיות כפולות שבתורה

תנא דבי רבי ישמעאל, כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא **בשביל דבר שנתחדש בה**.

[ויקרא כ"א א-ג.] וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאֶמְרֶתְ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא תִטְמָאוּ בְּעֵמִי. כִּי אִם לְשָׂאֲרוֹ הִקְרַב אֵלָיו לְאָמוֹ וּלְאָבִיו וּלְבָנוֹ וּלְבָתּוֹ וּלְאָחִיו. וְלֹאֲחָתָנוּ הַבְּתוּלָה הַקְרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה לְאִשׁ לָהּ וְטִמְאָה.

כהן המטמא לקרוביו רשות או חובה

הכהנים הוזהרו שלא להיטמא למתים, שנאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאֶמְרֶתְ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא תִטְמָאוּ בְּעֵמִי" (ויקרא כ"א א). ודווקא לשאר מתים הכהן אסור להיטמא, אבל לקרוביו הוא נטמא, שנאמר, "כִּי אִם לְשָׂאֲרוֹ הִקְרַב אֵלָיו לְאָמוֹ וּלְאָבִיו וּלְבָנוֹ וּלְבָתּוֹ וּלְאָחִיו. וְלֹאֲחָתָנוּ הַבְּתוּלָה הַקְרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה לְאִשׁ לָהּ וְטִמְאָה" (ויקרא כ"א ב-ג). ונחלקו חכמים, אם דבר זה רשות הוא או חובה עליו.

לדעת רבי ישמעאל, מאחר שמתחילה אמר הכתוב שהכהנים אסורים להיטמא לשאר מתים, כשאמר שוב שהם מותרים להיטמא לקרוביהם, לא לימד שהדבר חובה עליהם, אלא התיר להם את האיסור, ולימד שיש להם **רשות** להיטמא לקרוביהם.

ולדעת רבי עקיבא, אם היה כתוב רק, "כִּי אִם לְשָׂאֲרוֹ הִקְרַב אֵלָיו לְאָמוֹ וּלְאָבִיו וּלְבָנוֹ וּלְבָתּוֹ וּלְאָחִיו. וְלֹאֲחָתָנוּ הַבְּתוּלָה הַקְרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה לְאִשׁ", היה הדבר מלמד, שיש לכהנים רשות להיטמא לקרוביהם, אבל אינם חייבים לעשות כן. אולם מאחר שסיים הכתוב "לָהּ וְטִמְאָה", הוסיף ולימד, שדבר זה **חובה** עליהם, ולא רשות בלבד⁹. וכתבו התוס', שנפקא מינה ממה שדבר זה חובה עליו. (א) שמתמאים אותו אפילו כנגד רצונו. (ב) וגם שבזמן שהוא נטמא לה, דינו

עד כאן ביאור הסוגיה כפי הנראה מפירוש רש"י, שרבי ישמעאל ורבי עקיבא נחלקו במי שראה את אשתו נסתרת עם שכניה, ואף באופן הזה, שיש בה דברים כעורים, אמר רבי ישמעאל, שאין חובה לקנא, אלא רשות בלבד, ורבי עקיבא אמר, שבאופן הזה חובה לקנא. **ולהלן נכתוב דין קיניו, אם הוא רשות או חובה, כפי היוצא מדברי התוס', וכפי שכתבתי בעזה"י במהדורי"ק.**

לדעת רבי אליעזר, מי שלא מצא באשתו דברים כעורים, אסור לו לקנא לה, משום שהקיניו מביא לידי מריבה, והתורה אמרה "לֹא תִשָּׁנָא אֶת אִחִידָא בְּלִבָּבָהּ" (ויקרא י"ט י"ז). **ומי שמצא באשתו דברים כעורים,** [ואין לו עדים], **חייב לקנא לה, כי לדעת רבי אליעזר, מי שמצא באשתו דברים כעורים, אינו רשאי לקיימה, אמנם מאחר שאין עדים שזנתה, אינו יכול לגרשה, כדעת בית שמאי, האומרים, שאין אדם מגרש את אשתו, אלא אם כן מצא בה דבר ערווה, ולכן על כרחו יקנא לה לברר הדבר. [אבל אם יש לו עדים, חייב לגרשה].**

ולדעת רבי ישמעאל, גם מי שלא מצא לאשתו דברים כעורים, [והיה מקום לומר שלא יקנא לה, משום "לֹא תִשָּׁנָא"], **יש לו רשות לקנא, משום שאמרה תורה, "וּקְנָא", [ומסתבר שהפסוק בא להתיר לקנא, אף כשלא מצא בה דברים כעורים, כי אם מצא בה דברים כעורים, אין**

⁸ תימה לרבי, וכי לית לחו הא דאמר בשלהי מסכת מכות שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו למשה מסיני, וכי לרבי ישמעאל דאמר רשות בצר להו, או לרבי עקיבא חובה טפי להו. ונראה דבשאר מצות דמפיק רבי ישמעאל מקרא, עביד ליה רבי עקיבא אסמכתא, ודריש ליה לדרשה אחרית: [תוס'].
⁹ יל"ע אם גם לשאר הקרובים מחייב להיטמא במותם או רק לאשתו שנאמר בה "לה יטמא".

כעוסק במצווה, ופטור ממצוות אחרות.

שחרורם, אלא ללמד דין אחר.

וענין זה למד מהמילה "יטמא" אבל המיעוט "לה" נדרש לדבר אחר, לומר שאין הכהן נטמא לאברים כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך. ורבי ישמעאל אומר, שכל הכתוב "לה יטמא" נכתב למעט טומאה לאבריה, ומאחר שהוצרך המיעוט "לה" נכתבה עמו גם המילה "יטמא", אף על פי שאין בה שום חידוש, ואין ללמוד ממנה שיש חובה בדבר, שכל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

לה מיטמא ואינו מטמא לאבריה

נתבאר שהכהן רשאי או חייב להיטמא לקרוביו, לטפל בקבורתם.

אמנם מתוך כך שנאמר בכתוב מיעוט, "לה יטמא", דרשו חכמים, שדווקא אם מתו הקרובים, הכהן מטפל בקבורתם, אבל אם היו הקרובים מוכי שחין, שאבריהם נופלים, אף על פי שהאברים הללו מטמאים כאברים מן המת, אין הכהן מותר להיטמא כדי להתעסק בקבורת האברים הללו.^א

הנולד מכנען ומאומה אחרת

כל שהוא משבעה אומות של כנען, אין לקיימו אף לא לעבד, שנאמר, "רק מערי העמים האלה אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לא תחנה כל נשמה" (דברים כ"ט ז).

וכל שהוא משאר אומות, מותר לקנותו לעבד, שנאמר, "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה" (ויקרא כ"ה מ"ד).

ומבואר בברייתא, שלענין זה הולכים אחר האב, שאם בא אחד משאר אומות על הכנענית, והוליד ממנה בן, מותר לקיימו, שנאמר, "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחיה" (ויקרא כ"ה מ"ה), והכוונה לבני מקומות אחרים שבאו לגור בכנען, ונתיישבו בה, שמאחר שהאב אינו כנעני, הבן הולך אחריו, ומותר לקנותו לעבד.^ב

אבל כנעני שבא על אחת משאר אומות, והוליד ממנה בן, הבן נידון ככנעני, ואסור לקיימו, שנאמר "וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם", כלומר, רשאי אתה לקיים את הנולדים בארצכם מאב ממקום אחר, אבל אינך רשאי לקיים את הגרים מארצכם שהם מבני כנען, שהלך האב למקום אחר, וילדו שם, וחזר והביאו עמו לגור כאן.

לשחר עבד

לדעת רבי עקיבא, אסור לשחרר עבד, שנאמר בענין העבדים שמותר לקיימם "והתנתלתם אתם לבניכם אתריכם לרשת אחזה לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך" (ויקרא כ"ה מ"ו), ללמד שיש לשעבדם לעולם ולא לשחררם.

ולדעת רבי ישמעאל, מותר לשחרר עבדים, שהכתוב הזה לא בא לאסור את

מתחילה אמרו, שלדעת רבי ישמעאל, הכתוב הזה בא ללמד, על מי שאמו כנענית ואביו משאר אומות, שמותר לקיימו, ואינו בכלל לא תחנה כל נשמה". והקשו, שכן ענין זה שמותר לקיים את מי שאמו כנענית ואביו משאר אומות למד מהכתוב "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו", כפי שנתבאר לעיל.

ולפיכך אמרו שלדעת רבי ישמעאל, הכתוב הזה בא ללמד שבבני ישראל אסור לרדות בפרך שכך הכתוב נדרש שדווקא בעבדים נוכרים מותר להשתעבד ולא בעבדים עברים. והקשו הלא דין זה מפורש הוא בהמשך הכתוב "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך".

ומסקנת הגמרא, שבאמת לדעת רבי ישמעאל הכתוב "לעולם בהם תעבדו" בא ללמד על מי שאמו כנענית ואביו משאר אומות שמותר לקיימו, ואף שכבר למדנו דין זה מהכתוב "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו", נכתב שוב, משום שבא הכתוב הזה ללמד דין נוסף, שאסור להשתעבד בישראל, כמבואר בסוף הכתוב, "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך", ומאחר שנכתב הפסוק הזה ללמד דין חדש, חזר גם על דין שכבר למדנוהו, כדעתו, שפעמים פרשה נשנית משום דין אחד חדש שנוסף בה.

להלקות מי שאינו נוהג כשורה

מבואר בדברי התוס', שאדם שאינו נוהג כשורה, התירו חכמים לייסרו, והסמיכו דבר זה על הפסוק, "לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל", כלומר גם באחיכם תעבדו.

אשה מזנה או כעסנית

אמר רב חסדא, זנותא בביתא, כלומר אשה מזנה בבית, מחריבה את הבית, כתולעת המחריבה את השומשומים.

ועוד אמר רב חסדא, תוקפא בביתא, כלומר אשה כעסנית בבית, גם כן מחרבת אותו, כתולעת המחריבה את השומשומים.

ודברים אלו מחריבים את הבית דווקא כשהם באשה, שעל ידי זנותה וכעסה, אינה עושה מלאכתה, ולא משמרת ביתה, ומפקרת את של בעלה למנאפים, אבל כשהאיש מזנה או כועס, אינו מחריב בכך את הבית.

חטא עריות גורם לסילוק שכינה

אמר רב חסדא, בתחילה, קודם שחטאו ישראל בעריות, היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד בביתו, שנאמר "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנהך להצילך ולתת אהבה לפניך ולנהיגה מחנהך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כ"ג ט"ו) כיון שחטאו, נסתלקה שכינה מהם, מלבוא לביתם, שאינו יכול לראות בעבירות שבביתם, שנאמר, "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך".

העושה מצווה אחת

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל העושה מצווה אחת בעולם הזה, מקדמתו לפני מיתתו, והולכת לפניו לעולם הבא, ומכריזה לפניו, שנאמר, "אז יבקע פשמו ארץ וארצה תמחה מהרה תמחה וְהַלֵּךְ לְפָנַי כְּבֹד ה' יִשְׁפָּדוּ" (ישעיהו נ"ח ט).

^א תימה לרב חסדא דאמר בפרק שלשה מינין (נזיר דף מג): לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאיברים לדידה לא איצטרך לה לאיברים מאי הוי דריש בלה יטמא ויש לומר הוה דריש לחובה כדרי עקיבא ואידי דכתב יטמא כתב לה. [תוס'].

^ב מהכא נפקא לן דבאומות הלך אחר הזכר. [תוס'].

העובר עבירה אחת

אמר רבי שמואל בר נחמני, כל העובר עבירה אחת בעולם הזה, **מלפפתו** [=חובקת אותו], **והולכת לפניו ליום הדין**, שנאמר "וּלְפָתוֹ אֶרְחוֹת דְרָכָם יַעֲלוּ בְתֵהוּ וַיֵּאבְדוּ" (איוב ו' י"ח).

רבי אלעזר אומר, **קשורה בו ככלב**, שנאמר ביוסף, "וַיְהִי כַּדְבָרָה אֲלֵ יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהָ לְשֹׁכֵב אֲצֵלָהּ לְהִיּוֹת עִמָּה" (בראשית ל"ט י'), "לְשֹׁכֵב אֲצֵלָהּ" בעולם הזה "לְהִיּוֹת עִמָּה" לעולם הבא.

עדות אחרונה מתקיימת בעד אחד

כבר נתבאר, שאשה שקינא לה בעלה ונסתרה, ולאחר מכן העיד עליה עד אחד בלבד שנטמא, הוא נאמן, ואין האשה שותה מים המרים.

ושנינו, שבאמת מצד הסברא, היה ראוי שלא להאמין עד אחד לעדות זאת. שכן אם עדות ראשונה, היא עדות על הסתירה, שאינה מועילה לאסור את האשה לעולם, אלא רק עד שתשתה, בכל זאת צריכים אנו לשני עדים, כפי שיתבאר בסמוך, כל שכן לעדות אחרונה, היא עדות טומאה שאחר סתירה, שמועילה לאוסרה לעולם שנהיה צריכים לשני עדים.

ומכל מקום באמת עד אחד נאמן בעדות זאת, שנאמר, "וְשֹׁכֵב אִישׁ אִתָּה שִׁכְבַּת יָרַע וְנִעְלַם מֵעֵינַי אִישָׁה וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה" (במדבר ה' י"ג) ללמד **שאפילו אין בדבר שני עדים, אלא עד אחד, הוא נאמן** לאוסרה, כשלא היה הדבר באונס.

עדות ראשונה מתקיימת בשני עדים

כבר נתבאר, שאין האשה שותה מים המרים אלא כשיהיו שני עדים שנסתרה עם מי שקינא לה בעלה ממנו.

ושנינו, שבאמת מצד הסברא, היה ראוי להשקותה אף כשיעיד עד אחד על כך שנסתרה. שכן אם עדות אחרונה, היא עדות על טומאה שאחר קינוי וסתירה, שמועילה לאסור את האשה לעולם, די בעד אחד, כפי שנתבאר לעיל, כל שכן לעדות ראשונה, היא עדות סתירה, שתועיל להשקותה אף בעד אחד.

ומכל מקום, באמת עד אחד אינו נאמן בעדות סתירה, ואינה שותה אלא כשיעידו על כך שני עדים, שנאמר בעדות טומאה מיעוט, "וְשֹׁכֵב אִישׁ אִתָּה שִׁכְבַּת יָרַע וְנִעְלַם מֵעֵינַי אִישָׁה וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה" (במדבר ה' י"ג), דווקא "בָּהּ", כלומר בעדות זו, **עד אחד נאמן, אבל בעדות סתירה, אין אחד נאמן**.

עדות טומאה בעלמא מתקיימת בשני עדים

אשה שלא קינא לה בעלה ונסתרה אינה נאסרת לבעלה בעדות של טומאה [=זנות] אלא כשיעידו על כך שני עדים.

וענין זה למד **בגזרה שווה**, שנאמר באשה מקלקלת "דבר", "כִּי יִשַׁח אִישׁ אִשָּׁה וַיְבַעֲלָהּ וְהִיא אִם לֹא תִמְצָא חַן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרוֹת דָּבָר וְכִתְבָהּ לֵה סֵפֶר פְּרִיִּיתָ וְנָתַן בְּיָדָהּ

דף ד'

הסתירה ושיעורה

הסתירה שנאמרה בסוטה היא שתתייחד עם מי שקינא לה בעלה ממנו, כשיעור זמן שתוכל להיאסר בו על בעלה בבעילה אסורה [=כדי טומאה], **כלומר שיהיה זמן להתיר את הסינר ולערות בה**, שדין העררה כגמר ביאה לכל דבר^א, ואף על פי שאין מצוי, שיבעל בלא פיתוי וריצוי, אפשר שריצה אותה קודם שנסתרו, ומיד כשנסתרו, התיר את הסינר והערה בה.

ואמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן, שכל אחד מהחכמים, שיער את הזמן **המספיק להעראה**, כל אחד כפי דרכו:

א. לדברי רבי ישמעאל^ב, כשיעור זמן הקפת דקל. [ולא נתבאר באיזה דקל דיבר].

ב. לדברי רבי אליעזר, כשיעור הזמן שמוזגים יין במים בכוס של רביעית, שהוא כזמן שענף הדקל הנע ברוח, חוזר למקומו. < ונסתפק רב אשי, אם הכוונה לזמן, שהענף חוזר למקומו פעם אחת, אף שעדיין הוא נע, או שצריך שינוח מנעונו.

ג. לדברי רבי יהושע, כשיעור הזמן שמוזגים יין במים בכוס של רביעית, ושותים אותו.

ד. לדברי בן עזאי, כשיעור הזמן ששותים כוס של רביעית יין מזוג, שהוא כשיעור הזמן שצולים ביצה. ואף על פי שאמר בן עזאי, "נפשי חשקה בתורה ואפשר לעולם שיתקיים בידי אחרים", יכול היה לשער בעצמו, כי מתחילה נשא אשה, ורק אחר כך פירש ממנה. אי"נ לא נשא מעולם, ושיעור זמן זה קיבל מרבו. אי"נ "סוד ה' לִירְאָיו" (תהילים כ"ה י"ד).

ה. לדברי רבי עקיבא^ג ורבי יהודה בן בתירא, כשיעור הזמן שצולים ביצה, וגומעים אותה, שהוא כשיעור הזמן שגומעים שלוש ביצים זו אחר זו.

ו. לדברי רבי אלעזר בן ירמיה, כשיעור הזמן שקושר הגרדי נימא [=חוט] **שנקרעה**. < ונסתפק רב אשי, אם הכוונה לנימא, שקרובים שני הראשים, הנפסקים זה מזה, או רחוקים ויש שהייה גדולה יותר.

ז. לדברי חנין בן פנחס, כשיעור הזמן שאשה מושיטה את ידה לפיה, ונוטלת

^א כאן פירש רש"י, שהעראה היא נשיקת אבר, אולם במסכת יבמות נחלקו בזה, ויש אומרים, שרק כניסת העטרה, נחשבת כהעראה.

^ב ... תימא אמאי מקדים רבי ישמעאל למילתייהו דרבי אליעזר ורבי יהושע. מיהו יש לומר דסדר אכילה ושתיה סמך. [תוס'].

^ג האי דמקדים בן עזאי לרבי עקיבא, אף על גב דרבי עקיבא היה רבו ... משום דצלייה קודמת לגמיעה. והאי דמקדים ליה באידך ברייתא, משום דמסיק שיעורין דשייכי בכוס. [תוס'].

ופוסלות את התרומה, וגזרה זו נאמרה על הידים עד הפרק.

ותקנו, שהידיים נטהרות מטומאה זו, כשיתן עליהן מים, **ושתי פעמים צריך לתת מים על כל יד, פעם ראשונה, כדי לטהר את היד, ופעם שניה, כדי לטהר את המים הראשונים**, שנטמאו מהיד קודם שנטהרה².

וכלל בידנו, כשם שאין טומאת ידים תחת פרק היד, כך אין נטילה מטהרת באותו מקום, ולכן אם יצאו תחת הפרק, המים הראשונים, שנטמאו מן היד, לא יטהרו שם על ידי המים האחרונים, וכשישובו לתוך היד, יחזרו ויטמאו אותה.

ולכן אמר רב חייה בר אשי אמר רב, **שיש להיזהר בשעת נטילה, שיהיו ידיו כלפי מעלה, מתחילת הנטילה ועד הניגוב**, באופן שאין בו חשש, שהמים שיצאו תחת הפרק אחרי הנטילה הראשונה, יחזרו ליד ויטמאו אותה.

כן נראה לכאורה ביאור הענין, אולם מפירושו רש"י כאן משמע, שהמים השניים מטהרים את הראשונים גם תחת הפרק, והחשש הוא רק שמא לא יזהר ליטול את השניים, בכל המקום שנטל את הראשונים.

אופן נטילת מים אחרונים שאחר הסעודה

חכמים תקנו ליטול מים אחר הסעודה, מפני מלח סדומית, שהוא מסמא [=מעורר] את העיניים, ופעמים הוא מעורב בתבשיל, ונותר בידי מהסעודה.

ואמר רב חייה בר אשי אמר רב, שכשנטל מים אחרונים, **צריך שישפיל ידיו למטה**, כדי שתירד הזוהמא של התבשיל שבידיו היטב.

האוכל פת בלא ניגוב ידים

אמר רבי אבהו, כל האוכל פת בלא ניגוב ידים, **כאילו אוכל לחם טמא**, שנאמר "וַיֹּאמֶר ה' כִּכָּה יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לֶחֶמֶם טָמֵא בְּגוֹיִם אֲשֶׁר אֲדִיחֶם שָׁם" (יחזקאל די י"ג).

ומשמע מתוך פירוש רש"י, שענין זה שהאוכל³ בלא ניגוב ידים הוא מאוס, דבר פשוט הוא, והכתוב הני"ל בא ללמד רק זאת, שדבר מאוס נקרא טמא.

"וְאֵשֶׁת אִישׁ נִפְשׁ יְקָרָה תְּצַוֵּד"

לעיל נתבאר הכתוב "כִּי בָעַד אִשָּׁה זֹנְהָ עַד כְּפָר לָחֶם", וסוף הכתוב הזה הוא, "וְאֵשֶׁת אִישׁ נִפְשׁ יְקָרָה תְּצַוֵּד", ונחלקו חכמים מה היא נפש יקרה, ומה הקשר בינה לבין אשת איש.

לדברי רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן, "נִפְשׁ יְקָרָה" היא נפש גבוהה, כלומר אדם שיש בו גסות הרוח, והכתוב הזה נדרש מסופו לראשו, ובא ללמד, **שכל אדם שיש בו גסות הרוח, לבסוף נכשל באשת איש**, כלומר מי שהוא גס רוח, שנפשו יקרה, סופו שיצוד אשת איש, ויכשל בה.

לקיסם מבין שיניה. < ונסתפק רב אשי, אם הכוונה לקיסם מהודק בין השניים, או לקיסם רפוי.

ת. לדברי פלימו, כשיעור הזמן שאשה מושיטה את ידה לסל, ונוטלת ככר לחם, ואף על פי שאין ראייה לדבר, שהרי אין הכתוב מדבר בהושטת יד לסל, זכר לדבר, שהוקשה אשה זונה לככר לחם, שנאמר, "כִּי בָעַד אִשָּׁה זֹנְהָ עַד כְּפָר לָחֶם וְאֵשֶׁת אִישׁ נִפְשׁ יְקָרָה תְּצַוֵּד" (משלי ו' כ"ו). < ונסתפק רב אשי (א) אם הכוונה לככר מהודק ודחוק בסל, או שלככר שהוא רפוי. (ב) ועוד נסתפק, האם הכוונה לסל חדש, או לסל ישן, שסל ישן חלק הוא, ונוח להוציא ממנו יותר מהחדש, שהחדש יוצאים לתוכו ראשי קסמין של אריגה. (ג) ועוד נסתפק, אם הכוונה לחם חם, או לחם קר, שלחם חם נמעד ונשמט מן היד, וצריך להוציאו בנחת ושוהה בהוצאתו. (ד) ועוד נסתפק, אם הכוונה לחם חמים, או לחם שעורים, שלחם חמים חלק ונשמט יותר משל שעורים. (ה) ועוד נסתפק אם הכוונה לחם רך, שנילוש מעיסה רכה, או לחם קשה, שהלחם הרך נשמט יותר מהקשה.

"כִּי בָעַד אִשָּׁה זֹנְהָ עַד כְּפָר לָחֶם"

נאמר בספר משלי, "כִּי בָעַד אִשָּׁה זֹנְהָ עַד כְּפָר לָחֶם", וכבר נתבאר, **שדברי פלימו**, הקיש הכתוב אשה זונה לככר לחם, לומר, **ששיעור סתירה שאשה נאסרת בו, הוא כשיעור הושטת יד לסל של לחם**.

ולהלן יתבאר בעזה"י טעמים נוספים, למה הקיש הכתוב אשה זונה לככר לחם.

לדברי רב עירא [משמו של רבי אמי, ומשמו של רבי אסי], **הפסוק נדרש מסופו לראשו, ובא ללמד שעל עוון שלא נטל ידיו כשאכל ככר לחם, נענש כמי שבא על אשה זונה**.

ולדברי רבא הפסוק נדרש מראשו לסופו, ובא ללמד **שכל הבא על אשה זונה, סופו שירעב לככר לחם**.

עונש האוכל בלא נטילת ידים

אמר רבי זריקא אמר רבי אלעזר, כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם.

- רש"י **מפרש**, שהאוכל תמיד בלא נטילת ידים, חייב מיתה בידי שמים, משום שעבר על דברי חכמים, שתקנו נטילה לידים, וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, שנאמר "וּפְרָץ גֵּדֵר וְשָׁכְנוּ נְחֹשׁ" (קהלת י"ח).

- ותוס' **כתבו**, שהאוכל במזיד בלא נטילת ידים אפילו פעם אחת, חייב מיתה, משום שעבר על דברי חכמים, והמזלזל ואוכל תמיד בלא נטילת ידים, **עונשו חמור יותר ממיתה על ידי נחש**, שנעקר מן העולם על ידי עניות הקשה ממיתה⁴.

אופן נטילת מים ראשונים שלפני הסעודה

חכמים גזרו, שסתם ידים, [שלא שמר עליהם בטהרה], שניות הן לטומאה,

² והרי זה חידוש, שמשקה טמא נטהר בנטילה, ולא מצינו שאר משקים טמאים שיטהרו אפילו בטבילה, חוץ מהמים הטמאים, שנטהרים בהשקה למקווה.
³ אפשר שרש"י לא גרס "פת" ולפירושו כל אכילה בלא ניגוב היא דבר מאוס וטמא.

⁴ ונעקר מן העולם דאמר בסוכה וסנהדרין, כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, ובפרק קונוס יין, כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם, לאו בחדא מחיתא ניהו דעניות, אלא מיתה חטופה או משונה. מ"ר. [תוס'].

ב. ולדברי בני בית מדרשו של רבי שילא, הכתוב הזה בא ללמד, שכל שיש בו גסות הרוח, **אפילו קיבל תורה מיזו של הקב"ה כמשה רבינו**, שנאמר בו, "ויאמר ה' מסיני בא ונרץ משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת" למו" (דברים ל"ג ב), לא ינקה מדינה של גיהנם.

ג. ולדברי רבי יוחנן, הכתוב הזה בא ללמד, שכל שיש בו גסות הרוח, **אפילו עושה צדקה בסתר** שנותן מידו ליד העני, שנאמר בו, "מתן בסתר יכפה אף" (משלי כ"א י"ד), לא ינקה מדינה של גיהנם.

דף ה'

אזהרה שלא יהיה אדם גס רוח

לדברי רבא אמר זעירי, אזהרה לגסי הרוח מבוארת **בכתוב**, "שמעו ונהאזינו אל תגבהו כי ה' דבר" (ירמיה י"ג ט"ו).

ולדברי רב נחמן בר יצחק, אזהרה לגסי הרוח למדה **ממה שנאמר** בתורה, "וְרָם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּרֵית עֲבָדִים" (דברים ח' י"ד), כלומר גסות הרוח מביאה לידי שכחת ה', ודבר זה אסור הוא, **שנאמר "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך** לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחסותיו אשר אנכי מצוך היום" (דברים ח' י"א), [ואמר רבי אבין אמר רבי אילעא, כל מקום שנאמר "השמר" "פן" ו"אל", אינו אלא לא תעשה], ואם כן, גסות הרוח אסורה, משום שהיא מביאה לידי איסור שכחת ה'.

סוף אדם שיש בו גסות הרוח

דרש רב עזריא, פעמים משמו של רב אסי ופעמים משמו של רב אמי, כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף **מתמעט** מחשיבותו, שנאמר, "רומו מעט ואינו נהפך כפל קפצון ויראש שבילת פלוג" (איוב כ"ד כ"ז), כלומר מאחר שמתרומם ומתגאה, מתמעט ולא זו בלבד אלא אף אינו מתקיים כלל, אלא **מתבטל** לגמרי, שנאמר "וְאֵינְנוּ".

ואם חוזר בו, נאסף בזמנו כאברהם אבינו, שנאמר, "וְהִמְכֹּוּ", כלומר אם חוזר ונעשה עניו, שמנמיד עצמו, "כפל קפצון", כלומר יקפץ ויאסף מהעולם, שימות בזמנו מות ישרים, כאברהם יצחק ויעקב שנאמר בהם לשון "כלי". אברהם נאמר בו, "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּגִמִּים וְהוּא בָרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכֹל" (בראשית כ"ד א'), יצחק נאמר בו "וַיִּתְחַד יִצְחָק חֲרָדָה וְגָדְלָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי אֲפֹאֵה הַצֵּד צִיד וְנָבָא לִי וְאָכַל מִכֹּל בְּטָרִם תְּבוּאָה וְאַבְרָהָם גַּם בָּרַךְ יִתְיָהּ" (בראשית כ"ז ל"ג), ויעקב אמר, "קח נא את ברכתך אשר הבאת לך כי חנני אלקים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח" (בראשית ל"ג י"א).

ואם אינו חוזר להנמיך עצמו, "ויראש שבילת פלוג", כלומר **סופו להיות נמלל כראש השיבולת**. ונחלקו רב הונא ורב חסדא בביאור הדבר. יש מי שאומר, שהכוונה לגבהו של שבולת שקוראים זקן השבולת [=סאסאה דשיבולתא], שהוא רגיל להיות נשבר ונופל מאיליו. ויש מי שאומר שהכוונה לשבלים הגבוהים,

ולדברי רבא "נפש יקרה" היא נפשו של תלמיד חכם שלמד הרבה תורה שהיא יקרה, כמו שדרשו את הפסוק "יקרה היא מפנינים" (משלי ג' ט"ו), יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים², והפסוק הנ"ל נדרש מראשו לסופו, ובא ללמד, שכל הבא על "אשת איש", **אפילו אם הוא "נפש יקרה" שלמד הרבה תורה, "תצוד" אותו עבירה שעבר, לגיהנם**³.

אדם שיש בו גסות הרוח

א. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל אדם שיש בו גסות הרוח [=מידת גאוה], **כאילו עובד עבודת כוכבים**, שבגס הרוח נאמר לשון תועבה, "תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה" (משלי ט"ז ה'), וכן נאמר בענין עבודת כוכבים, "ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו שסעך תשקצצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא" (דברים ז' כ"ו).

ב. ורבי יוחנן עצמו אמר, כל אדם שיש בו גסות הרוח, **כאילו כפר בעיקר**, שנאמר, "וְרָם לְבָבְךָ [אז מעלה אני עליך כאילו] וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּרֵית עֲבָדִים" (דברים ח' י"ד)

ג. ולדברי רבי חמא בר חנינא, כל אדם שיש בו גסות הרוח, **כאילו בא על כל העריות**, שבגס הרוח נאמר לשון תועבה, "תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה" (משלי ט"ז ה'), וכן נאמר בענין עריות, "כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותקטא הארץ" (ויקרא י"ח כ"ז).

ד. ולדברי עולא, כל אדם שיש בו גסות הרוח, **כאילו בנה במה לעבודת כוכבים**, שנאמר "הדלו לכם מן האדום אשר נשמה באפו [שמחזיק עצמו בעל נפש, וזו היא גאוה, שנפשו חשובה בעיניו] כי במה נחשב הוא" (ישעיהו ב' כ"ב), אל תיקרי "במה", אלא "במה".

כל שיש בו גסות הרוח לא ינקה מדין גיהנם

נאמר בענין גסי הרוח, "תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה" (משלי ט"ז ה'), ללמד, שמי שהוא גס רוח, אפילו יש לו זכויות גדולות, כמי שנתקיים בו "יד ליד", בכל זאת "לא ינקה" מדינה של גיהנם⁴.

א. לדברי רב, הכתוב הזה בא ללמד, שכל שיש בו גסות הרוח, **אפילו הקנה להקב"ה שמים וארץ**, כלומר שיבח את הקב"ה שהוא שליט על הכל, **כאברהם אבינו**, שעשה כן, וקראו לקב"ה "קונה שמים וארץ", ונאמר בו לשון יד, ככתוב, "ויאמר אברהם אל מלך סדם הרימתי ידך אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ" (בראשית י"ד כ"ב), לא ינקה מדינה של גיהנם.

^א "מפנינים" כתיב.

^ב דאפילו ממזר תלמיד חכם, קודם לכהן עם הארץ, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, ומהאי קרא ילפינו ליה בהוריות. [רש"י].

^ג ואמר נמי בפרק קמא דחגיגה, כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה, נטרד מן העולם. וקצת קשה מפרק הזהב, דאמר, הבא על אשת איש מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא. (א) ויש לומר דהתם מיירי כשעשה תשובה. והכי משמע בפרק שלישי דיבמות, היכא דלא הוליד ממזר, דבר תשובה הוא, ותשובה עם יסורין דוקא ... וחנק נמי כיסורין דכל המומתים מתוודין ... ריב"א. (ב) א"כ היכא דלא באו עליו יסורים נטרד מן העולם. [תוס'].
^ד כן היא גרסת רש"י שהסוגיה הזו מדברת בגסי הרוח, וכן משמע מהכתוב, שהוא מדבר בגבה לב. אך גרסת הגמרא לפנינו, שהסוגיה מדברת במי שבא על אשת איש, שגם אם זכויותיו גדולות כמי שנתקיים בו יד ליד, לא ינקה מדינה של גיהנם.

^ה "אשדת" כתיב.

ונקראים ראש שיבולת משום שאדם רגיל להיות לוקטם תחילה.

קרבת הקב"ה לשפל רוח

נאמר, **"כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכנח ואת דבא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדבאים"** (ישעיה נ"ז ט"ו), ונחלקו רב הונא ורב חסדא מהו ואת דבא ושפל רוח".

אחד מהם דורש את הכתוב כך, "אתי דבא", כלומר **אני מגביהו עד שיוכן אצלו.**

ואחד מהם דורש את הכתוב כך, "אני את דבא", כלומר **אני מרכין שכינתי אצלו.**

ואמרו, שמסתבר כדעת האומר שהקב"ה מרכין שכינתו אצל הדבא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות [כגון תבור וכרמל], והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה.

אהוב את הנמוכים

אמר רב יוסף, לעולם ילמד אדם מדעת קונו, לאהוב את הנמוכות, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות, כגון תבור וכרמל, שבאו לתת עליהם התורה, והשרה שכינתו על הר סיני, והניח כל אילנות טובות, והשרה שכינתו בסנה.

עוד דברים שנאמרו באדם שיש בו גסות הרוח

ב. אמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו גסות הרוח, **ראוי לגדעו כאשירה,** שנאמר בגסי הרוח **"הנה האדון ה' צבאות מסעף אשירה במערצה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו"** (ישעיה י" ל"ג) וכן נאמר באשרה **"כי אם פה תעשו להם מזבחותיהם תתצו ומצבתם תשברו ואל ישיריהם תגדעו ופסיליהם תשךפון באש"** (דברים ז' ה'). וכשם שבאשירה, לא די בגידוע לבדו, אלא יש **לשרש** אחריה, **ולאבד את השם,** כמו שנאמר, **"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא"** (דברים י"ב ג'), כן ראוי להיות בגסי הרוח.

ג. ואמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו גסות הרוח, **אין עפרו ננער,** כלומר אינו מקיץ בתחיית המתים², שנאמר, **"יחיו מתיד נבלתי קומון הקיצו ורננו שגני עפר כי טל אורת טלף וארך רפאים תפילו"** (ישעיה כ"ו י"ט), לא נאמר **"שכבי בעפר"** אלא **"שגני עפר"**, כלומר אותם שנעשו שכנים לעפר בחייהם, והם השפלים, ולא גסי רוח.

ד. ואמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו גסות הרוח **שכינה מיללת ומקוננת עליו,** שנאמר **"כי רם ה' ושפל ירצה ונבה מן רחוק יגדע"** (תהלים קל"ח ו') שהקב"ה רואה את השפל, ועל הגבוה ממרחק כלומר ימים רבים קודם שתבוא עליו פורענות יידע ויתאונן עליו. יודע לשון שבר כמו **"וישח את זקני העיר ואת קוצי המדבר ואת הפרקנים וידע בהם את אנשי סכות"** (שופטים ח' ט"ז).

ה. ואמר רב אשי, כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף נפחת, כלומר **מתמעט**

מידת הקב"ה בראיית השפל

דרש רב עזירא או רבי אלעזר, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. **מדת בשר ודם, גבוה רואה את הגבוה,** לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו, **ואין גבוה רואה את השפל.** אבל **מדת הקב"ה** אינו כן, הוא **גבוה, ורואה את השפל,** שנאמר **"כי רם ה' ושפל ירצה"**.

על מי אומר הקב"ה איני יכול לדור עמו

לשון ראשון, כך אמר רב חסדא או מר עוקבא, כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה, אין אני והוא יכולים לדור בעולם, שנאמר **"מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל"** (תהלים ק"א ה'), אל תקרי **"אתו לא אוכל"** אלא **"אתו לא אוכל"**.

ולשון שני, כך אמר רב חסדא או מר עוקבא, על מספרי לשון הרע אמר הקב"ה, אין אני והוא יכולים לדור בעולם, שנאמר, **"מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל"** (תהלים ק"א ה'), אל תקרי **"אתו לא אוכל"** אלא **"אתו לא אוכל"**.

חולשת גס הרוח

אמר רבי אלכסנדר, כל אדם שיש בו גסות הרוח, **אפילו רוח קימעא עוכרתו,** כלומר פורענות קלה טורפתו ומאבדתו, שנאמר **"והקשעים [=גסי הרוח] פנים נקרו כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט"** (ישעיה נ"ז כ'), ומה יש שיש בו כמה רביעיות לוג של מים, רוח קימעא עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת של דם, על אחת כמה וכמה.

אדם אין בו אלא רביעית דם

רש"י פירש, שרביעית דם, האדם מתקיים, ושיעור זה הלכה למשה מסיני, שרביעית דם מת מטמא באהל, מפני שהיא נפש, וקרינא ביה **"על כל נפשות מות לא יבא"**.

ור"ח פירש, שהכוונה לדם הצלול, שממנו משתית הלב, ואין בו אלא משקל עשרים וחמישה סלעים, שהיא רביעית הלוג.

² "מלושני" כתיב.

³ "מלושני" כתיב.

¹ דקראי דלעיל משתעי בשפלים ונדכאים להחיות רוח שפלים וגוי' כי לא לעולם אריב עם אותן שפלים בעון בצעו וגוי' דרכו ראיתי וגוי' בורא ניב שפתים וגוי' אבל הרשעים שאינם שפלים ונדכאים כים נגרש כים המגרש ומשליך רפש וטיט לשפתיו סביבו. [רש"י].

² תימה, אמאי לא חשיב האי במשנת חלק, (ב) וכן הא דאמר פרק בתרא דכתובות מתיים שבחוי"ל אינו חיים, (ג) ותו גרסינן התם עמי הארץ אינו חיים אלא אם כן יהנו תלמידי חכמים, (ד) ומלוי רביות מצונו באגדה שאינם חיים לעולם הבא. תוסי ר"י. [תוס].

גאוה לתלמיד חכם

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב, תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, הוא משקל קטן הנקרא עוכלא, כלומר צריך שתהא בו מעט גאוה, כדי שלא יהיו קלי הראש מסתוללים בו, ויהיו דבריו מתקבלים עליהם בעל כרחם. וכן אמר רב הונא בריה דרב יהושע, שמעט גסות זו נאה והוגנת לתלמיד חכם, כסאסא המעטרת את השבולת. וכן אמר רבא, בנידוי יהא מי שיש בו גסות הרוח יותר מהראוי, ובנידוי יהא מי שאין בו גסות מועטת, לפי שאין בני עירו יראים ממנו, ואין בו כח להוכיחם.

ורב נחמן בר יצחק חולק עליהם, ואומר, שאין ראוי שתהא באדם גסות הרוח כלל, לא כולה ולא מקצתה, שהיא דבר גרוע מאוד, שכך נאמר בה, "תועבת ה' כל גבה לב יד לנד לא ינקה" (משלי ט"ז ה')

תפילתו של מי נשמעת

אמר חזקיה, אין תפלתו של אדם נשמעת, אלא אם כן **משים לבו כבשר** שהוא רך, ולא כאבן שהיא קשה, שנאמר, "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו לבוא כל בשר להשתחוות לפני אִמֵר ה'" (ישעיהו ס"ו כ"א), כלומר אותם שהם בשר, יבואו ויתפללו, כי הם נשמעים לפני, אבל גסי הרוח לא יבואו.

מי זוכה לרפואה

אמר רבי זירא, בשר נכתב בו לשון רפואה, ו"בשר פי הִקָּה בו בְּעָרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא" (ויקרא י"ג י"ח), אדם לא נכתב בו לשון רפואה, שבכל הכתובים שנוכר בשם "אדם", לא נאמר בו לשון רפואה, [כגון] "אֲדָם פִּי הִקָּה בְּעָרוֹ בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סִפְחָת" (ויקרא י"ג ב'), לומר לך, שמי שהוא רך ועינו כבשר, קרוב להתרפאות מיסורים הבאים עליו, אבל מי שהוא קשה כאדמה, אין רפואה למכותיו.

נוטריקון אד"ם ובש"ר

אמר רבי יוחנן, למה נקרא אדם כן לפי שכולו הבל, כנוטריקון שמו. אד"ם הוא נוטריקון אִפְרֵי זֵם מְרֵה^א. ובש"ר הוא נוטריקון בְּוִשֵׁה סְרוּחָה [וי"א שְׂאוֹל, שכן בשר נכתב בשי"ן] רְמָה. ומאחר שהאדם כולו הבל, אין ראוי לו להתגאות.

מעלת נמוכי הרוח

אמר רבי יהושע בן לוי, בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה, שבשעה שביית המקדש קיים, אדם מקריב עולה, רק שכר עולה בידו, מקריב מנחה, רק שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר "זִבְחֵי אֱלֹקִים [=כל הזבחים] רוּחַ נְשָׁבְרָה לֵב

נְשָׁבֵר וְנִדְבָה אֱלֹקִים לֹא תִבְנֶה" (תהלים נ"א י"ט). ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר, "לֵב נְשָׁבֵר וְנִדְבָה אֱלֹקִים לֹא תִבְנֶה".

השם אורחותיו בעולם הזה

ואמר רבי יהושע בן לוי, כל השם אורחותיו בעולם הזה, שמחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר "זֶבֶחַ תִּזְבֹּחַ זְכָרְךָ וְשֵׁם דָּרְךָ אֲרָאֵנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹקִים" (תהלים נ" כ"א) אל תקרי "וְשֵׁם דָּרְךָ" בשין שמאלית אלא "וְשֵׁם דָּרְךָ" בשין ימנית, לומר, שְׁהֶשֶׁם דְּרוּכּוֹ, יראה בישועת ה'.

כיצד האיש מקנא לאשה

הקינני שהאשה נאסרת על ידו בסתירה הוא, שיאמר לה בעלה בפני שני עדים, אל תסתרי עם איש פלוני. וכשאמר לה בעלה כן, והלכה ונסתרה עם אותו פלוני, [שנכנסה עמו לבית הסתר, ושהתה כדי טומאה, כלומר כדי העראה], נאסרה לבעלה, ואם היא כהנת, נאסרה גם לתרומה, עד שתשתה את המים המרים ויתברר ספיקה, אבל כל זמן שאינה שותה, היא נאסרת מחמת הספק, שמה זנתה בסתירתה, ונאסרה לבעלה [ולבעול] ולתרומה^ב.

ודווקא כשנסתרה אחר הקינני היא נאסרת, אבל לא נסתרה עם אותו פלוני, אלא רק דברה עימו בשוק, אף על פי שקינא לה בעלה ממנו, אינה נאסרת.

ודווקא כשאמר לה בעלה שלא תיסתר עם פלוני הדבר נחשב קינוי, אבל אמר לה שלא תדבר עימו, אין כאן קינוי, ולפיכך אפילו נסתרה עם אותו פלוני אחר התראה זו, אינה נאסרת לבעלה ולתרומה.

מת קודם שהשקה חולצת ולא מתייבמת

מי שהיה נשוי אשה, ומת בלא בנים, והניח אח, אשתו זקוקה לאחיו ליבום או חליצה.

אכן כן הדין כשהאשה מותרת לבעלה ולאחיו, אבל אם תחילה קינא לה בעלה ונסתרה, ובכך נאסרה לו עד שתשתה את המים המרים, וקודם שהספיקה לשתות, מת בלא בנים, הרי זו חולצת ולא מתייבמת.

ונחלקו חכמים, מנין למדו, שזאת שקינא לה בעלה, ולא הספיק להשקותה, חולצת ולא מתייבמת.

ללשון ראשון בגמרא, אמר רב יוסף, שענין זה למד, ממה שנאמר באשה המזנה תחת בעלה, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וַעֲלָהּ [הִקָּה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרוֹת דָּבָר] וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִיתָ וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ. וְיִצְאָהּ מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ אֲחֵר" (דברים כ"ד א-ב'), לומר, שהמזנה תחת בעלה, לאחר שתצא ממנו בגט או במותו, תוכל להינשא לאיש אחר דווקא, ובלשון התורה, היבם אינו נחשב "איש אחר", שהרי היא זקוקה לו מכח נישואין ראשונים, ואם כן, זו

^א כדלפינן לקמן, שלשה "ונטמאה" אמורים בפרשה, "וקנא את אשתו והיא נטמאה" ונסתרה והיא נטמאה "תחת אישה ונטמאה" אחד שאסורה לבעל, ואחד שאסורה לבעול אם ימות בעלה או יגרשנה, ואחד שאסורה לתרומה. [רש"י].

^ב מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד, ומתגברת באדם, הכל לפי החדשים ושינוי העתים, ולפי המאכל שאוכל, ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות, יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה, ויש שקורין מרירה אדומה. [רש"י].

שנאסרה לבעלה מחמת זנות, לא תוכל להתייבם לאחיו.

ומכל מקום אין יוצאת ממנו בלא חליצה, כמו שלא היתה יוצאת מבעלה בלא גט.

ואין זה דומה לאיילוניית ואשת סריס, שצריכות גט מהבעל, ואין צריכות חליצה מן היבם, כי בהן יש מיעוט מפורש אף לעניין חליצה.

ואף על פי שהפסוק מדבר באשה, שיש עדים שזינתה, אנו מעמידים אותו לעניין ספק זונה, כי לאסור זונה גמורה על אחיו של בעל, אנו יודעים מפסוק אחר.

וללשון שני בגמרא, אמר רב יוסף, שענין זה למד מסברא, שהרי אמרה התורה, למי שאשתו זינתה, שיוציא אותה מביתו, כדי שלא תהרסנו, [כדאמר לעיל זנות בביתא כי קריא לשומשמא], ואם כן איך יתכן שנצווה ליבם, להכניס אשה כזו לביתו, ומכיוון שלא יתכן שנצווה לו להכניסה, אין כאן מצות ייבום, והרי היא אסורה לו.

דף ו'

וללשון שלישי בגמרא, אמר רב יוסף, שענין זה למד מסברא אחרת, שכן התורה קראה "אחר", למי שמכניס אשה כזו, שגירשה בעלה הראשון מחמת זנות [=שאיין בן זוגו של ראשון, שזה הוציא רשעה מביתו, וזה הכניס רשעה לתוך ביתו], והכוונה בזה, שגרוע הוא מהראשון, ואם כן איך יתכן, שנצווה ליבם להכניס אותה, ועל ידי כן יקרא שמו "אחר", ומכיוון שלא יתכן שנצווה לו להכניסה, אין כאן מצות ייבום.

ודווקא כשזנתה אצל זה שבאה להתייבם לאחיו, אין לו לייבמה ולכונסה. אבל אם הלכה ונישאת לאחר, ואצלו לא זנתה, מאחר שממנו יצאה בשם טוב, אם מת בלא בנים, אחיו ייבם אותה.^א

ולדברי רבא, ענין זה למד בקל וחומר, שכן אם הסתירה מקלקלת את הנישואין הללו, לאוסרה לבעלה, שהיתה מותרת לו עד עתה, כל שכן שתקלקל הסתירה את הנישואין, שלא תותר מחמתם ליבם, שהיתה אסורה לו עד עתה בחיי בעלה.

ולפי הירושלמי [שהביאו התוס' בדף כ"ט], ענין זה למד ממה שנאמר שלוש פעמים "ונטמאה", אחד לבעל, ואחד לבעול, ואחד ליבם.

כהן גדול שקידש אלמנה ומת בלא בנים

נתבאר שלסברת רבא הנאסרת לבעלה מחמת זנות ומת בעלה בלא בנים קל וחומר שנאסרת לייבם שכן אם במותר לה נאסרה כל שכן שאסורה באסור לה.

^א דאיכא למימר הדרה בה. ואין קרוי אחר אלא הנושאה מתוך אלמנות או גירושין על מי שקלקלה תחתיו. [רש"י].

אכן אין ללמוד באופן הזה, שכשכהן גדול מקדש אלמנה האסורה לו, ומת בלא בנים, תהא אסורה להתייבם לאחיו כהן הדיוט, שהרי אין כאן שום קל וחומר, שהרי זו לא היתה מותרת לבעלה ונאסרה, אלא מתחילה היתה אסורה לבעלה, ודווקא לבעלה היא אסורה ועומדת, שהוא כהן גדול, אבל לאחיו שהוא כהן הדיוט היא מותרת להתייבם.

אשת כהן שנאנסה ומת בלא בנים

אשת כהן, שנבעלה לאחרים אפילו באונס, נאסרת לבעלה, אבל אשת ישראל [או כהן חלל]^א אינה נאסרת לבעלה, אם נבעלה לאחרים באונס.^ב

ואשת כהן, שנאנסה, ונאסרה לבעלה, ומת, והיה לו אח חלל, מותרת להתייבם לו, ואין לאסור מקל וחומר, [אם נבעלה, שהיתה מותרת לו, נאסרה, כל שכן שתאסר באחיו, שהיתה אסורה לו עד עכשיו], כי אצל אחיו אין בעילת אונס אוסרת כלל, ואי אפשר ללמוד מקל וחומר, שאיסור שאינו קיים אצלו, יאסור לו.

ואלו אסורות לאכול בתרומה

כבר נתבאר, שאשה שקינא לה בעלה ונסתרה, נאסרת לו, וכן נאסרת לאכול תרומה, עד שתשתה את המים המרים.

ויש סוטות, שאין המים בודקים אותן, ונשארות באיסורן לעולם, ולפיכך אם לא שתו, אין משקיין אותן, ואם שתו, אסורות, אף על פי שלא מתו.

א. האומרת טמאה אני לך, אינה שותה. שכן המים המרים לא באו, אלא לברר את הספק, אם נטמאה האשה או לא, אבל כשהיא עצמה אומרת טמאה אני, רגליים לדבר שאמרה אמת, ולכן אינה שותה. [ואין זה דומה לסתם אשה, שאומרת לבעלה, טמאה אני, שיש אומרים, שאינה נאמנת, משום שאנו חוששים, שענינה נתנה באחר, ואין שום רגלים לדבר, שאומרת אמת, אבל זו האומרת כן אחר קיניו וסתירה, רגלים לדבר שאומרת אמת, ונאמנת].

ב. כשבאו עדים שנטמאה, אין המים בודקים אותה. שכן המים המרים לא באו, אלא לברר את הספק, אם נטמאה האשה או לא, אבל כשיש עדים שנטמאה שוב אין כאן ספק, ומאחר שאינה שותה נאסרת בתרומה לעולם בלא היתר. [וכתבו תוס', שמסתבר, שאפילו עד אחד נאמן לעניין זה, בין לפני שהשקוה, בין לאחר שהשקוה]. ובהמשך יתבאר בעזה"י מתי באו העדים.

ג. האומרת איני שותה. יש אופנים שהאומרת איני שותה, שוב לא תשתה לעולם גם אם תרצה, ומעתה לא נוכל לברר את הספק, כי מאחר שאמרה שאינה שותה, שוב לא תשתה, ומאחר שאין אפשרות לברר את הספק על ידי המים, הרי היא באיסורה לעולם. [י"א שכן הדין כשאמרה איני שותה קודם שנמחקה המגילה, אבל אמרה כן אחרי שנמחקה המגילה, משקים אותה על כורחה, כמבואר להלן בדף כ'. אולם לדעת רבי עקיבא בדף י"ט, אם אמרה באופן מוחלט, שאינה שותה, אין משקיין אותה, גם אחרי שנמחקה המגילה, כאומרת טמאה אני].

^א שנוכח לכהן מן הגרושה, ונתחלל מן הכהונה, ומותר בנשים הפסולות לכהונה, כדכתיב בכהנים הנושאים פסולות "ולא יחלל זרעו", אלמא זרעו חלל. [רש"י].

^ב דכתיב "והיא לא נתפשה", הא נתפשה מותרת, ומדכתיב "והיא", מיעוטא הוא, ומשמע דיש אחרת, שאפילו נתפשה אסורה. [רש"י].

ד. כשבעלה אינו רוצה להשקותה אסורה לעולם מהטעם הנ"ל, שהרי לא נוכל לברר את הספק לעולם. [וזה שייך רק קודם שתשתה].

ה. כשבעלה בא עליה בדרך, מעתה אין המים בודקים אותה, שנאמר "וְנִקְּחָה הָאִשׁ מֵעוֹן וְהָאִשָּׁה הִיא תִשָּׂא אֶת עוֹנָה" (במדבר ה' ל"א), ללמד, שאין האשה נבדקת, אם האיש אינו נקי מעוון זה, וממילא לא יתברר ספק זה, ונשאר באיסורה לעולם.

סוטה שיש לה עדים במדינת הים

אמר רב עמרם, את הדברים הבאים אמר לנו רב ששת, והאיר עינינו ממשנתנו, כלומר הביא ראיה לדבריו מהמשנה.

וכך אמר רב ששת, סוטה, כלומר אשה שקינא לה בעלה ונסתרה, ויש עדים באיזה מקום בעולם שראו שנטמאה מזה שנסתרה עמו, אף על פי שאין אנו יודעים מעדותם, ובאים להשקותה, אין המים בודקים אותה. וטעמו של דבר, שנאמר, "וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּה שְׁכֵבַת זָרַע וְנִקְּלַם מֵעֵינַי אִישָׁהּ וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵין פָּה וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה" (במדבר ה' ל"א), לומר, אין הפרשה מדברת אלא כשאין עדות בדבר, אבל יש עדות בדבר, אין המים בודקים אותה.^א

והביא רב ששת ראיה לדבריו ממשנתנו^ב, שכן שנינו בה, שאשה שקינא לה בעלה ונסתרה, ובאו לה עדים, והעידו שהיא טמאה, היא בכלל הנשים שאינן אוכלות תרומה. והנה אם באו העדים קודם שתשתה, דין פשוט הוא שהיא נאסרת בתרומה, שהרי היא זונה, ולא הוצרכה משנתנו ללמד זאת. ועל כרחך באה משנתנו ללמד, שאפילו אם כבר השקוה את המים, ולא בדקה, ומשום כך היינו סבורים שהיא טהורה, אם לאחר מכן באו עדים, והעידו שנטמאת, אין אומרים עדי שקר הם, שהרי שתתה ולא בדקה המים, אלא עדי אמת הם, ומה שלא בדקה המים, כי עדים אלו ראו שנטמאת, וכל שיש לה עדים על הטומאה, אין המים בודקים אותה.

ורב יוסף אמר, שאין להביא ראיה ממשנתנו לדברי רב ששת, שכן גם אם המים בודקים את זאת שיש עדים שנטמאה, אין ראיה מכך שלא בדקה, שהעדים המעידים שנטמאה שקרנים הם, כי אפשר שאף שהיתה ראויה להיבדק, הזכות תלתה לה, [שכן לפי דבריו, דעת חכמים, שהזכות תולה לאשה במים המרים, שלא יבדקה כלל, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], ולכן לא בדקה המים, ועתה שבאו העדים, נסמוך עליהם, ועל פיהם היא נאסרת.

ומתחילה אמרו שגם רב ששת לא אמר דבריו אלא לפי דעת חכמים, [שלפי דבריו, דעתם, שהזכות מועילה לאשה במים המרים], אבל לפי דעת רבי שמעון, האומר, שאין שום זכות תולה במים המרים להציל האשה מפני בדיקתם, ולעולם הם בודקים את האשה, שאם לא כן אתה מוציא עליהם לעז, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, הוא הדין שאין עדים מצילים את האשה מבדיקת מים המרים, ולעולם היא נבדקת על ידם גם כשיש עדים באיזה מקום שראו

שנטמאה. אולם במסקנה מבואר, שגם לדעת רבי שמעון, זו שיש עדים שנטמאה, אין המים בודקים אותה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ומכל מקום אין לחוש שכשלא יבדקה המים יצא לעז על המים, כי אין הדבר שכיח^א.

ובסוף הסוגיה שנינו ברייתא, בה מבואר שהדין כדברי רב ששת, שאין המים בודקים סוטה שיש לה עדים, אך לא מהכתוב "וְעַד אֵין פָּה", שממנו למד זאת רב ששת^ב, אלא מכתוב אחר, והוא "וְאִם לֹא נִטְמָאָה הָאִשָּׁה וְהִיא הִיא הַזֵּה הַזֵּה וְנִקְּחָה וְנִזְרָעָה זָרַע" (במדבר ה' כ"ח), המלמד, שאם לא בדקה המים, היא זוכה להיות נזרעת זרע. ואמרו בברייתא, שאם בכל אופן שלא בדקה המים היא נזרעת זרע, די היה לכתוב, "וְאִם לֹא נִטְמָאָה הָאִשָּׁה ... וְנִקְּחָה וְנִזְרָעָה זָרַע", ומתוך כך שכתב גם "וְהִיא הִיא הַזֵּה הַזֵּה", למדנו, שלא די בכך שלא תימצא טמאה, אלא צריך שתהא טהורה, כי פעמים לא יבדקה המים אף על פי שאינה טהורה, כגון שיש לה עדים במדינת הים, או שהזכות תולה לה, או שנשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה^ג, שבכל האופנים הללו גם כן אינה נבדקת, ומכל מקום זרע לא תזרע אלא כשיתקיים בה "וְהִיא הִיא הַזֵּה הַזֵּה", ולא שניצלה מהמים על ידי שיש לה עדים במדינת הים. "וְהִיא הִיא הַזֵּה הַזֵּה", וי"ו יתירה, למעט את זו שתלתה לה הזכות, [ורבי שמעון אינו דורש את הוי"ו]. "הוא" מיעוט נוסף, למעט את זו שהיו נושאות ונותנות בה מוזרות בלבנה. ומתוך שהוצרכה תורה למעט את זו שאינה נבדקת מחמת שיש לה עדים במדינת הים, למדנו, שזו שיש לה עדים במדינת הים, אין המים בודקים אותה.

סוטה שיש לה זכויות

לדעת חכמים הזכות מצילה את האשה מן המים המרים. לדברי רב ששת, הכוונה היא, שהזכות מצילה את האשה, שלא תמות במיתה משונה, של צביית בטן וניפול ירך, אבל מכחשת והולכת כל ימיה, ואינה יולדת עוד. ולדברי רב יוסף, הכוונה היא, שהזכות מצילה את האשה, שלא יזיקו לה המים כלל. [וכתבו התוס', שאף על פי שהזכות מצילה, האשה מותרת לבעלה מיד כששותה, ואינו צריך לחשוש, שלא מתה משום שהיה לה זכות].

ולדעת רבי אמנם הזכות תולה לאשה במים המרים שלא תמות מיד, אבל אינה יולדת לעולם ואינה משבחת אלא מכחשת והולכת כל ימיה, עד שלבסוף מתה באותה מיתה, של צביית בטן וניפול ירך.

ולדעת רבי שמעון, אין הזכות מועילה במים המרים כלל, שאם אתה אומר הזכות תולה, ויש סוטות שזינו, ואף על פי כן לא הזיקו להן המים, יצא מזה קלקול גדול, שיאמרו אין המים בודקים, ולא יחששו לחטוא, [=אם אתה אומר זכות תולה במים המרים, מדחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות. ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו, והן אומרים טמאות הן, אלא שתלה להן זכות]. יש מפרשים, שיהיה קלקול אצל הרואים, שלא קרה לה כלום, [שאפילו אם מכחשת והולכת, באותה עעה אין זה ניכר], שכשיאמר להם הבעל שקלקלה, יאמרו שאין המים בודקים כלל. ויש מפרשים, שיהיה קלקול אצל האשה,

^א אף על גב דדרשינן לעיל, לעד אחד נאמן בסוטה, ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ודרשינן ליה נמי הכי "ועד אין בה" הוא דאמר "והביא האיש את אשתו" וכל הפרשה, הא יש בה עד, אין המים בודקין אותה. [רש"י].

^ב משום דקרא לאו ראיה הוא כל כך, דהא דרשיננה לסוטה ודאית שיש בה עד אחד לפנינו, וללמד שלא תשתה. [רש"י].

^א והוא הדין בא עליה בעלה בדרך נמי לא שכיח. [תוס'].
^ב דהוא לאו לספק סוטה מידריש, אלא לסוטה ודאית בעד אחד. [רש"י].

^ג שהיה קלקולה מפורסם כלל, שכבר היו נושאות ונותנות בה לדבר בה מוזרות בלבנה הן נשים טוות בלבנה. [רש"י].

בטעות היתה, ואין המנחה קדושה אלא היא חולין גמורים.

והאופן שבו המנחה קדושה למרות ביאת עדים המעידים על טומאתה הוא, כשבאו עדים והעידו שנטמאה בעזרה אחר שקדשה המנחה, שמאחר שאינם מעידים שנטמאה בסתירתה, כשהביאה את מנחתה, היתה ראויה להיבדק, וקדשה המנחה כדן. ומכל מקום, מאחר שמעידים שעכשיו היא טמאה, שוב אינה צריכה לבדיקת מים, ומנחתה שקדשה כדן, נפסלת.

ואף שפירי כהונה מלווים אותה בעזרה, אפשר שתטמא בעזרה, כגון עם פרחי כהונה עצמם המלווים אותה, או כשאמרה להם שצריכה לנקיבה, והניחוח, והלכה וזנתה עם אחרים.

ב. אף כשהעידו שזנתה בסתירה ראשונה.

לדברי רב פפא, גם כשהעידו עדים שנטמאה בסתירה ראשונה, מנחתה נשרפת כקדשים פסולים. שכן אף שמעיקר הדין, באופן הזה לא היתה ראויה להיבדק, ואם כן לא קדשה מנחתה. מכל מקום אם היתה המנחה יוצאת לחולין כדינה, היו הרואים טועים לומר, שמנחה שקדשה כדינה בכלי שרת, גם כן יוצאת לחולין. ולפיכך גזרו חכמים על המנחה הזו, שאף שבאמת לא קדשה, תהא נשרפת כקדשים פסולים [=מדברגן, גזירה שמא יאמרו מוציאם מכלי שרת לחול].

ארבע עבודות שבזבח ושבמנחה

כל הזבחים, יש בהם ארבע עבודות של דם, שהם עיקר ההקרבה, וכשנעשו בהכשר, הוכשר הקרבן. (א) שחיטה, [והסכין שהוא כלי שרת², מקדש את הדם]. (ב) קבלת הדם בכלי שרת. (ג) הולכת הדם למזבח. (ד) נתינת הדם למזבח.

וכמו כן במנחה יש ארבע עבודות, כנגד ארבע העבודות הללו. (א) קמיצת המנחה מתוך כלי שרת, כנגד השחיטה, [ועל ידי שהמנחה נתונה בכלי שרת, היא מתקדשת, כמו הדם של הזבח המתקדש על ידי הסכין]. (ב) נתינת הקומץ לכלי שרת שני, כנגד קבלת הדם בכלי שרת. (ג) הולכת הקומץ למזבח כנגד הולכת דם. (ד) הקטרת הקומץ למזבח כנגד מתן דם למזבח.

מנחה שנטמאת קודם תחילת העבודות שבה

כבר נתבאר, שקודם עבודת המנחה, נותנים אותה בכלי שרת להתקדש בו, [ומשם הכהן קומץ, וממשיך לעשות בקומץ את שאר עבודות המנחה].

ומבואר בברייתא אם נטמאה המנחה קודם שנתנה בכלי שרת, מאחר שעדיין לא נתקדשה קדושת הגוף, היא נפדית, ויוצאת לחולין, [ובדמיה יביא מנחה אחרת]. ואם נטמאה המנחה אחר שקדשה בכלי שרת קדושת הגוף, שוב אין לה פדיון, ומאחר שנטמאה, היא פסולה ללא תקנה, ונשרפת בבית הדשן, כשאר קדשים פסולים. ובדין זה מנחת סוטה שווה לשאר מנחות.

מנחה שנפסלה אחר שקדש הקומץ

נתבאר, שעבודה ראשונה של המנחה היא הקמיצה, ומבואר בברייתא, שאם

¹ כן פירש כאן רש"י. ועיי' בתוס' זבחים דף מ"ז.

שיודעת שזנתה, ורואה שאינה מתה, [ואף על פי שהולכת ומכחשת לאחר זמן, אינה תולה את חוליה במים המרים, כי סבורה שאם הם בודקים, היתה צריכה למות מיד]. ואף שמודה רבי שמעון, שאין המים בודקים אותה, אם יש בעולם עדים, שיודעים שנבעלה, או אם בעלה בא עליה בדרך, מכל מקום אין בזה חשש קלקול, כי אינם דברים שכיחים.

ואלו שמנחותיהן נשרפות

הסוטה הבאה להיבדק על ידי המים המרים, מביאה עמה מנחה של עשירית האיפה קמח שעורים כמו שנאמר, "וְהָבִיא הָאִישׁ אֶת אֶשְׁתּוֹ אֶל הַפֶּהן וְהָבִיא אֶת קֶרְבָּנָהּ עִלְיָה עֶשְׂרִית הָאִיפָה קֶמַח שְׁעוּרִים לֹא יִצַק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לֶבְנָה כִּי מִנְחַת קִנְיָאֵת הִוא מִנְחַת זָכָר מִן הַקִּרְיָת עֹזֵן" (במדבר ה' ט"ו).

אמנם אם קודם הקרבת המנחה הודתה ואמרה טמאה אני, או שבאו עדים והעידו עליה שנטמאה, שוב אינה שותה, ואינה מקריבה את המנחה הזו, ומאחר שכבר קדשה המנחה, ואינה ראויה, לא להיקרב ולא להיפדות, היא נשרפת למטה בבית הדשן, כשאר פסולי קדשים.

קדושת המנחה כשבאו לה עדים שנטמאה

נתבאר, שסוטה שהביאה את מנחתה, ולאחר מכן באו עדים והעידו עליה שנטמאה, המנחה אינה יוצאת לחולין, אלא נשרפת כקדשים שנפסלו.

והנה בוודאי לא נאמר דין זה כשבאו העדים והעידו על טומאתה קודם שקדשה המנחה קדושת הגוף בכלי שרת, שכן מאחר שבאו עדים והעידו עליה שהיא טמאה, אינה צריכה למנחה, ושוב לא תקדש בכלי שרת קדושת הגוף, ויוכלו לפדותה.

ועל כרחך הדין הזה אמור, כשבאו עדים והעידו עליה לאחר שכבר קדשה המנחה בכלי שרת קדושת הגוף⁴.

ואמר רב שמכאן יש להקשות על דברי רב ששת, שאמר, שכל שיש לה עדים שראו טומאתה, אף על פי שעוד לא באו להעיד על כך, אין המים בודקים אותה, שכן אם כדברי רב ששת, זו שבאו עדים והעידו עליה שנטמאה, נתברר למפרע, שלא היתה ראויה כלל לבדיקת מים המרים, ואם כן לא היתה ראויה מנחתה להתקדש כלל, ובאמת חולין היא, ולמה היא נשרפת כקדשים פסולים².

ונאמרו שני אופנים ליישב דין זה עם דברי רב ששת.

א. כשהעידו על זנות שלאחר קדושת המנחה.

לדברי רב יהודה מדיסקרתא, אמנם כן, אם באו עדים והעידו שזנתה באותה סתירה שהיתה קודם הבאת המנחה, מאחר שבאו, נתברר שקדושת המנחה

² דכלי שרת מקדשין את הראוי להם שלא לצאת עוד לחולין, כדתנן כל הנוגע בהם יקדש, וליקרב אינה ראויה, שהרי אינה באה אלא להזכיר עונה של זו שתבדק, והרי היא בדוקה ועומדת, ולנדבה נמי לא חזיא להקריבה, דמנחת שעורים אינה כשירה אלא לסוטה ולעומר. [רש"י].

³ שקדושת פה שלה וקדושת כלי שלה הכל בטעות, שהיינו סבורים שהיא טעונה מנחה, ואינו כן, והקדש טעות אינו הקדש. [רש"י].

אולם רב יהודה אמר רב לימד, שגם עם שני אנשים, לא בכל אופן הייחוד מותר, אלא כשיתקיימו שני תנאים. (א) שיהיו אותם שנים כשרים. (ב) שיהיה הדבר בעיר.

ונמצא, שלפי דברי רב יהודה אמר רב, כך הם דיני הייחוד עם אשת איש:

הייחוד של אשת איש עם פרוצים אסור בכל אופן, בין בעיר ובין בדרך, ואפילו הם רבים מאד, ומעשה היה, והוציאוה עשרה לאשת איש חוץ לעיר במטה, בחזקת מתה, לקלקל עמה.

ולענין ייחוד של אשת איש עם הכשרים יש חילוק, פעמים אסור, ופעמים מותר. **עם כשר אחד הייחוד אסור בכל אופן. ועם שני כשרים, בעיר הייחוד מותר**, כי האחד בוש מחבירו, ואין לחוש שיבוא על האשה, אבל בדרך הייחוד אסור, שמא יצטרך אחד מהם לנקביו, ונמצא חבירו מתייחד עם הערווה. **ועם שלושה כשרים הייחוד מותר בכל אופן**, בין בעיר ובין בדרך.

והנה להלן יתבאר בעזה"י, שלדעת תנא קמא, האומר, שמי שקינא לאשתו ונסתרה אסור להתייחד עמה, מוסרים לו שני תלמידי חכמים שילכו עימהם בדרך.

ומתחילה אמרו שמדברי תנא קמא אלו יש ראייה לדברי רב יהודה אמר רב, האומר, שבדרך לא התירו את הייחוד אלא עם שלושה כשרים, שלכן מוסרים לו שנים שילוו אותו, שבכך יהיו יחד שלושה, ויהיו אותם שנים תלמידי חכמים, שבכך יהיו שלושה כשרים, אבל בלא זה, לא יהא מותר להתייחד עמה.

אך דחו ראייה זאת ואמרו, שאפשר שלהתיר את הייחוד די היה לשלוח עמו איש אחד בלבד, ואפילו אינו תלמיד חכם, שכל שהם שנים הייחוד מותר בכל אופן כפשטות לשון המשנה במסכת קידושין, ואם כן כשיצטרף איש אחד לבעל אין כאן ייחוד, והסיבה ששולחים עמו שנים, כדי שאם יבוא עליה, יוכלו אותם שנים להעיד על כך שבא עליה, ולא ישקוה. והסיבה ששולחים תלמידי חכמים, כדי שידעו היאך להתרות בו, שיאמרו לו שאם הוא בא עליה, שוב לא יבדקוה המים.

דין ייחוד עם הנדה

הכל מודים, שאף על פי שהנדה אסורה לבעלה, **בעלה מותר להתייחד עמה**. שכן כשאסרה תורה להתייחד עם הערווה, לא אסרה אלא בערווה שאין לה היתר, בדומה לאיש עם אמו, [שהוציאה תורה מכלל האיסור, והתירה בו את הייחוד], אבל הנדה, שיש לה היתר כשתטהר, לא אסרה תורה לבעלה להתייחד עמה.

דין ייחוד אם אשתו שקינא לה ונסתרה

כבר נתבאר, שהאשה שקינא לה בעלה ונסתרה, יש לו להעלותה לירושלים, להשקותה מים המרים, לברר אם נטמאה או לא. ונחלקו חכמים אם מותר לו להעלותה לבדו, או מאחר שנאסרה לו עד שתשתה, אסור להתייחד עמה, שמא יבוא עליה בדרך, ולכן לא יעלה עמה לבדו.

נפסלה המנחה אחר שקמצה הכהן ונתן הקומץ בכלי שרת לקדש הקומץ, אף על פי שהיה זמן שהיה הקומץ ראוי להקטרה, מאחר שנפסל קודם שהוקטר, המנחה פסולה ויוצאת לבית השריפה, ואין להקטיר הקומץ.

ומבואר בברייתא, שבכלל דין זה, **מנחת סוטה, שמת האיש או האשה בין קידוש הקומץ להקטרתו**, שכן מנחת סוטה אינה באה אלא להכשיר את השקאת הסוטה לבדוקה לבעלה, ומאחר שמתה היא או הוא, שוב אין משקים את המים, ואין צריכים למנחה, והרי המנחה פסולה.

עוד מבואר בברייתא, **שכן הדין כשבאו עדים קודם הקטרת המנחה, והעידו על האשה שנטמאה בסתירתה**, מאחר שנתברר הספק, שוב אין אנו צריכים למנחה, והרי היא פסולה, ונשרפת כדין מנחות פסולות.

קדשה המנחה ולאחר מכן נמצאו עדי סתירה זוממים

אשה שקינא לה בעלה, והעידו עליה עדים שנסתרה, ובא בעלה להשקותה, והביאה מנחתה, וקדשה המנחה, ולאחר מכן נמצאו עדי סתירתה זוממים, ובכך נתברר שלא היתה ראויה להשקות, ולא להביא מנחת סוטה, ובטעות קדשה המנחה, ולפיכך אינה קדושה כלל, אלא יוצאת לחולין.

ואף לפי סברת רב פפא לעיל, שכשהעידו עדים שנטמאה בסתירה ראשונה, שמעיקר הדין, לא היתה ראויה להיבדק, ולא קדשה מנחתה, מכל מקום מנחתה נשרפת בבית הדשן, שאם תצא לחולין, יטעו לומר, שמנחה שקדשה כדינה בכלי שרת, גם כן יוצאת לחולין. כשנמצאו עדיה זוממים, לא גזרו לשרוף את מנחתה, כי כשנמצאו עדיה זוממים, הדבר מתפרסם, והכל יודעים שבטעות הביאה מנחתה, ולא קדשה, ואם תצא לחולין, אין לחוש שיטעו לומר שגם מנחה שקדשה כדינה יוצאת לחולין.

מת האיש או האשה אחר הקרבת המנחה

נתבאר שמנחת סוטה לא באה אלא לצורך השקאת הסוטה, ולפיכך, אם מת האיש או האשה, מאחר שאין צורך במנחה היא פסולה.

ומבואר בברייתא, שכן הדין כשמת אחד מהם קודם גמר הקרבת המנחה, אבל אם מת אחד מהם אחר שכבר הוקטר הקומץ, אף על פי שלא הספיק הכהן לאכול את השיריים, לא נפסלו, כי כל שתמה ההקרבה בהכשר, **המנחה כשרה, והכהן אוכל את השיריים**, שעל הספק באה המנחה מתחילתה, ומאחר שכשקרבנה קרבה בהכשר מנחה כשרה היא.

דף ז'

דין ייחוד עם אשת איש

כלל בדינו, שאסור להתייחד עם הערווה, שמא יבוא עליה, ובכלל זה אסור להתייחד עם אשת איש. ומפשטות לשון המשנה במסכת קידושין, לא נאסר הייחוד עם אשת איש, אלא עם איש אחד, אבל עם שני אנשים היא מותרת.

המרים, כמו שנאמר, "וְהַעֲמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאֵשֶׁה לְפָנֵי ה'" (במדבר ה' י"ח) כלומר בעזרה.

ומבואר במשנתנו, שקודם השקאתה, הוא מביא אותה לבי"ד הגדול שבירושלים, כלומר לסנהדרין גדולה של שבעים ואחד שבלשכת הגזית, והם מאיימים עליה, ומדברים עמה שתודה, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

ואמר רבי חייה בר גמדה אמר רבי יוסי ברבי חנינא, שענין זה למד בגזרה שווה,³ שנאמר בסוטה לשון "תורה", "וְעֵשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֶת פֶּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (במדבר ה' ל'), וכן נאמר בזקן ממרא, "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֵד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֵאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדְּבָר אֲשֶׁר יֵאָדָּר לָךְ יְמִין וְשְׂמָאל" (דברים י"ז י"א), לומר, שכשם שזקן ממרא הוא רק זה שהמרה על סנהדרין גדולה של לשכת הגזית, שנאמר בו "וְעֵשָׂה לָךְ פִּי הַדְּבָר אֲשֶׁר יֵאָדָּר לָךְ מִן הַמִּקּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרֵד" (דברים י"ז י"ז), כך הבאת סוטה לסנהדרין גדולה של לשכת הגזית.⁴

דברים שמאיימים על הסוטה

נתבאר, שאשה שקינא לה בעלה ונסתרה, בעלה מביא אותה לבי"ד הגדול שבירושלים, ומאחר שרוצים אנו שאם נטמאת תודה, ולא ימחקו עליה את השם, מאיימים עליה כדרך שמאיימים על עדי נפשות שלא ישקרו, ואומרים לה כדברים הבאים.

בתי, הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה, [וגורם לנערה ילדה שתבא לידי קלקול], הרבה שכנים הרעים עושים, [שיודעים לפתות, ומצויים לה תמיד], ושמא אמת הדבר, הודי על האמת, [ואל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולת זו],⁵ עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על הים.

ואומרים לפניה דברים שאינם כדאי לשומעם, היא וכל משפחת בית אביה, כלומר, אומרים לפניה דברי הגדה ומעשים הכתובים בתורה, שארעו בצדיקים ראשונים, שהודו על דברים שעשו ולא בושו, וזכו בכך לשכר גדול, כדי שתודה גם היא על קלקולה.

כגון, דרשה זו, "אֲשֶׁר חֲכָמִים יֵאָדָּרוּ וְלֹא כִחְדוּ מֵאַבֹּתָם" (איוב ט"ו י"ח), כלומר הודו על חטאם ולא כחדו מאבותם. יהודה הודה על מעשה תמר ולא בוש, כמו שנאמר "וַיִּכְפֹּר יְהוָה וַיִּאֲמַר צְדָקָה מִמְּנִי פִי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיהָ לְשֶׁלֶּה בְּנִי וְלֹא יִסֹּף עוֹד לְדַעְתָּהּ" (בראשית ל"ח כ"ו), מה היה סופו, נחל חיי העולם הבא. ראובן הודה על

לדעת רבי יהודה, מי שקינא לאשתו ונסתרה, מותר להתייחד עמה אף קודם שישקה אותה את המים המרים, ואין לחוש שיבוא עליה, ולפיכך, מעלה אותה עימו לירושלים ואין צריך שימסרו לו שני תלמידי חכמים שילוו אותם בדרך.

מתחילה אמר רבי יהודה, שיש ללמוד זאת בקל וחומר, שכן נתבאר, שהנדה, שיש בה איסור חמור של כרת, בעלה מותר להתייחד עמה, ולא חששו שיבוא עליה, וכל שכן שזו שקינא לה בעלה ונסתרה, שאין בה אלא איסור לא תעשה בלבד, "לא יוכל בעלה הראשון אֲשֶׁר שִׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ אִשָּׁה אַחֲרָי אֲשֶׁר הִטְמִינָהּ" (דברים כ"ד ד'), שאין לנו לחוש לה שיבוא עליה. וכן אמר רבי יוסי.

והקשו על קל וחומר זה, אדרבה, הנדה, מאחר שיש בה איסור חמור, לכן אין לחוש שיעבור עליו בעלה, ולכן אין לחוש אם יתייחדו, אבל זו שקינא לה בעלה ונסתרה, מאחר שאיסורה קל, יש לחוש שיעבור עליו, ולכן יש לנו לאוסרם להתייחד.⁶ ועוד הקשו, שכן אפשר שבנדה, מאחר שיש לה היתר לאחר זמן, אין יצרו תקפו, ולכן לא חששו שיבוא עליה באיסור, ולא אסרו את הייחוד, אבל זו שקינא לה בעלה ונסתרה, אם תמצא טמאה, אין לה היתר, ומאחר שהיא אסורה לו לעולם, יצרו תקפו יותר, כמו שנאמר, "מִיָּמִים גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ", שדבר האסור לו יצרו רודף אחריו יותר,⁷ ולכן יש לחוש יותר שיבוא עליה, ויש לאסור את הייחוד.

ולפיכך אמר רבי יהודה, שענין זה שהאיש מותר להתייחד עם אשתו שקינא לה ונסתרה, מבואר בכתוב, שנאמר בו, "וְהִבִּיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן" (במדבר ה' ט"ו), לומר שהאיש עצמו מביא את אשתו, ואין צריך שיבואו עמו אחרים לשמרו מן הייחוד.

ולדעת תנא קמא במשנה ובברייתא, מי שקינא לאשתו ונסתרה, אסור להתייחד עמה עד שישקה אותה את המים המרים, שמא יבוא עליה באיסור. לדעת תנא קמא במשנתנו לא נתבאר אם הדבר אסור מהתורה, כשאר ייחוד עם עריות, או שהוא אסור מדברי חכמים בלבד. אבל לדעת תנא קמא בברייתא מבואר, שמהתורה האיש מותר להתייחד עם אשתו שקינא לה ונסתרה, שהרי נאמר, "וְהִבִּיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ", וחכמים הם שהחמירו עליהם שלא יתייחדו, ולפיכך, הולך תחילה לבי"ד שבאותו מקום, והם מוסרים לו שני תלמידי חכמים שילוו אותם בדרך.

מביא את הסוטה לבי"ד של שבעים ואחד

מי שקינא לאשתו ונסתרה, יש לו להעלותה לעזרה, להשקותה שם מים

⁴ יש לומר דוקא בפירכא שניה, שכן יש היתר לאיסורה, פרכוהו, אבל בהיא הנותנת לא פרכוהו, ולכך הוצרכה לפירכא אחריתי. דאשכחן בזכותי סוגיאן דחמירא להו לאינשי עבירה קלה ומסתפו מינה טפי מעבירה חמורה, כגון בפרק קמא דכתובות, דחמירא להו אבילות דלא הוי אלא מדרבנן מנדה שהיא בכרת. ובפרק הנוקין, באתריה דרבי יהודה חמירא להו שביעית, דליכא אלא לאו, משבת שהוא בסקילה. ובריש פרק קמא דביצה אמר, האי דקיל צריך הרחקה טפי, דאמר מאי שנה גבי שבת דסתם לן תנא כרבי שמעון, וגבי יום טוב כרבי יהודה, שבת דחמיר סתם לן כרבי שמעון יום טוב דקיל סתם לן כרבי יהודה. אלמא זימנן בדילי מקילתא טפי מחמירתא, וזימנן איפכא. [תוס'].

⁵ נראה דהאי "ואומר מים גנובים ימתקו" פירושו הכי, כלומר מאי תלי בהכי שאין היתר לאיסורה, חזא דיצרו ותקפו, מאחר שאין היתר לאיסורה, אין מתון בדבר, אם לא עכשיו אימתי. ואם תאמר, לא יתקפנו יצרו על אשתו, הואיל ובעלה כבר, מים גנובים ימתקו. [תוס'].

³ רש"י פירש ששאלת הגמרא "מנלן" היא מנלן דלא נתכשרו בה אחד משני בתי דינין שהיו שם של עשרים ושלושה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה כדאמר בסנהדרין, ולכאורה היה לו לפרש מנלן כלל שיש להביאה לבי"ד שכן בפרשה לא נתבאר אלא שמביאה אל הכהן. וילי"ע בדבר.

⁷ תימה אמאי לא תני להו לסוטה וזקן ממרא בפרק קמא דסנהדרין בהדי הני דהוו בבי"ד של שבעים ואחד. ויש לומר, משום דגמר של סוטה וזקן ממרא לא היה בבית דין של שבעים ואחד. [תוס'].

⁶ קשיא, כיון דילפינן מזקן ממרא, אית לך למימר גבי סוטה שהמקום גורם, כמו גבי זקן ממרא, ולכך היו מעלין אותה ללשכת הגזית, אם כן פסקו המים המרים מיום שגלתה סנהדרין וישבה לה בחנות ... לפי שהמקום גורם, ובפרק בתרא דמכילתין אמרין, דרבן יוחנן בן זכאי הפסיקו [והיה הדבר זמן מה אחר גלות סנהדרין] ... ונראה דאיוס לא היה מעב, ואם לא היו מאיימין כלל, אף על פי כן היתה שותה, הילכך היתה נוהגת אפילו לאחר גלות סנהדרין. [תוס'].

¹ לשון המשנה הוא שאומרים שתודה כדי שלא ימחק השם על המים, ורש"י כתב, שאומרים שתודה כדי לא תביא עצמה לידי מיתה מנוולת. וילי"ע בדבר.

ולפיכך הוסיף וביקש עליו, "יָדִינוּ רָב לוֹ", **שיהא לו נצחון לריב ריבו**, והיה יודע
לשאת ולתת, אבל לא עלו דבריו להלכה, שלא היה זוכה לומר דבר המתקבל.

ולפיכך הוסיף וביקש עליו, "וְעֶזְרָא מִצְרִיו תִּהְיֶה", **שיהיו דבריו מתקבלים
להלכה**.

אין לאדם להודיע על חטאיו ברבים

לדעת רב ששת, אין לאדם להודיע לרבים על חטאיו אלא יתוודה בינו לבין
קונו, שהמפרט חטאיו בפני הרבים, בלא שתהא לו סיבה, חצוף הוא, שנראה
שאינו נכלם בדבר.

ויהודה שהודה על חטאו ברבים, היה מוכרח לעשות זאת, **כדי שלא תישרף
תמר**.

וכמו כן ראובן שהודה על חטאו ברבים, עשה כן, **כדי שלא יהיו שאר אחיו
נחשדים מאביהם**, שהם עשו הדבר.

מעשה המלווה בפריעת החוב

נחלקו חכמים בדין פריעת חוב, מה עושה מלווה ללווה, כדי שלא יוכל לחזור
ולתבוע חובו פעם שנית.

לדעת רבי יוסי, כותבים שובר, כלומר, המלווה כותב ללווה שובר, לומר, שפרע
חובו, ואינו חייב לו כלום, ומעתה, אם יוציא המלווה את שטר חובו, יוציא
הלווה את השובר, ויראה שכבר שילם חובו.

ולדעת רבי יהודה, אין כותבים שובר, שתקנה זו אינה טובה, כי מעתה יצטרך
הלווה לשמור שוברו כל ימיו מפני העכברים, **והדבר שהמלווה צריך לעשות**
בפריעת החוב הוא **לקרוע את שטר חובו**, שלא יוכל להוציאו עוד לעולם. ואם
לא יקרע את השטר, אין הלווה מחויב לפרוע את חובו, ואפילו אם ירצה המלווה לכתוב
לו שובר על פריעת החוב.

פגימת הכתובה של היוצאת מחמת זנות

האשה שזנתה תחת בעלה, מאחר שהיא גרמה לעצמה להיאסר על בעלה,
מפסידה בכך את כתובתה, ויוצאת בגט בלא כתובה.

ולדעת האומרים שכותבים שובר על פריעת חוב, גם זו, מאחר שנחשבת כמי
שקיבלה כתובתה, (כי אין לה לקבל דבר), **כותבת שובר על חוב הכתובה**, "זניתי
והפסדתי כתובתי", ונותנת ביד בעלה, שלא תתבענו לאחר זמן.

ולדעת האומרים שאין כותבים שובר על פריעת החוב, זו שהפסידה כתובתה,
לא תכתוב שובר על הכתובה, **אלא יקרעו את כתובתה**.¹ [וכך העמיד אביי את

מעשה בלהה ולא בוש, [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], מה היה סופו, נחל חיי
העולם הבא. ומה שכרם בעולם הזה, "לָהֶם לְבָדָם נִתְּנָה הָאֶרֶץ [=יהודה זכה
למלכות. וראובן נטל חלק תחילה בארץ בעבר הירדן] וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם"² (איוב ט"ו
י"ט).

וכל האימים הללו, שמאיימים עליה כדי שלא תשתה, הם **עד שתימחק
המגילה על המים**, כדי שתודה, ולא תימחק המגילה. **אבל אחר שכבר נמחקה
המגילה, מאיימים עליה שתשתה אם היא נקיה**, ולא תהא יראה מהמים,
לומר בשקר טמאה אני, כדי שלא תשתה, ותאסר לבעלה חינם, ותוציא לעז על
בניה.³ ולפיכך אומרים לה, בתי, אם ברור לך הדבר שטהורה את, עמדי על
בוריך [=היסמכי על נקיותך], ושתי, לפי שאין מים המרים דומים אלא לסם
יבש שמונח על בשר חי, אם יש שם מכה, מחלחל ויורד, אין שם מכה, אינו
מועיל כלום.⁴

ברכת משה את יהודה

כשבירך משה את השבטים, שינה בברכת יהודה משאר שבטים, לאומרה
כנסמכת לברכת ראובן שלפניה, שאמר, "יְחִי רְאוּבֵן וְיָאֵל בְּמַת וְיִהְיֶה מְתִיו מְסָפֵר.
וְזֹאת לְיִהוּדָה" (דברים ל"ג ו-ז).

וביאר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, **שכל אותן שנים שהיו ישראל
במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלות בארון**,⁵ מפני שנידה את עצמו
בערבונו של בנימין, שאמר לאביו, "וְיִחְסְאֲתִי לְךָ כָּל הַיָּמִים" (בראשית מ"ג ט'
אפילו לעולם הבא), **עד שעמד משה, ובקש עליו רחמים, אמר לפניו, רבונו של
עולם, מי גרם לראובן שהודה במעשה יצועי אביו? יהודה שהודה במעשה
תמר, ועכשיו, יְחִי רְאוּבֵן** כלומר **שלדו קיימת כאילו הוא חי, וְזֹאת
לְיִהוּדָה? שהוא מתגלגל**. ולפיכך עמד והתפלל עליו, "וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל
יְהוּדָה וְיָאֵל עֲמוֹ תְּבִיאֵנּוּ יְדִיו רָב לוֹ וְעֶזְרָא מִצְרִיו תִּהְיֶה" (דברים ל"ג ז).

והוצרך להתפלל עליו את כל התפילה הזו, כי כשאמר "שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה",
הועילה תפילתו **שיחזרו אבריו של יהודה למקומם**, אבל לא העלוהו לשיבה
של מעלה.

ולפיכך הוסיף וביקש עליו, "וְיָאֵל עֲמוֹ תְּבִיאֵנּוּ", והועילה התפילה **שיכניסו
אותו לשיבה של רקיע**, אבל עדיין לא היה יודע לשאת ולתת בשמועות של
תורה עם החכמים.

¹ דרש רבי תנחומא, אימתי לא עבר זר בתוכם, כשבא משה לברכן. [רש"י]. פירש ר"י בשם רבי
שמואל, היינו בחלוקת הארץ לעתיד האמורה ביחזקאל, שראובן ויהודה שכנים. [תוס'].

² ובדף י"ד יתבאר בעזה"י, שלדעת רבי אליעזר, גם אחר שנמחקה המגילה, מאיימים עליה שלא
תשתה, כדי שלא תמות מיתה מנוולת.

³ ובהמשך יתבאר בעזה"י שלא רק שאינם מזיקים אלא אף מועילים הם לה.

⁴ עצמות כל השבטים העלו ממצרים, שאמר יוסף לאחיו, "והעליתם את עצמותי מזה אתכם", עם
עצמותיכם, והיו עצמות כל השבטים שלדן קיימת, ויהודה איבריו מתפרקין ומתגלגלן בארונו.
[רש"י].

⁵ ומהכא נפקא לן, נידוי של חכם, אפילו על תנאי הוא בא. [רש"י].

¹ כן היה מסורת בידיהם. ומדרש אגדה דרבי תנחומא, כשאמר יהודה "צדקה ממני", עמד ראובן,
ואמר, בלבתי יצועי אבי. [רש"י].

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

משנתנו כדעת האומרים אין כותבים שובר.

ויש מקומות שלא היו כותבים כתובות לנשים, שהיו סומכים על תנאי ב"ד, שתקנו כתובה לאשה, מאתים לכתולה, ומנה לאלמנה, וכשהאשה מתגרשת, מוציאה את גיטה, וגובה בו את הכתובה, וכשהיא מתאלמנת, מביאה עדים שמת בעלה, וגובה כתובתה. **ובמקומות הללו**, זו שיוצאת מחמת זנות, מאחר שאין לה כתובה, אי אפשר לקרוע את כתובתה, ולפיכך כדי שלא תבוא לאחר זמן ותוציא הגט¹, או עדי מיתה, ותתבע כתובה, **מודה רבי יהודה, שכשהיא יוצאת מבעלה, היא כותבת לו שובר על הכתובה, שהרי אין דבר אחר שנוכל לעשות לה שלא תגבה כתובתה**. [וכך העמיד רבא את משנתנו, כדעת האומרים אין כותבים שובר].²

דף ח'

הסעת הסוטה ממקום למקום כדי ליגעה

כבר נתבאר, שהאשה שקינא לה בעלה ונסתרה, מביאים אותה ללשכת הגזית שבעזרה, ושם מאיימים עליה, שאם היא טמאה, תודה בכך, ולא תשתה את המים המרים.

ומבואר, שאם לאחר כל זאת אמרה שהיא טהורה, עדיין אין משקים אותה את המים מיד, אלא עושים לה דבר נוסף ליראה, אולי יועיל, ותודה שנטמאה, והוא, **שמורידים אותה מכל הר הבית, ושוב חוזרים ומעלים אותה דרך שער מזרחי של הר הבית, עד שער נקנור**³, הוא השער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים, ששם הוא מקום השקאתה, והסיבה לכל זה, **שמה על ידי שמייגעים אותה, תבין שהיא מכניסה עצמה לצרה בשתיית המים, ואם נטמאה, תדאג מן הפורענות, ותודה שהיא טמאה**.

הסעת עידי נפשות ממקום למקום

רבי שמעון בן אלעזר אומר, כשב"ד בודקים עדים המעידים עדות נפשות, מסייעים אותם ממקום למקום [=מפינה לפינה ומלשכה ללשכה], כדי שתטרף דעתם עליהם, ואם באים להעיד שקר, יחזרו בהם.

דברים שהיו עושים בשער נקנור

א. לעיל נתבאר, שמקום השקאת הסוטה הוא בשער נקנור, שהוא שער מזרחי

של עזרה, המכוון כנגד פתח ההיכל. וענין זה, ששם הוא מקום השקאתה, למדוהו מהכתוב, **"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לְפָנָיו ה' וַיִּרְע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה וַיִּנָּתן עַל כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת הַזֶּכֶרֶן מִנְחַת קִנְיָת הוּא וַיִּבְדַּד הַכֹּהֵן יָדָיו מִי הַמְּרִים הַמְּאַרְרִים" (במדבר ה' י"ח)**, שהכוונה לפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל באי העזרה. ומבואר בתוספתא, שהאשה עומדת לצד פנים, והכהן עומד לצד חוץ, שנאמר, **"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לְפָנָיו ה'"**, האשה לפני ה', ולא הכהן לפני ה'.

ב. דבר נוסף שהיו עושים בשער נקנור הוא, העמדת המצורעים ביום שמיני לטהרתם, שהם מביאים קרבנות טהרה, ונותנים מדם האשם ומהשמן על בהונותיהם, ונאמר בהם, **"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְּטַהֵר אֶת הָאִישׁ הַמְּטַהֵר וְאֶתֶם לְפָנָיו ה' פֶּתַח אֶהְל מוֹעֵד" (ויקרא י"ד י"א)**, והכוונה לשער נקנור, כפי שנתבאר, והיה המצורע עומד בחלל השער, ועובי חלל השער לא נתקדש בקדושת עזרה, כדי שיוכל לעמוד שם בעודו מחוסר כפרה, [שמחוסר כפורים שנכנס לעזרה בכרת], ויכניס ידו ורגלו לתוך העזרה, לתת הדם והשמן על הבהונות, [שאם היה כהן מוציא את דם האשם חוץ לעזרה, הרי הוא נפסל ביוצא, לפיכך צריך להכניס ידו לתוך חלל העזרה, וביאת מקצת שרא רחמנא].

ג. והוא הדין לשאר מחוסרי כפרה, כגון יולדת זב וזבה, הזקוקים לקרבן כדי להיטהר לקדשים, כשהם באים להביא קרבן טהרתם, מאחר שמצווה שיהיו עומדים על קרבנם, ואינם יכולים להיכנס לעזרה, באים **ועומדים בשער נקנור**, סמוך לקרבנם שבעזרה.

אין משקים שתי סוטות כאחד

אין מעמידים בעזרה שתי סוטות כאחד, אפילו על ידי שני כהנים, [ואפילו ישקו אותן זו אחרי זו]. משום שנאמר, **"וְהֶשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן" (במדבר ה' י"ט)**, "אֹתָהּ" לבדה, מלמד שצריך להשקות כל אחת לבדה, ולא תעמוד אחרת עמה באותה שעה.

לדעת רבי יהודה, כיוון שכך גזרה התורה, **אין יוצאת מן הכלל**. [ואפילו אשה אחרת, שאינה סוטה, אסור להעמיד עמה בשער נקנור].

ולדעת רבי שמעון, הדורש את טעם הכתובים [=דריש טעמא דקרא⁴], ואומר, שכל מקום שבטל טעם הציווי, בטל גם הציווי, דעתו כאן, שטעם הציווי שאין מעמידים שתי סוטות כאחת הוא, כדי שלא יהא לבה של זו גס בחברתה, כלומר שמא האחת זינתה, ואחת לא, וזו שזינתה נמנעת מלהודות, **כי מתביישת מחברתה שאינה מודה, ועל ידי כן מתגברת, להראות את עצמה טהורה כחברתה. ולכן אם אנו רואים, שאין היא מתגברת להיראות כמו חברתה, ונראית מפוחדת** [=רותתת], **מותר להשקותה עם חברתה**. [וכמו כן מותר להעמיד עמה אשה אחרת, שאינה סוטה, כי דווקא כשתעמוד לידה סוטה אחרת, ולא תודה, יש לחוש שגם היא תמנע מלהודות, אף שבאמת זינתה].

¹ ותימה, וכי היה אסור בכי האי גוונא לשחוט שני זבחים כאחד, כגון שני עולות או שני חטאות, שיעמיד שניהן בעזרה, ושחוט אחד ואחר כך ישחוט השני. [והא דאמרין בפרק שני דשחיטת חולין "תזבחהו", שלא יהא אחד שחוט שני זבחים, מיירי שיחתוך שני צוארין כאחד, דאיכא איסור דאורייתא, אבל בכי האי כוונא לא מיירי התם. ובפרק נערה המאורסה בנדרים בעי, מהו שיפר אדם לשתי נשיו כאחד, אותה דוקא, או לאו דווקא, ופשיט להו מהכא. [תוס'].
² בבבא מציעא, דקא אמר, לא תחבל בגד אלמנה, בעניה נאמר ולא בעשירה, דטעם המקרא שאם אתה ממסכנה ואתה חייב להחזיר לה ואתה נכנס שחרית לטילו וערבית להחזירו משיאה שם רע בשכינותיה. [רש"י].
³ אבל תמיה לפום מאי דמסיק במקום שאין כותבין כתובה כותבין שובר למה לי למיכתב שובר, יקרע הגט, ויכתוב עליו גיטא דנן דקרענוהו לא משום דגיטא פסולא הוא, אלא דלא תהדר ותגבי ביה זימנא אחריתי ... ויש לומר דהכא מיירי מן הסכנה ואילך, דאמר בפרק הכותב דגובה בעדי גירושין אפילו בלא גט. [תוס']. ורש"י תירץ שיש לחוש שתתבע בעדי מיתה אחר מותו.
⁴ מקשים הא ... בגט פשוט אמר ... דכותבין שובר ... ונראה דרבא סבירא ליה כותבין, אבל הכא דחייה בעלמא הוא, דליכא למשמע מהכא דכותבין שובר. [תוס'].
⁵ נקנור אדם גדול היה, והביא דלתות נחושת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער, ונעשו בו נסים, כדתנן בסדר יומא, ונקרא על שמו. [רש"י].

הפשטת הנסקל והנסקלת

מדין התורה האיש נסקל ערום, שנאמר "וְיָנְמוּ אֹתוֹ" (ויקרא כ"ד י"ד), ללמד שירגמו אותו עצמו בלא כסותו, [ורק את ערוותו מכסים בחתיכת בגד אחת הנתונה לפניו]. **אבל דין האשה לא פורש בתורה**, והרשות נתונה ביד החכמים, לעשות כפי הנראה בעיניהם, על פי הכלל ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה.

רבי יהודה אומר, שטובת האשה, שיפשיטו אותה, [חוץ מערוותה, שנותנים שתי חתיכות בגד אחת מלפניה ואחת מאחוריה, מפני שערוותה נראית משני צדדים], וטוב לה שיפשיטוה, משום שכך תמות יותר מהר [=צערא דגופיה עדיף ליה טפי מבזיוניה]. ואין לחוש שיתגררו בה הרואים, ויבואו להיכשל בה, כי עומדת למות, ואיך ישלול בה אחר מיתתה. וכן אין לחוש שיתגררו הרואים באשה אחרת, משום שראו אותה ערומה, שאין יצר הרע שולט, אלא במה שענינו רואות.³

וחכמים אומרים, שטובת האשה שלא יפשיטו אותה, כי מעדיפה למות יותר לאט, ולא להתבזות שיראוה במערומה [=בזיוניה עדיף ליה טפי מצערא דגופיה], ואף על פי שצריך לייסר אותה, די לנו שתתייסר במיתתה, ואין להוסיף לה ייסורים של בוש.

מלבושים וקישוטים שעליה

כשהאשה באה לשתות מים המרים, **יש לה להיות לבושה במלבושים מכווערים**, ולפיכך אם היתה מתכסה בלבנים, תתכסה בשחורים, ואם היו שחורים נאים לה, מכסים אותה בגדים מכווערים.

ואם היו עליה מיני תכשיטים של זהב, קטליאות⁴, נזמים, או טבעות, אין אומרים, מאחר שהיא מגולה, אין לה נוי בהם אלא גנאי, כמאמר בני אדם, שהערום הנועל מנעלים הוא מגונה, אלא נוי הם לה, **ומעבירים ממנה כל תכשיטיה כדי לנוולה**.

קשירת הבגד

מאחר שקרע הכהן את הבגד של הסוטה הבאה לשתות את המים, הוא מביא חבל, וקושר בו את בגדה **למעלה מזדיה**, כדי שלא ישמט הבגד לארץ.

ולכתחילה יש להביא חבל מצרי, הוא חבל העשוי מצורי דקל, כלומר מסיב הגדל סביב הדקל, שהוא מין גרוע וזאת **מידה כנגד מידה**, כנגד שחגרה עצמה לפני הנועל בצלצל נאה, להתנאות בפניו, עתה יחגרה בדבר גרוע להתגנות בו.

אמנם בדיעבד, אם לא היה להם חבל צורי, יחגרוה בכל דבר שימצאו, כדי שלא ישמטו בגדיה.⁵

ומכל מקום, אף לדברי רבי שמעון, גם באופנים שניתן להשקות שתי סוטות יחד, הדבר מותר רק כשכל אחת משקה אותה כהן אחר, אבל על ידי כהן אחד, בכל אופן אין משקים שתי סוטות כאחת, כי כלל בידנו, שאין עושים מצוות חבילות חבילות, שלא יראו כאילו הן משא עליו, ורוצה להיפטור מהן.

אין עושים מצוות חבילות חבילות

נתבאר שאין עושים מצוות חבילות חבילות משום שהעושה כן נראה כאילו המצוות הן משא עליו וממהר לפרוק משאו ולכן יש לעשות כל מצווה בפני עצמה ולא לעשות כמה מצוות יחד.

ומחמת הטעם, **כהן אחד אינו משקה שתי סוטות כאחת**, [גם באופנים שמשקים שתי סוטות יחד]. **וכהן אחד אינו מטהר שני מצורעים כאחת**. ובי"ד אחד אין רוצעים שני עבדים של אדון אחד⁶ כאחת. ואין עורפים שתי עגלות כאחת.

סדר ביזוי הסוטה קודם השקאתה

לאחר שהעמידו את הסוטה בשער נקנור, קודם שמשקים אותה, **הכהן⁷ בא ואוחז בבגדיה** בבית הצואר שלה, **וקורע** את הבגדים [באיזה אופן שיעלה בידו, קריעה אחת גדולה, או מספר קרעים קטנים], **עד שהוא מגלה את לבה**, [כלומר את הגוף כנגד הלב], **ומגלה את ראשה, וסותר את שערה**, שנאמר בענין, "וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה" (במדבר ה' י"ח), ואם די היה בפריעת [=בגילוי] הראש, היה לו לכתוב "ופרע את ראשה", ומתוך כך שכתב "האשה", לימד שיש לגלות את האשה עצמה, ובכלל זה גופה וראשה, וכתב גילוי בפני עצמו בראש, לומר שבראש לא די בגילוי בלבד, ויש גם לסתור את קליעת השער, שיהיו השערות פתוחות ולא אסופות.

עד כאן הוא דין התורה, ואמר רבי יהודה, שאם היה לבה נאה, לא היה מגלהו, וכן אם היה שערה נאה, לא היה סותר, כי יש לחוש, שיתגררו בה הרואים, ואם תצא נקיה, יתגררו בה פרחי כהונה, ויהיו רודפים אחריה כל ימיה. ויש כוח ביד חכמים לבטל מצווה בשב ואל תעשה. וכתבו התוס', שאין לתקן, שיפרסו סדין בינה לבין האנשים, ואף הכהן הפורע את ראשה, יהפוך פניו לצד אחר, וכך לא יראו אותה, ולא יתגררו בה, כי באופן כזה אין לה כל כך ביזיון, ולא ייוסרו בכך כל הנשים הרואות.

וחכמים אומרים, שבכל אופן היה מגלה את לבה וסותר את שערה, כדין התורה, שמצווה לביישה ואפילו היא טהורה כדי לקיים "וְיָנְסְרוּ כָּל הַנְּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָהּ כְּזִמְתִּיכָהּ" (יחזקאל כ"ג מ"ח), ואין לשנות דין התורה, מחשש שיתגררו בה הרואים, ויהרהרו במראה הנאה. [כן משמע בסוגייתנו, אולם מהספרי שהביא התוס' משמע, שאף חכמים מודים לרבי יהודה, שיש לחוש שיתגררו בה, אלא שמתקנים את הדבר באופן אחר, דהיינו שיפרסו סדין בינה לבין האנשים, ועל ידי זה יוכלו לקרוע את בגדיה, ולא יראוה אלא הנשים].

³ מקשים מפרש אין דורשין, דאמר, עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו. ולא קשיא מיד, דהתם הכי פירושו, מאחר שראה הערוה פעם אחת, שוב מהרהר אחריה לעולם, אפילו שלא בפניה, אבל מחמת שראה הנסקלת ערומה, אינו מהרהר אחר אחרת. [תוס'].

⁴ תכשיט הוא, כמין חצי עיגול פתוח, וסוגרת בו את חלוקה, ומקיף את גרונה מן הצדדין. [רש"י].

⁵ בירושלמי מפרש, חבל המצרי וכפיפה המצרית באין משירי הלשכה, כחומת העיר ומגדליה. ולא ידענא אי סודר שנחנק בו וסיף שנהרג בו, דאמרינן פרק נגמר הדין דבאין משל צבור, אי פירושו נמי משירי הלשכה כי הכא. [תוס'].

⁶ כן פירש רש"י. ותימה דהא טהרת שני מצורעין דמי לשני עבדים של שני בני אדם. [תוס'].

⁷ בתוספתא: כהנים מטילים גורלות, וכל מי שיעלה גורלו, אפילו כהן גדול, יוצא ועומד בצד סוטה, ואוחז בבגדיה. [תוס'].

במידה שאדם מודד בה מודדים לו

היה רבי אומר, במדה שאדם מודד, בה מודדים לו, כלומר באותו דבר שחוטא בו עצמו הוא נענש, שנאמר, "בְּמַדְתְּךָ מִדְּבַר חַטֹּאתֶיךָ יִנְדָּבֶר עִנְיֹנְךָ" (ויקרא כ"ו ח'), כלומר, בתוך אותה סאה עצמה, כשאתה משלחה לאבדון, שאתה חוטא בה, תריבנה, כלומר תיענש בה.

ואין לי אלא סאה כלומר עבירה גדולה, מנין לרבות עבירות קטנות יותר, כגון תרקב [=תרי וקב, דהיינו שלושה קבין, כלומר חצי סאה], וחצי תרקב, קב, וחצי קב, רובע, וחצי רובע, תומן, ועוכלא [=משקלות קטנים הן, ושיעורם מבואר במסכת בבא בתרא], תלמוד לומר, "כִּי כָל סֵאוֹן סֵאוֹן יִבְרַעַשׂ וְשִׁמְלָה מְגוֹלְלָה בְּדָמִים וְהִיָּתָה לְשִׁפְרָה מְאֻכֶּלֶת אֶשׁ" (ישעיהו ט' ד'), כל מידה ומידה, במידה שמוודד, מודדים לו.

ומסקנת הגמרא בדף ט', שמהכתוב הזה לבדו, יש ללמוד את עיקר הדבר, שבמידה שאדם מודד בה מודדים לו, בכל מידה ומידה הן גדולה והן קטנה, והכתוב האמור לעיל, "בְּמַדְתְּךָ מִדְּבַר חַטֹּאתֶיךָ יִנְדָּבֶר עִנְיֹנְךָ", מלמד דבר אחר, כפי שיתבאר בעזה"י בדף ט'.

ואף אם רואה שחוטא ואינו נענש, ידע שאין כאן שכחת החטא או ויתור על העונש, אלא שמצרפים לו כל החטאים, ויפרעו ממנו מכולם יחד, שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ואף על פי שלא נפרעו ממנו פעם ראשונה ושניה, יפרעו ממנו על הכל יחד, ולא ישכחו כלום, שנאמר, "רָאָה זֶה מְצִאתִי אֶמְרָה קְהֵלֶת אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֶשְׁבוֹן" (קהלת ז' כ"ז).

מידה כנגד מידה בסוטה

נתבאר, שבמדה שאדם מודד, בה מודדים לו, כלומר נענש באותו האופן שחטא, וכן מצינו בסוטה דברים רבים, שעושים לה מידה כנגד מידה.

היא עמדה על פתח ביתה ליראות לבועל, לפיכך כהן מעמידה על שער נקנור, ומראה קלונה לכל.

היא פרסה סודרים נאים על ראשה כדי להתנאות לבועל, לפיכך כהן נוטל כפה [צע"ף] מעל ראשה, ומניחו תחת רגליה.

היא קשטה את עצמה לעבירה, שקשטה פניה וכחלה עיניה, לפיכך המקום נוולה, שפניה מוריקות ועיניה בולטות, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, שאינה מספקת לשתות, עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות].

היא גלתה את עצמה לעבירה, המקום גלה עליה.

דף ט'

היא קלעה לו את שיערה, לפיכך כהן סותר את שיערה.

היא הראתה לו באצבעותיה, שרמזה לו לבא אצלה, לפיכך ציפורניה נושרות.

היא חגרה לו בצילצול [=חגורה] נאה, לפיכך כהן מביא חבל המצרי, וקושר לה למעלה מדדיה.

היא פשטה לו את יריכה, לפיכך יריכה נופלת. היא קיבלתו על כריסה, לפיכך בטנה צבה.

מי בא לראותה

לדעת אב"י, רק נשים מותרות לבוא לראותה, אבל אנשים אסורים לראותה, ואף בין הנשים אין הדבר חובה אלא רשות, שכל מי שרוצה לבוא, באה לראותה.

ולדעת רבא, גם אנשים מותרים לבוא לראותה את הסוטה בבזיונה, אלא שאצל האנשים הדבר רשות, ולא חובה, אבל הנשים חייבות לבוא לראותה, כלומר כל מי שרוצה יכול לבוא אבל צריך שיהיו שם נשים, שנאמר, "וַיִּנְסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשִׂינָהּ פְּזֻמְתָּנָה" (יחזקאל כ"ג מ"ח), לומר שיהא בדבר ייסור לנשים, שיראו מה סופן של הסוטות, ולא יעשו כמותן, ואם כן חובה שיהיו שם נשים, שיראוה, ויווסרו בכך.

וכל זה בשאר בני אדם, שאינם בני ביתה, אבל בני ביתה, כגון עבדיה ושפחותיה לא יבואו לראותה, שכשאדם רואה בני ביתו, דעתו מתגברת עליו, ולא תירא, ולא תודה, ואנו מבקשים שתודה, ולא ימחה שם הקדש על המים.

המתחייב ארבע מיתות ב"ד בזמן הזה

אמר רב יוסף, וכן שנה רבי חייא בברייתא שלו, מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבטלה סנהדרין, ופסקו ארבע מיתות שעל ידי ב"ד, דין ארבע מיתות לא בטל, ומודדים להם לעוברי עבירה במדה שראויים להתחייב בה, ומתים בידי שמים בדוגמת אותה מיתה^א.

מי שנתחייב סקילה, או נופל מן הגג, והרי הוא דומה לנסקלים, שהיו דוחפים אותם מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות, או חיה דורסתו, כלומר ארי בא ודורסו בצפרניו ומפילו לארץ, וגם זה דומה לנסקל המושלך לארץ, וכן דומה הוא לנסקל, שהארי מושלך עליו, כמו הנסקל, שהאבנים מושלכות עליו^ב.

מי שנתחייב שריפה, או נופל בדליקה, או נחש מכישו והארס שורפו.

מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות [ומתיזים את ראשו], או ליסטים באים עליו והורגים אותו בחרב, והרי זה כמיתת הרג שהיא בסייף.

מי שנתחייב חניקה, או טובע בנהר, או מת בסרונוכי [חולי בגרונו החונקן].

^א והוא הדין דבזמן הבית נהגו דין ארבע מיתות, מי שנתחייב בהן בלא עדים והתראה ... והאי דנקט מיום שחרב בית המקדש, מלתא דפסיקא נקט, דבטלו ארבע מיתות לגמרי. [תוס'].

^ב מקשינו מפרק השוכר את הפועלים, דרבי אלעזר ברבי שמעון הוה תפיס גנבי, יומא חד פגע בהווא כובס, אמר להו תפסוהו, ותפסוהו וזקפיהו [=תלוהו], וקא בכי, אמרו לו, רבי, אל ירע לך, שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים, וזה שנתלה נחנק, ואמאי לא פריך והאי בר הכי הוא, בר סקילה הוא. (א) אבל לפרש"י לא קשיא מידי, דפירש התם, משום הכי נתלה, משום דכל הנסקלין נתלין. (ב) ויש לומר, דלאו דוקא נקט נופל מן הגג או חיה דורסתו, אלא מעין מיתה שנתחייב בה יהרג. (ג) ויש מפרשים, דבנו בעל תחילה, דהוא לה בעולה, דמיתתו היא בחנק. [] אבל קשיא לרבי, מהא דאמר בפרק אלו הן הגולין, דרש ריש לקיש, "והאלהים אנה לידו", זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג עולה ונופל והורגו, והא לאו בר סקילה הוא. ותירץ, אף על גב דלאו בר סקילה, מיהו מדה במדה היא, דזורק על חבירו דרך ירידה הוא, כדכתיב "ויפל עליו וימות", ואלו מתים דרך ירידה, ואם הרגו בסייף, הקדוש ברוך הוא נפרע מהם בענין אחר. [תוס'].

היא האכילתו מעדני עולם, לפיכך קרבנה שעורים שהם מאכל בהמה^א.

היא השקתהו יין משובח בנוסות משובחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש, [שהיא פחותה ומגונה שבכוסות].

היא עשתה בסתר, "ישב בסתר עליון" (תהלים צ"א א) שם בה פנים, כלומר פונה מכל עיסוקיו ועוסק בה, שנאמר, "ועין נאף שְׁמֶרָה נָשָׁף לֵאמֹר לֹא תִשְׁוֹרְנִי עֵין וְסִתֶּר פְּנִים יְשִׁים" (איוב כ"ד ט"ו)

דבר אחר, היא עשתה בסתר, המקום פירסמה בגלוי, שנאמר, "תִּפְסָה שְׁנָאָה [=המכסה דבר השנוי למקום] בְּמִשְׁאֹן [=בחדש] תִּגְלֶה רְעוּתוֹ בְּקֶהֱלִי" (משלי כ"ו כ"ו)

בירך התחילה בעבירה, ואחר כך הבטון, כדרך תשמיש, שהירך נהנה תחילה בקירוב בשר, לפיכך כשהכהן מקלל אותה תחילה מקלל שתלקה ירך, ואחר כך מקלל שתלקה הבטון, כמו שנאמר, "בִּתְתֶּה ה' אֶת יָרְכְךָ לְנִפְלֹת וְאֶת בִּטְנְךָ צָבָה" (במדבר ה' כ"א), ושאר כל הגוף לא פלט.

מצרים ופוענויות שבאו עליהם

מתחילה אמרו שלדברי רבי חנינא בר פפא, אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה [=איבודה מן העולם], שנאמר "בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיַבְנָה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיָמֵי קְדִים" (ישעיה כ"ו ח), כלומר בשעת שילוחה אז נפרע ממנה.

ואמימר למד ענין זה, שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שעת שילוחה, מהכתוב, "כִּי אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי וְאֲתָם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא קְלִיתֶם" (מלאכי ג' ו), כלומר לא הכיני לאומה ושניתי לה שכשהוא מכה אותה הוא מאבדה.

הקשו על הדברים הללו, שהרי הקב"ה יפרע מצרים שלוש פעמים, ושתי פעמים כבר נפרע מהם, ועדיין לא אבדו מן העולם, וכמאמר רבא, שלושה כוסות האמורות בחלומו של שר המשקים, כנגד שלוש כוסות של פורענות שהיו עתידים לבוא על מצרים, אחת ששתתה בימי משה, ואחת ששתתה בימי פרעה נכה, שבה נבוכדנצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים, ואחת שעתידה לשתות עם חברותיה לימות המשיח.

ואין לומר, שבכל פעם שנפרע הקב"ה מהמצרים, אבדו המצרים מהעולם, ובאו אחרים, ונתיישבו שם, והם אומה אחרת הנקראת מצרים על שם מקומה, ואם כן לעולם נפרע מהם ואיבדם.

והראיה לכך שאין לומר כן, כי צאצאי אותם מצרים שנשתעבדו בישראל ונאסרו לבוא בקהל דור ראשון ושני לגירותם, עדיין הם בעולם, כמבואר מדברי רבי יהודה.

שכך אמר רבי יהודה, היה לי חבר גר מצרי מתלמידי רבי עקיבא ומנימין שמו, וכך אמר אותו מנימין, אני מצרי ראשון, [כלומר הוא עצמו נתגיר], ונשאתי מצרית ראשונה [שהיא עצמה נתגירה], אשיא לבני מצרית שניה, [כלומר בת של גירות מצרית וגר מצרי, שהיא שניה לגירות, וכן בני הוא שני לגירות], כדי שיהא בן בני מותר לבא בקהל שהוא יהיה מצרי שלישי מכל צדדיו, וראוי לישא בת ישראל^ב, שנאמר "בְּנִים אֲשֶׁר יִנְלְדוּ לָהֶם דֹּר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱלִי ה'" (דברים

^א ובדף ט"ו אמרו היא עשתה מעשה בהמה לפיכך מביאה מאכל בהמה.

^ב שאם היה משיא לבנו מצרית ראשונה, היה בן בנו שני מצד האם, ואמר ביבמות ... הלך אחר

כ"ג ט"ו

ואם כן, גם בזמן רבי יהודה עדיין היו מצרים בעולם, ולא אבדו אותם מצרים ראשונים.

הזמן שהקב"ה נפרע מהמלכים

מסקנת הגמרא היא, שלדברי רבי חנינא בר פפא, אין הקב"ה נפרע מהמלך עד שעת שילוחו מעולם, שעל המלך נאמר, "בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיַבְנָה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיָמֵי קְדִים" (ישעיה כ"ו ח), כלומר בשעת שילוחו מן העולם אז נפרע ממנו.

עם ישראל אינו אבד

לעיל נתבאר, שלדברי אמימר הכתוב "כִּי אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי וְאֲתָם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא קְלִיתֶם" (מלאכי ג' ו) מלמד, שאין הקב"ה מכה אומה אחת שתי פעמים, אלא ממותין לה שתהא ראויה להיאבד, ואז מכה אותה פעם אחת עד אובדנה.

כן דרכו בשאר אומות, אבל עם ישראל אינו כן, ואין הקב"ה מכה אותו עד אובדנו, כמבואר בסוף הכתוב "וְאֲתָם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא קְלִיתֶם", וכן מבואר בכתוב "אֲסַפֶּה עֲלֵימוֹ רְעוּת חֲצִי אֲכֻלָּה בָּם" (דברים ל"ב כ"ג), חצוי כלים, והם אינם כלים.

הזמן שהקב"ה נפרע מן האדם

אמר רב המנונא, אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר, "בְּמִלְאוֹת שִׁפְקוֹ" [=כל רצונו] יִצָּר לוֹ [=תבואנו צרה] כֹּל יָד עֹמֵל תְּבוֹאָנִי" (איוב כ"ב ב).

משה דוד לא שלטו שונאים במעשיהם

נאמר בתהילים "רָנְנוּ צְדִיקִים בַּה' לִישְׁרִים נֶאֱנָה תְהִלָּה" (תהלים ל"ג א), ואמר רבי חנינא בר פפא, אל תקרי "נֶאֱנָה תְהִלָּה" אלא "נוה תהלה", כלומר, יהללו צדיקים את ה' על עסקי נוח [=בתים] שבנו לו, והכוונה לדברים שבנו משה ודוד, שלא שלטו שונאיהם במעשיהם להיות נהנים מהם, ויש להללו על כך.

דוד לא שלטו שונאים בביתו, שנאמר, "חֲשֹׁב ה' לְהִשְׁחִית חֹמֹת בֵּית צִיּוֹן" [=היא עיר דוד] נְטָה קוֹ לֹא הִשִּׁיב יָדוֹ מִפְּלֵעַ וַיִּצְבֹּל חַל וְחֹמָה יִחְדָּו אֲמִלְלוּ" (איכה ב' ח), אולם לבסוף, כשבאו כשדים בימי צדקיה, "טָבְעוּ בְּאֶרֶץ שְׁעָרֵיהָ אֲבָד וְשַׁבַּר בְּרִיחֶיהָ מִלְּקַח וְשָׁרִיָּה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַם בְּיָמֶיהָ לֹא מָצְאוּ חֲזוֹן מִה" (איכה ב' ט), כלומר טבעו השערים בארץ, כדי שלא ישאום האויבים לארצם^א.

ומשה לא שלטו שונאים במשכן שבנה, שכך שנינו, משנבנה מקדש ראשון, נגזר אהל מועד, קרשיו, קרשיו, ובריחו, ועמדו, ואדניו. ואמר רב חסדא אמר

פסוק. [ומנימין לית ליה הא דאמר בברכות, שהעמונים והמצרים מותרין לבא בקהל מיד, שכבר עלה סנחריב ובלבל את כל האומות, והכי נמי קתני בתר דהך מילתא בתוספתא דקדושין, אמר לו רבי עקיבא, מנימין טעית, שכבר עלה סנחריב ובלבל כו'. [רש"י]. ורבינו תם מפרש דסנחריב, אף על פי שבלבל את כל העולם כולו, ארץ מצרים לא בלבל ... וגם מואב ... [תוס'].
^א גרסת הגמרא "ספקו".

^ב וקורות ביתו לא היו צריכים לטבוע, כי עצים לא היו נושאים אתם, ורק שערים שהיו של זהב או נחושת היו רוצים ליטול עמם ומאחר שטבעו בארץ לא יכלו לקחתם. [רש"י].

אבימי, שנגנזו תחת מחילות של היכל, ולא יכלו שונאים להנות מהם.

ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנהרג.

הנותן עיניו במה שאינו שלו

כל הנותן עיניו במה שאינו שלו ואינו ראוי לו, מה שמבקש, אין נותנים לו, ומה שבידו נוטלים הימנו.

כן מצינו בסוטה, שנתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה, לא ניתן לה, שהיא אסורה לבעול, ומה שבידה, נטלוהו ממנה, שאם היא שותה את המים היא מתה, ואם היא מודה היא נאסרת לבעלה ומפסידה כתובתה.

וכן מצינו בנחש הקדמוני, שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו, שנתן עיניו בחוה ובא עליה^א, מה שביקש לא נתנו לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, כמבואר ממה שנתקלל. שכך אמר הקב"ה, אני אמרתי, יהא מלך על כל בהמה וחייה, שלכך נברא ערום מכולם, ועכשיו, "ויאמר ה' אלקים אל הנחש כי עשית זאת ארוור אתה מן כל הבהמה ומכל חית השדה" על גחנה תלך ועפר תאכל כל ימי חייך" (בראשית ג' י"ד). אני אמרתי יהלך בקומה זקופה, עכשיו "על גחנה תלך". אני אמרתי, יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו, "ועפר תאכל כל ימי חייך". הוא אמר אהרוג את אדם, ואשא את חוה, עכשיו, "ואיכה אשית בינך וביני האשה וביני זרעך וביני זרעה הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב" (בראשית ג' ט"ו).

וכן מצינו בקין, שנתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל^ב, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו.

וכן מצינו בקרח, שנתן עיניו בכהונה גדולה, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנבלע באדמה.

וכן מצינו בבלעם, שנתן עיניו בממונו של בלק, לקלל את ישראל, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנהרג במדין, כשהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שנפלו מישראל בעצתו.

וכן מצינו בדואג, שהיה אביר הרועים, וגדול שבתלמידים, ונתקנא בדוד, שראהו נבון דבר ואיש תואר ומראה פנים בהלכה, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שמת קודם שהגיע לחצי ימיו, כמו שנאמר, "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם" (תהילים נ"ה כ"ד).

וכן מצינו באחיתופל, שנתן עיניו במלוכה^א, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שמת קודם שהגיע לחצי ימיו, כמו שנאמר, "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם" (תהילים נ"ה כ"ד).

וכן מצינו בגחזי, שנתן עיניו בממונו של נעמן, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנצטרע.

וכן מצינו באבשלום, שנתן עיניו במלוכה, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנהרג.

וכן מצינו באדונייהו בן חגית, שנתן עיניו בצאבישג השונמית, מה שביקש לא

וכן מצינו במלך עוזיהו, שנתן עיניו בכהונה גדולה, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנצטרע כמו שכתוב "ויזעף עזיהו ויבדו מקטרת להקטיר ויבועפו עם הפהנים והצרעת זרחת במצחו לפני הפהנים בבית ה' מעל למזבח הקטרת" (דה"י ב' כ"ו י"ט).

וכן מצינו בהמן, שנתן עיניו ביהודים לאבדם, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, שנתלה על העץ.

סדר בדיקת המים וסדר הקללה

לעיל נתבאר, שמאחר שהנואפת מתחילה את העבירה בירך ואחר כך בבטן, לפיכך, כשהיא מתקללת, היא מתקללת כסדר הזה, תחילה הירך ואחר כך הבטן, שכך אומר לה הכהן, "והשביע הלה את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בנת ה' את ירכך נפלת ואת בטונך צבה" (במדבר ה' כ"א).

אמנם, אף שתחילה היא מתקללת בירך ואחר כך בבטן, כשהמים בודקים אותה, הם בודקים אותה כדרך כניסתם לגופה, בטן תחילה ואחר כך ירך, כמבואר בכתוב, "והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמלע מעל פאשה ויבאו ביה המים המאגרים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה קרב עמה" (במדבר ה' כ"ז).

וכדי שלא יאמרו, לא עשו המים כסדר שנתקלה האשה, קודם שהכהן משקה אותה, הוא מודיע שכשהמים יבואו בה, יבואו בה כסדר כניסתם, ולא כמו שקילל, ולפיכך, שלאחר שהוא משיביע את האשה "יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בנת ה' את ירכך נפלת ואת בטונך צבה" הוא מסיים דבריו "ויבאו המים המאגרים האלה במעלה לצבות בטן ולנפל ירך" (במדבר ה' כ"ב).

[שופטים י"ד א-ד'] ויגד שמשון ותמנתה ויבא אשה בתמנתה מבנות פלשתים. ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה. ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיד ובכל עמי אשה פי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא נשרה בעיני. ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל.

שמשון לקה בעיניו מידה כנגד מדה

שמשון, על ידי שהלך אחר עיניו מרד בבוראו, שנאמר, "ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא נשרה בעיני". לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שנאמר בו בסופו, "ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורדו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוהן בבית האסורים" (שופטים ט"ז כ"א).

ואף שמה' היה הדבר שחשק באותה אשה, כדי להתגרות בפלישתים, כמו שנאמר, "והאביו ואמו לא ידעו כי מה' היא", מכל מקום, שמשון חשק בה משום שישרה בעיניו.

^א והיינו דכתיב, "הנחש השיאני", לשון תשמיש ונשואין הוא. [רש"י].

^ב לשון הגמרא "ועכשיו ארוור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה".

^ג ששתי תאומות נולדו עמו, והיינו דכתיב "את אחיו את הבל" שני אתים שני ריבויים. [רש"י].

^ד כדאמר בפרק חלק, ראה אש יוצא מאמתו, וכסבור שעתידי למלך. [רש"י].

סר מעליו".

מנין ידעה דלילה שמשון גילה לה הדבר

כשדלילה בקשה משמשון, "הגידה נא לי במה פחד גדול ובמה תאסר לענותך", שיקר לה כמה פעמים, ואמר לה דברים שאינם, עד שלבסוף, בפעם האחרונה גילה לה האמת, ואמר לה, "מוך לא עלה על ראשי כי נזיר אלקים אני מבטן אמי אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם", וקודם שבדקה אם הפעם אמר לה אמת, נאמר, "ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו", לומר שידעה שהפעם אמר לה האמת. ונאמרו שני ביאורים מנין ידעה שהפעם לא כוזב לה.

לדברי רבי חנין אמר רב, בפעם הזו ידעה דלילה שאומר לה שמשון אמת, כי **ניכרים הם דברי אמת**, כלומר מתקבלים ומיושבים ודבורים על אופניהם, וכגון בזה, **שראתה שערו גדול, ולא היה שותה יין, והבינה שהדברים האחרונים שאמר לה, שבדבר הזה היה כחו גדול, אמת הם.**

ולדברי אביי, בפעם הזאת ידעה דלילה שאומר לה שמשון אמת, כי ידעה בו באותו צדיק, **שאינו מוציא שם שמים לבטלה, וכיון שאמר, "כי נזיר אלקים אני", אמרה, עכשיו ודאי אומר אמת.**

מה עשתה לו דלילה כדי שיגלה לה

נאמר, "ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הנמים ותאצלהו ותקצר נפשו למות" (שופטים ט"ז ט"ז), ואז גילה לה במה כוחו גדול.

ואמר רבי יצחק בבית מדרשו של רבי אמי, שהדבר שעשתה לו לאלצו לגלות לה הוא, **שבשעת גמר ביאה**, שאז תאות האדם מרובה, **נשמטה מתחתיו.**

[שופטים י"ג ב"ה] ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא לדה. ונרא מלאך ה' אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא לדה וקרית וילדה בן. ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא. כי הנה הרה וילדה בן ומוך לא יעלה על ראשו כי נזיר אלקים והנה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים.

ציווי המלאך לאמו של שמשון

כשנגלה המלאך לצלפוניתי² אמו של שמשון קודם הרינונה, אמר לה, "והרית וילדת בן. ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא".

ואמר רבי יצחק בבית מדרשו של רבי אמי, שהדברים הטמאים שהזהיר אותה המלאך שלא לאוכלם, אינם מאכלות אסורים לגמרי, שגם קודם לכן לא היתה אוכלת דברים אסורים, אלא הכוונה לדברים האסורים לנויר, שמאז שתהא הרה, לא תאכל דברים אסורים לנויר.

[שופטים ט"ז א-ג] וילך שמשון ענתה וירא שם אשה זונה ונבא אליה. לענתים לאמר בא שמשון הנה ניסב ונארכבו לו כל הלילה בשער העיר ויתחרשו כל הלילה לאמר עד אור הבקר ותרנגוהו. וישב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הנרית וישם על כתפיו ויעלם אל ראש הקר אשר על פי הכרור.

שמשון לקה בעזה מידה כנגד מדה

רבי אומר, **תחילת קלקולו של שמשון בעזה**, שנאמר, "וילך שמשון ענתה וירא שם אשה זונה". **לפיכך לקה בעזה**, שנאמר בו בסופו, "ויאחזוהו פלשתים ונקרו את עיניו ויורידו אותו ענתה ויאסרוהו בנחשתיים ויהי טוחן בבית האסורים" (שופטים ט"ז כ"א).

ואף שמעשה של תמנת קדם למעשה של עזה, מעשה של תמנת אינו קלקול כל כך, שהרי לקחה לו לאשה, ולא בא עליה בזנות, אבל מעשה של עזה בזנות היה.

[שופטים ט"ז ד-כ"ב] ויהי אחרי כן ונאחב אשה בנחל שרק ושמה דלילה. ויעלו אליה סרני פלשתים ויאמרו לה פתי אותו וראי במה כחו גדול ובמה נכח לו ויאסרוהו לענתו ונאחזוהו נחו לך איש אלף ומאה קסף. ותאמר דלילה אל שמשון הגידה נא לי במה פחד גדול ובמה תאסר לענותך. ויאמר אליה שמשון אם יאסרוני בשבעה יתרים לחים אשר לא תרבו וחליתי והייתי כאחד האדם. ויעלו לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים אשר לא תרבו ותאסרוהו בהם. והארב ישב לה בחדר ותאמר אליו פלשתים עלך שמשון ונתק את היתרים כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש ולא נודע כחו. ותאמר דלילה אל שמשון הנה התלת בי ותדבר אלי קנבים עתה הגידה נא לי במה תאסר. ויאמר אליה אם אסור יאסרוני בעבתיים חדשים אשר לא נעשה בהם מלאכה וחליתי והייתי כאחד האדם. ותשח דלילה עבתיים חדשים ותאסרוהו בהם ותאמר אליו פלשתים עלך שמשון והארב ישב בחדר ונתקם מעל זרעתי פחוט. ותאמר דלילה אל שמשון עד הנה התלת בי ותדבר אלי קנבים הגידה לי במה תאסר ויאמר אליה אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם הפסקת. ותתקע בנתד ותאמר אליו פלשתים עלך שמשון וייקח משנתו ויסע את הנתד הארג ואת הפסקת. ותאמר אליו איך תאמר אהבתך ולבך אין אתי זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה פחד גדול. ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הנמים ותאצלהו ותקצר נפשו למות. ויגד לה את כל לבו ויאמר לה מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלקים אני מבטן אמי אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם. ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם כי הגיד לה לי את כל לבו ועלו אליה סרני פלשתים ויעלו הכסף בידם. ותישגוהו על ברקיה ותקרא לאיש ותגלח את שבע מחלפות ראשו ותחל לענותו ויסר כחו מעליו. ותאמר פלשתים עלך שמשון ויקח משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער והוא לא ידע כי ה' סר מעליו. ויאחזוהו פלשתים ונקרו את עיניו ויורידו אותו ענתה ויאסרוהו בנחשתיים ויהי טוחן בבית האסורים². ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח.

דלילה שמה ראוי לה

רבי אומר, אילו לא נקרא שמה דלילה, ראויה היתה שתקרא דלילה, שדילדה בו [=עקרה ממנו] שלושה דברים. (א) **דילדה את כוחו**, שנאמר "ויןסר כחו מעליו". (ב) **דילדה את לבו**, שנאמר, "ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו". (ג) **דילדה את מעשיו**, שנסתלקה ממנו שכניה, שנאמר "והוא לא ידע כי ה' י

² אימיה דשמשון צלפוניתי. [בי"ב צ"א ע"א].

² "האסורים" כתיב.

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, שנאמר כאן לשון חילול, לומר נתחללה שבועתו של אבימלך, כלומר בטלה, שכן כך השביע את אברהם, "ויצתה השבועה לי באלקים הנה אם תשקור לי ולגניני ולגנדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר נרתה בה" (בראשית כ"א כ"ג), ועתה עברו פלישתים על השבועה שהרי נשתעבדו בישראל, ולפיכך יבוא שמשון ויציל את ישראל מידם.

[שופטים ט"ו י"ד-י"ט] הוא בא עד לחי ופלישתים הריעו לקראתו ותצלח עליו רוח ה' ותהינה העבתים אשר על זרועותיו כפשתים אשר בערו באש וימסו אסוריו מעל ג'ו. וימצא לחי חמור טריה וישלח ג'ו וישקהו ויגדף אלו. ויאמר שמשון בלחי החמור חמור חמרתים בלחי החמור הפיתי אלו. ויהי ככלתו לג'ר וישלח בלחי מ'דו ויקרא למקום שהוא רמת לחי. ויצמא מאד ויקרא אל ה' ויאמר אתה נתת ג'ד עבדך את התשועה הגדלה הזאת ועתה אמות בצמא ונפליתי ג'ד הערלים. ויבקע אלקים את המכתש אשר ויצאו ממנו מים וישת וישב רוחו ויחי על פן קרא שמה עין הקורא אשר בלחי עד היום הנה.

דף י'

שמשון ניצול על ידי דבר טמא מידה כנגד מידה

כשצמא שמשון למים אחר שהיכה את הפלישתים בלחי החמור, **עשה לו ה' נס, והוציא לו מים מלחי החמור**, כמו שנאמר "ויבקע אלקים את המכתש [מקום קביעות השן] אשר בלחי ויצאו ממנו מים וישת וישב רוחו ויחי".

ואמר רבי יצחק בבית מדרשו של רבי אמי, שהסיבה לכך שנעשה לו נס על ידי לחי חמור, **שהוא דבר טמא, משום שהוא התאוה לדבר טמא** [=לישא בת אל נכר], לפיכך נתלו חייו בדבר טמא.

ברכה שברך ה' את שמשון

נאמר בשמשון, "ויגדל הנער ויגדלוהו ה'", וכל ברכה שבמקרא לשון ריבוי הוא, ולא מצינו בשמשון עושר שנתברך בו.

ואמר רב יהודה אמר רב, שברכו באמתו, **שתהא אמתו כבני אדם וזרעו כנחל שוטף**, שלאותו דבר שנתאוה לו, נתברך.

שמשון לא השתרר על ישראל בשום דבר

כשהתפלל שמשון בסוף ימיו להפיל הבנין עליו ועל הפלשתים, להינקם מהם, "ויקרא שמשון אל ה' ויאמר, ה' אקים, זכרני נא וחסדני נא אף הפעם הנה האלקים, ואנקמה נקם אחת משתי עיני" (שופטים ט"ז כ"ח).

ואמר רב, שכך אמר שמשון לפני הקב"ה, רבוננו של עולם, **זכור לי עשרים (שתיים) שנה ששפטתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם, העבר לי מקל ממקום למקום**.

[שופטים י"ג כ"ה] "ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון ויגדל הנער ויגדלוהו ה'. ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל".

קיום נבואת יעקב אבינו בשמשון

אמר רבי חמא ברבי חנינא, נאמר בשמשון לשון "ותחל", לומר, שבזה חלה נבואתו של יעקב אבינו, שנתנבא עליו, "יהי דן נחש עלי דרך שפיפו עלי ארץ הפשד עקבי סוס ויפל רכבו אחרו" (בראשית מ"ט י"ז).

שכינה היתה מקשקשת לפני שמשון כזוג

נאמר בשמשון, "ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן", ואמר רבי יצחק בבית מדרשו של רבי אמי, מלמד שהיתה שכינה מקשקשת לפניו (ללוותו באשר הולך) כזוג [=פעמון], שנאמר כאן "לפעמו", והוא לשון זוג ככתוב, "פעמן זקב ורמון פעמן זקב ורמון על שולי המעיל סביב" (שמות כ"ח ל"ד)

שמשון עקר את צרעה ואשתאל

נאמר בשמשון, "ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל". ואמר רבי אסי, צרעה ואשתאל שני הרים גדולים היו, ועקרים שמשון, וטחנם זה בזה.

קודם לידת שמשון עברו פלישתים על שבועתם

כשאמר המלאך לאמו של שמשון, שהיא עתידה ללדת אותו, אמר לה עליו, "והוא יחל להושיע את ישראל".

משא כתפיו של שמשון

כשהיה שמשון בעזה, נאמר בו, "ויקם בנחצי הלילה ויגחו בדתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הברית וישם על כתפיו".

^א שכר אחת מעיני תן לי בנקמה זו, ושכר האחרת לעולם הבא. [רש"י].

^ב מלשון הפסוק משמע, שביקש שכר על ייסוריו שנקרו את עיניו, אולם מדרשת חז"ל משמע, שביקש שכר על פעולתו הנאמנה לעמו. ויליע בדבר. ועי' רש"א.

ואמר רבי שמעון החסיד, שמכאן למדנו, שבין כתפיו של שמשון, [כלומר משא שיכול לשאת על כתפיו], **ששים אמה**, שכן קבלה בידינו, שאין דלתות עזה פחותות מששים אמה, ושמשון שם הדלתות הללו על כתפיו.

טחינת שמשון בבית האסורים

כשנפל שמשון ביד הפלישתים, נאמר בו, "ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוחן בבית האסורים".

ואמר רבי יוחנן, אין טחינה אלא לשון עבירה, וכן הכתוב אומר, "תטחן לאחור אשתי ועליה יקרעו אחריו" (איוב ל"א י), מלמד, **שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים, כדי שתתעבר הימנו**.

ואמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, "קמי דשתי חמרא, חמרא", "קמי רפוקא, גרידיא דובלא", כלומר לפני כל אדם מביאים מה שהוא רגיל בו, לפני שותי יין מביאין יין, לפני עובד אדמה וחופר בגנות, שרגיל לאכול ירק, מביאין סל מלא מין ירק הנקרא דובלי.

כל המזנה אשתו מזנת עליו

אמר רבי יוחנן, כל המזנה, אשתו מזנת עליו, שנאמר, (איוב ל"א ט"ז) "אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתני" [=שהאיש מזנה]. "תטחן לאחור אשתי ועליה יקרעו אחריו" [=שהאשה מזנה].

וזהו שאומרים בני האדם דרך משל, איהו בי קארי [=הוא עוסק בדלועים גדולים], ואיתתיה בי בוציני [=ואשתו עוסקת בדלועים קטנים], כלומר במה שהוא עוסק גם היא עסוקה.

דין שדן שמשון את ישראל

אמר רבי יוחנן, שמשון דן את ישראל **כאביהם שבשמים**, שנאמר "דן דין עמו כאחד שבטי ישראל" (בראשית מ"ט ט"ז) כלומר, כיחידו של עולם, שדן במשפט צדק.

שמו של שמשון

מתחילה היה נראה, שלדברי רבי יוחנן, "שמש" הוא אחד משמותיו של הקב"ה, כמו שנאמר, "כי שמש ויגן ה' אלקים חן וקבודתו ה' לא ימנע טוב להלקים בתמים" (תהלים פ"ד י"ב), ואמר רבי יוחנן **שמשון נקרא על שמו של הקב"ה**.

אולם מסקנת הגמרא, שאין "שמש" מהשמות הקדושים שאינם נמחקים, שהרי מותר למחוק שם זה^א, אבל הוא "שמש" כינוי לפעולת הקב"ה, שמש

^א תימה לרבי, מאי שנא מ"שלוש" דאמר בפרק קמא דשבת, אמר רב המנונא משמיה דעולא, אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום דשם גופיה איקרי "שלוש", כדכתיב "ויקרא לו ה' שלום", ולא קא חשיב ליה במסכת סופרים בהדי שמות שאין נמחקין. ונראה, דתנא ושייר, ועדיף מחנון ורוחם דאמר בפרק שבעות העדות דנמחק, דלא אשכחן שקרא הקב"ה שמו כן חנון. והכא פריך אהא דקאמר על שמו של הקב"ה נקרא, משמע דשמו נקרא כן, והיינו דקא דחי, אלא מעין שמו, כמו חנון על שם שהוא חנון ומרחם על בריותיו. [תוס']

² לא ידענא מנלן דנשתנה לשבח. [רש"י].

³ לא ידענא מנלן דנשתנה לשבח. [רש"י].

בלעם ושמשון חגרים היו

הוא לשון דבר המגן כחומה, [כמו בכתוב "ושמתי כדכד שמשותף" (ישעיה נ"ד י"ב)], והקב"ה מגן על עמו. ואמר רבי יוחנן, **שמשון נקרא על שם כינוי זה של הקב"ה, לומר, מה הקב"ה מגן על כל העולם כולו, אף שמשון מגן בדורו על ישראל**.

אמר רבי יוחנן, **בלעם חיגר ברגלו אחת היה**, שנאמר "ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וילך שפני" (במדבר כ"ג ג), והוא ענין של דבר שיצא ממקומו לומר שהיה חיגר ברגלו. **ושמשון חיגר בשתי רגליו היה**, שנאמר, "יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי ארח הנשף עקבי סוס ויפל רכבו אחר" (בראשית מ"ט יז), "שפיפון" שפייה כפולה בשתי רגלים.

חמישה נבראו מעין דוגמא של מעלה

חמישה בני אדם היה בהם דבר שבו היו מפוארים ומעולים משאר בני אדם, **וכל אותם החמישה לקו באותו דבר שהיו מעולים בו**.

א. שמשון היה מעולה משאר בני אדם **בכוחו**, ולבסוף לקה בו, שנאמר "ויסר כחו מעליו".

ב. שאול היה מעולה משאר בני אדם **בצוארו**, כמו שנאמר, "משכמו ומעלה גבה מכל העם" (שמואל א' ט"ו) ולבסוף לקה בו שנאמר "ויקח שאול את החרב ויפל עליה" (שמואל א' ל"א ד) שהפיל צוארו על החרב כדי שיהרג בה.

ג. אנשלום היה מעולה משאר בני אדם **בשערו**, ולבסוף נתלה בשערו, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

ד. צדקיה היה מעולה משאר בני אדם **בעיניו**, ולבסוף לקה בהם שנאמר, "ונאת בני צדקיהו שחטו לעיניו ונאת עיני צדקיהו ענר ויאסרוהו בנחשתים ויבאהו בגבל" (מלכים ב' כ"ה ז).

ה. אסא היה מעולה משאר בני אדם **ברגליו**, ולבסוף לקה בהם, שנאמר, "וינתר קל דברי אסא וכל גבורתו וכל אשר עשה והערים אשר בנה הלא המה כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה רק לעת זקנתו חלה את רגליו" (מלכים א' ט"ו כ"ג), ואמר רב יהודה אמר רב, שאחזו חולי רגלים הנקרא פדגרא [וי"ג פודגרא].

פדגרא

נתבאר, שלעת זקנתו של אסא, חלה את רגליו בחולי הנקרא פדגרא. ואמר לו רב נחמן למר זוטרא בנו, שחולי זה הוא כמחט בבשר החי.

(א) וי"א שרב נחמן ידע דבר זה, כי הוא עצמו גם כן חלה בפדגרא. (ב) וי"א שרב נחמן לא חלה בזה, ומרבו למד שכן הדבר. (ג) וי"א שגם לא מרבו קיבל, אלא "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם" (תהלים כ"ה י"ד).

המקום המוזכר בספר יהושע "וַיָּזְנוּ וַיִּצְוּ גַּיִים תַּפְרוּחַ וְהַעֲיָנִים" (יהושע ט"ו ל"ד), ושם ישבה תמר להמתין ליהודה.

ולדברי רבי שמואל בר נחמני, לא ישבה תמר במקום הנקרא פתח עינים, ולא דיבר הכתוב על מקומה ממש, אלא לימד שנתנה עינים לדבריה, כלומר, כשתבעה, הראתה פתח היתר לעצמה, שאין עבירה בדבר. שיהודה שאל אותה, שמא נכרית את? והשיבה לו, גיורת אני כלומר, איני עובדת כוכבים, וראויה לך. חזר ושאל, שמא אשת איש את? והשיבה לו, פנויה אני, ומותרת לכל אדם. חזר ושאל, שמא קיבל בך אביך קידושין, ואת אשת איש בלא שתדעי? והשיבה לו, יתומה אני, ולא היה לי אב לקבל קידושין². חזר ושאל, שמא טמאה את? והשיבה לו טהורה אני מטומאת נדה.

אשל שנטע אברהם

נאמר באברהם, "וַיִּטַּע אֶשֶׁל בְּבְאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עֹלָם" (בראשית כ"א ל"א). ונחלקו חכמים מהו אשל זה.

לדעת ריש לקיש ואמורא נוסף, אשל זה הוא פרדס, מלמד שעשה פרדס, ונטע בו כל מיני מגדים, לההנות עוברים ושבים, [זהו שאמר "וַיִּטַּע", שנטע את הפרדס].

ולדעת אמורא אחר, אשל זה הוא פונדק ללון שם אורחים ואש"ל הוא נוטריקון אכילה שתיה לווייה³ שהיה מאכילם ומשקה אותם ואחר כך מלווה אותם, [ומה שאמר לשון נטיעה כי לשון זה נאמר גם לענין נטיעת אוהלים כמו שמצינו בדניאל "וַיִּטַּע אֶהְלֵי אֶפְדְּנוּ בְּיַמֵּי לְהַר צְבִי קִדְשׁ וְבָא עַד קְצוֹ וַאֲיֵן עֹזֵר לוֹ" (דניאל י"א מ"ה)].

אברהם מקריא שם שמים בפי כל

אמר הכתוב על אותו אשל שנטע אברהם, "וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עֹלָם", ואמר ריש לקיש, אל תיקרא "וַיִּקְרָא" אלא "וַיִּקְרָא", מלמד, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב.

כיצד? לאחר שאכלו ושתו משלו, עמדו לברכו, אמר להם אברהם, וכי משלי אכלתם, משל אלקי עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם⁴.

צניעות תמר בבית יהודה

מבואר בכתוב, שכשראה יהודה את תמר יושבת על הדרך, היה סבור שהיא

אסא נענש כי עשה אנגריא בתלמידי חכמים

דרש רבא, מפני מה נענש אסא שחלה את רגליו? מפני שעשה אנגריא [=עבודת המלך] בתלמידי חכמים, שנאמר, "וְהַמְלִיךְ אֶסָא הַשְּׂמִיעַ אֶת כָּל יְהוּדָה [הזעיקן] אֵין נְקִי וַיִּשְׁאוּ אֶת אַבְנֵי הַרְמָה וְאֶת עֲצֵיהָ אֲשֶׁר בְּנֶה בְּעֶשְׂא [שהיה מלך ישראל בונה עליה כרך לבלתי תת יוצא ובא לאסא] וַיִּבְּן בְּסִם הַמְּלִיךְ אֶסָא אֶת גְּבַע בְּנִימֹן וְאֶת הַמְּצִפָּה" (מלכים א' ט"ו כ"ב), הרי שהוציא את הכל לעבודתו, ואפילו תלמידי חכמים.

ואמר רב יהודה אמר רב, שמתוך כך שנאמר "אֵין נְקִי", למדנו שהוציא אפילו חתן מחדרו, [שכתוב בו "נקי יהיה לביתו וגו'"] וכן כלה מחופתה.

ירידה ועליה לתמנה

שני כתובים נאמרו בענין ההליכה אל תמנה, אצל שמשון נאמר, "וַיֵּרֶד שְׁמֶשׁוֹן תְּמַנְתָּה" ומשמע מזה שתמנה בעמק ויש לרדת אליה, ואצל יהודה נאמר, "וַיֵּרֶד לְתַמָּר לְאִמֹר הֲנֵה תְּמַיִד עֲלֶיהָ תְּמַנְתָּה לְגוֹ צִאנוּ" (בראשית ל"ח י"ג), ומשמע מזה שתמנה בהר ויש לעלות אליה. ונאמרו מספר אופנים ליישב סתירה זו.

לדברי רבי אלעזר, אין ללמוד מהכתובים הללו, לא שתמנה בעמק, ולא שתמנה בהר, שלא נאמר כאן לשון עליה וירידה ממש, אלא לשון עליוי ופחיתות, כלומר, שמשון, שנתגנה בתמנה, שבא לשם לשאת מבנות פלישתים, נאמר בו שירד לתמנה, ויהודה, שנתעלה בתמנה, שעל ידי ביאתו לשם נולדו לו פרץ וזרח, והעמיד מלכים ונביאים, נאמר בו שעלה לתמנה.

ולדברי רבי שמואל בר נחמני, עליה וירידה האמורים בתמנה, עליה וירידה ממש הם, אלא ששתי ערים היו שנקראו בשם תמנה, אחת בעמק, ואליה ירד שמשון, ואחת בהר, ואליה עלה יהודה.

ולדברי רב פפא, אמנם, עליה וירידה האמורים בתמנה עליה וירידה ממש הם, ואף על פי כן תמנה אחת היתה, שהיתה תמנה באמצע שיפוע ההר, שמשון בא לשם מראש ההר, ולכן נאמר בו לשון ירידה, ויהודה בא לשם ממרגלות ההר, ולכן נאמר בו לשון עליה.

"ותשב בפתח עינים"

כשהוגד לתמר שיהודה עולה תמנתה, "וַיִּתְּסֵר בְּגָדֵי אֶלְמְנוּתָהּ מֵעֲלֶיהָ וַתִּכְסַּב בְּצַעֲפִי וַתִּתְּעַלֶּף וַתִּשָּׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל דְּרָף תְּמַנְתָּהּ כִּי רָאָתָה כִּי גָדַל שְׁלָחָה וְהוּא לֹא נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה" (בראשית ל"ח י"ד). ונאמרו מספר ביאורים מהו פתח עינים שישבה בו.

לדברי רבי אלכסנדר, פתח עינים הוא מקומו של אברהם, ונקרא פתח עינים, על שם שהיה מקום שכל עינים צופות לראותו, שהיו רגילים להתקבל שם, וללון, והיה חביב עליהם, שהיה אברהם מכניס שם את אורחיו, והלכה תמר וישבה באותו מקום להמתין ליהודה⁵.

ולדברי רבי חנין אמר רב, פתח עינים הוא פתח מקום ששמו עינים, הוא

² ונשואיה לער ואונן על ידי אמה ואחיה ואינן נישואין מהתורה לאוסרה משום כלה שאין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה אלא האב זוכה בה. ולהך סברא לאו בתו של שם היתה, שמשנת ששים לעקב כלו שנותיו של שם, ויעקב כבר היה יותר מבן מאה ועשר. [רש"י].

³ כן פירש רש"י. ויל"ע בדבר הלא לדעה זו עשה אשל שילונו שם ואם כן היה לו לומר שהוא נוטריקון אכילה שתיה ולינה.

⁴ יש במדרש שלא רצו לברך ברצונם עד שאמר להם אברהם פרעו מה שאכלתם ושתיתם והיה אומר להם שהוא עולה למנין גדול כי היו במדבר והיה טורח להביא שם המאכל והמשקה וכשראו כן כי היה רוצה אברהם שיפרעו הכל אז ברכו הקב"ה שלא ברצונם על מנת שלא יפרעו שום דבר. [תוסי' שאנץ].

⁵ אפשר שישבה שם כי היתה סבורה, שכשילך יהודה לגו את צאנו בוודאי יעבור בדרכו דרך אותו מקום שהיה זקינו מקבל שם את אורחיו.

דבר אחר, נאמר "לְדָוּד מִקְתָּם", ללמד שכשם שבקטנותו קודם שמלך, הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה, כך בגדולתו לאחר שמלך, שהיתה תמה מכתו וענוותנותו, שמתחלתו ועד סופו לא נחסר ענוותנותו, ולא נשתנית.

חומר הלבנת פני חברו ברבים

מעשה שעשתה תמר, יש ללמוד, שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים.^א

שכשיצאה תמר לשריפה על פי ציווי יהודה, נאמר "וְהָיָא שְׁלָחָה אֶל חַמִּיהָ לְאִמְרָא לְאִישׁ אֲשֶׁר אָלָהּ לוֹ אֲנָכִי הָרָה", ולא שלחה לומר לו, ממך אני הרה, והרי סימנים שלך, שכך אמרה, אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר, יגלה, ואם לאו, אשרף, ולא אלבין פניו.

וי"א שעניין זה אמרו רב זוטרא בר טוביה אמר רב. וי"א שעניין זה אמרו רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא. וי"א שעניין זה אמרו רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי.

מעשה תמר מידה במידה כנגד מכירת יוסף

אמר רבי חמא ברבי חנינא, בהכר ציער יהודה את אביו במכירת יוסף, כמו שנאמר, "וַיִּשְׁלַחוּ אֶת פְּתִיחַ הַפְּסִים וַיָּבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצְאָנוּ הַכֹּהֵן נָא הַתְּנֵת בְּנֵךְ הַזֶּה אֵלָּהּ לוֹ אֲנָכִי הָרָה" (בראשית ל"ז ב). ובאותה לשון נצטער ובוש במעשה תמר, שאמרה לו, "וַתֹּאמֶר הַכֹּהֵן נָא לְמִי הַחֲתָמֹת וְהַפְּתִילִים וְהַמְּטָה הָאֵלֶּה".

בקשת תמר מיהודה

כשאמרה תמר ליהודה, "הַכֹּהֵן נָא לְמִי הַחֲתָמֹת וְהַפְּתִילִים וְהַמְּטָה הָאֵלֶּה", אמרה בדבריה "נָא", שהוא לשון בקשה, שכך אמרה לו, בבקשה ממך, הכר פני בוראך, ואל תעלים עיניך ממני.

"וַיִּכְרֶה יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיהָ לְשָׁלַח בְּנֵי וְלֹא יִסָּף עוֹד לְדַעְתָּהּ" (בראשית ל"ח כ"ו). וכיון שהודה, ואמר צדקה ממני, יצתה בת קול ואמרה, אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חייך שאני מציל בזכותך שלושה מבניך מן האור, והם חנניה מישאל ועזריה.

ואמרו, שידע יהודה שבאמת ממנו היא מעוברת, על ידי שיצאה בת קול^ב, ואמרה, "ממני יצאו כבושים", כלומר דברים עלומים, שנגזר מלפני שיצאו מזו מלכים, ואי אפשר לצאת אלא מיהודה.

זונה, שנאמר, "וַיִּרְאֶה יְהוּדָה וַיִּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָהּ פְּנֵיהָ" (בראשית ל"ח ט"ו). ואין הכוונה שמשום שבאותה פעם כיסתה פניה חשבה לזונה, כי אין זה טעם נכון, שיהיה סבור שאשה המכסה פניה היא זונה. אלא כוונת הכתוב כמאמר רבי אלעזר, שמאחר שהיתה רגילה לכסות פניה בבית יהודה חמיה, כשהיתה נשואה לער ואונן, לא ראה אותה יהודה כל הימים שגדלה בביתו, ולפיכך לא הכיר בה עכשיו.

שכר כלה שהיא צנועה בבית חמיה

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה, זוכה, ויוצאים ממנה מלכים ונביאים, כמו שמצינו בתמר, שהיתה צנועה בבית חמיה, ויצאו ממנה מלכים ונביאים.

המלכים שיצאו ממנה, הם כל מלכי בית דוד, שהיו מזרעה. ואף נביאים יצאו ממנה, ובכללם ישעיה בן אמוץ, שכן כך אמר רבי לוי, דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, אמוץ [אביו של ישעיהו], ואמציה [מלך יהודה] אחים היו, ואם כן, ישעיה הנביא היה גם כן מזרע דוד, מצאצאי תמר.

[בראשית ל"ח כ"ה] וַיְהִי כְּמִשְׁלַשׁ חֳדָשִׁים וַיֵּגֵד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנַתָּה תָמָר כַּלְתֶּךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזִנְיָנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאֹתָ וְתִשְׁרָף. הוא מוצאת וְהָיָא שְׁלָחָה אֶל חַמִּיהָ לְאִמְרָא לְאִישׁ אֲשֶׁר אָלָהּ לוֹ אֲנָכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֹּהֵן נָא לְמִי הַחֲתָמֹת וְהַפְּתִילִים וְהַמְּטָה הָאֵלֶּה.

מצאת הסימנים

כשהוגד ליהודה, שתמר הרה, אמר להוציא אותה לשריפה, ונאמר מיד אחרי כן, "הוא מוצאת". והנה אם היתה כוונת הכתוב להוצאה, לומר שהוציאו אותה להריגה, היה צריך לכתוב "היא מיתוצאת", כלומר מוציאים אותה על כרחיה. אבל עכשיו שנאמר "הוא מוצאת", משמע שאין זה לשון הוצאה, אלא לשון מציאה, שמצאה סימניה, החותמת והפתילים והמטה, שנתן לה יהודה עירבון.

ואמר רבי אלעזר, לאחר שנמצאו סימניה, בא סמאל [שרו של אדום], וריחקם, כדי שתשרף, ולא יצא ממנה דוד, "המכה את אדום בגיא מלח", בא גבריאלי, וקירבם.

וזהו שנאמר, "לְמַנְצָחַם עַל יוֹנָת אֶלֶם רְחֻקִים לְדָוִד מִקְתָּם" (בראשית ל"ח כ"ה) וְהָיָא אֵתוּ פְּלִשְׁתִּים בְּגִתָּהּ (תהלים נ"ו א'), ואמר רבי יוחנן, שהכוונה לתמר, היא "יוֹנָת אֶלֶם רְחֻקִים", שבשעה שנתרחקו סימניה, נעשית כיונה אילמת, "לְדָוִד מִקְתָּם", שיצא ממנה דוד שהיה מך [=ענין] ותם לכל.

"לְדָוִד מִקְתָּם"

נתבאר שנאמר "לְדָוִד מִקְתָּם", על שם שהיה דוד מך ותם.

דבר אחר, נאמר "לְדָוִד מִקְתָּם", על שם שהיתה מכתו תמה, כלומר, מקום מילה, שהוא ראוי למכה, היה תם ושלים, שלא הוצרך לחסרו, שנולד כשהוא מהול.

^א כדאמר בפרק הזהב, כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה, וחד מינייהו המלבין פני חברו ברבים. ואומר נמי, נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים, מנלן מדוד. [ו] נראה האי דלא חשיב ליה בהדי שלוש עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עבירות המפורשות. [תוס'].
^ב בשלהי מסכת מכות מסיק דהכי גמירי לה. [תוס'].

יוסף ויהודה קדשו שם שמים

אמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, **יוסף שקדש שם שמים בסתר, זכה, והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה**, שנאמר, "עדות ביהוסיף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע" (תהלים פ"א ו). **יהודה שקדש שם שמים במרהסיא, זכה, ונקרא כולו על שמו של הקב"ה**.

"ולא יסף עוד לדעתה"

בסוף מעשה יהודה ותמר נאמר "ולא יסף עוד לדעתה", ואמר שמואל סבא חמיו של רב שמואל בר אמי משמו של רב שמואל בר אמי, **כיון שידע בה שהיא צדקת, ולשם שמים נתכוונה, שוב לא פסק ממנה**, שנאמר, "ולא יסף עוד לדעתה", והכוונה שלא פסק, כמו שמצינו במתן תורה, "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלתם בהר סיני ויהי ענין קול גדול ולא יסף ויקתבם על שני לוחות אבנים וינתנם אלי" (דברים ה"ח), והכוונה לקול גדול בלא הפסק.

אבשלום נתלה בשערו מדה כנגד מדה

נאמר באבשלום, "ויקאבשלום לא הנה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מפני רגלו ועד קדקדו לא הנה בו מום. ובגלחו את ראשו ונהה מקץ ימים למים [משנה לשנה, שנויר עולם היה, ומגלח אחת לשנים עשר חודש], אשר יגלח כי כבד עליו ויגלחו וישקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך" (שמואל ב' י"ד כ"ה-כ"ו), היא אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלים בה, שהיה שערו כעין דוגמא של מעלה, ולכן צימח כל כך.

ועל ידי שנתגאה אבשלום בשערו, בא לידי מרידה, ולפיכך **נענש ונתלה בשערו**, שנאמר, "ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שוכם האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויפתו בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר" (שמואל ב' י"ח ט). וכשארע לו כן נטל את סכיניו ורצה לחתוך את שערו כדי לברוח אלא שבאותה שעה נבקע שאול מתחתיו ולכן נשאר תלוי שלא לרדת לשאול.

תקעו בו עשר חניתות מדה כנגד מדה

אבשלום חטא, שבא על עשר פלגשי אביו, כמבואר בכתובים, "ויצא המלך וכל ביתו ברגליו ויעזב המלך את עשר נשים פלגשים לשמר הבית" (שמואל ב' ט"ו ט"ז) "ויטו לאבשלום האהל על הגג ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל" (שמואל ב' ט"ז כ"ב). **ולפיכך נענש וניתנו בו עשר לונבאות** [=חניתות], כמבואר בכתוב "ויספו עשרה נערים" נשאי פלי יואב ויפכו את אבשלום וימיתוהו" (שמואל ב' י"ח ט"ו).

תקעו בו שלושה שבטים בלבו מדה כנגד מדה

אבשלום נגב שלושה לנבות, לב אביו, ולב בי"ד, ולב ישראל.

^א גרסת הגמרא "אנשים".

ענין זה שנגב לב ישראל מפורש בכתובים, שנאמר, "ויהי מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה וחסים וחמשים איש רצים לפניו. והשקים אבשלום ועמד על יד דרך השער ויהי כל האיש אשר יהיה לו ריב לבוא אל המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי מזה עיר אתה ויאמר מאת שבטי ישראל עבדך. ויאמר אליו אבשלום ראה דברך טובים ונכחים ושמע אין לך מאת המלך. ויאמר אבשלום מי ישמני שפט בארץ ועלי לבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו. ויהיה בקרב איש להשתחות לו ושלח את ידו והחזיקו לו ונשק לו. ויעש אבשלום פדבר הזה לכל ישראל אשר באו למשפט אל המלך וינגב אבשלום את לב אנשי ישראל" (שמואל ב' ט"ו א'-ו).

וענין זה שנגב לב אביו ולב בי"ד, למדוהו ממה שנאמר, "ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון. כי נדר נדר עבדך בשבתי בששור בארם לאמר אם ישוב² שייבני ה' ורושלם ועבדתי את ה'. ויאמר לו המלך לך בשלום וינסם ויגלח חברונה. וישלח אבשלום מרגלים בכל שבטי ישראל לאמר קשמעכם את קול השפור ואתמרתם מלך אבשלום חברון. ואת אבשלום הלכו מאתים איש מירושלם קראים והלכים לתמם ולא ידעו כל דבר" (שמואל ב' ט"ו ז'-י"א), ומבואר בירושלמי, שהיו קרואים לו מדוד, שעל ידי מצות דוד הלכו עמו, שאמר לו לדוד, כתוב לי שילכו עמי אותם שנים שאבחר, וכתב לו, והיה מראה חותמו של דוד לשנים, והולכים אחריו, וכן לשנים אחרים, עד שכנס מאתים, וכולם ראשי סנהדראות, הרי גניבת לב אביו ולב בי"ד.

ולפי שנגב שלושה לנבות, לפיכך נענש, ונתקעו בלבו שלושה שבטים, כמבואר בכתוב, "ויאמר יואב לא כן אחילה לפניך ויחוק שלשה שבטים בכפו ויקתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב האלה" (שמואל ב' י"ח י"ד).

תפילת דוד על אבשלום

כשנודע לדוד שנהרג אבשלום, רגז ובכה, כמבואר בכתוב, "ויירגז המלך ויעל על עלית השער ויבך וכה אמר בלכתו **בני אבשלום בני בני אבשלום מי יתן מותי אני תחתיד אבשלום בני בני** ... והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול **בני אבשלום בני בני**" (שמואל ב' י"ח א'-ה).

ולדברי הכל, על ידי שבכה עליו שבע פעמים [שאמר "בני"], **העלה אותו משבעת מדורי גיהנם**.

אבל נחלקו חכמים, מה הועילה בכייתו השמינית של דוד על בנו. יש אומרים שהועילה בכייה זו **לקרב את ראשו של אבשלום אצל הגוף**, [שעד אז היה ראשו מושלך רחוק מגופו]. **ויש אומרים** שהועילה בכייה זו **להביא את אבשלום לעולם הבא**¹.

² "וישיב" כתיב.

³ תימה, רבי מאיר דאמר בחלק אבשלום אין לו חלק לעולם הבא, אם כן סבירא ליה דקרב רישיה לגבי גופיה, ולא סבירא ליה דאיתיה לעלמא דאתי, מכל מקום אסקיה משבעה מדורי גיהנם, ואם כן אמאי לא חשיב ליה בהדי אחו ואחזיה, דאמר, לא חיינ ולא נידונין. ויש לומר, דלא חשיב אלא מלכים. [תוס'].
¹ ואי קשיא, הא אמרו בחלק, ברא מוכי אבא, אבא לא מוכי ברא, כדכתיב "ואין מידי מציל" אין אברהם מציל את ישמעאל, ולא יצחק את עשו, אבל הבן מציל את האב, כגון יאשיהו שלא מנו את אמו. (א) ויש לומר משום דאבשלום נטל את שלו בעולם הזה, שנהרג במיתה משונה, הועילה לו תפלת אביו, דומיא דיהויקים, דאמר התם שהיה כתוב על גולגלתו זאת ועוד אחרת, ונפרע ממנו לאחר מיתה, לא מנו אותו. (ב) ועוד אבשלום לא עבד עבודת כוכבים. (ג) אי"נ מצוי למימר הא דאמר

[שמואל ב' י"ח י"ח] וְאֶבְשָׁלִם לָקַח וַיִּצָּב לוֹ בְּחִיּוֹ אֶת מַצֵּבַת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אִין לִי בֶן בְּעֵבֹר הַזֶּכֶר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמַּצֵּבַת עַל שְׁמוֹ וַיִּקְרָא לָהּ גַּד אֶבְשָׁלִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

"וְאֶבְשָׁלִם לָקַח", אמר ריש לקיש, שלקח מקח רע לעצמו.

"וַיִּצָּב לוֹ בְּחִיּוֹ אֶת מַצֵּבַת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ", אמר רבי חנינא בר פפא, **עצה עמוקה של מלכו של עולם, שגזר על דוד במעשה בת שבע**, ככתוב, "פה אָמַר ה' הַנְּנִי מִקִּיָּם עֲלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ וְלִקְחִתִּי אֶת נְשִׂיךָ לְעֵינֶיךָ וְנִתְּתִי לְרַעֲיָה וְשָׁכַב עִם נְשִׂיךָ לְעֵינֵי הַשָּׁמַיִם הַזֹּאת" (שמואל ב' י"ב י"א) **הציב אבשלום אותה עצה וקיימה**, ויקרא למצבת על שמו, שגרם לאותה רעה שתקרא על שמו.

דף י"א

כיוצא בדבר אתה אומר, "ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחם מעמק חברון ויבא שקמה" (בראשית ל"ז י"ד), אמר רבי חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של אותו צדיק [אברהם] שקבור בחברון, שנאמר לו, "ויאמר לאברהם גִּדְעַתְּ תִדְעַע כִּי גַר הָיִיתָ וְרַעַד בְּאָרְצָךְ לֹא לָקַח וְעַבְדִּים וְעַנּוּ אֶתְּךָ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית ט"ו ג'), ועתה נתקיים הדבר.

בני אבשלום

מתחילה נאמר, "וַיִּזְלְדוּ לְאֶבְשָׁלִם שְׁלוֹשָׁה בָּנִים וְבַת אַחַת וְשָׁמָּה תָמַר הִיא הַיְתֵה אֲשֶׁר יָפֵת מִרְעָה" (שמואל ב' י"ד כ"ז), **ולבסוף נאמר, "וַיִּבְשָׁלִם לָקַח וַיִּצָּב לוֹ בְּחִיּוֹ אֶת מַצֵּבַת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אִין לִי בֶן בְּעֵבֹר הַזֶּכֶר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמַּצֵּבַת עַל שְׁמוֹ וַיִּקְרָא לָהּ גַּד אֶבְשָׁלִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה"**. ונחלקו חכמים בביאור הדבר.

לדברי רב יצחק בר אבדימי, באמת היו לו בנים ובת, אבל לא היה בהם אפילו אחד שיהיה הגון למלכות, ולענין זה אמר שאין לו בן.

ולדברי רב חסדא, מתחילה היו לו בנים, אולם כולם מתו, שקבלה בידינו מרבתינו, כל השורף תבואתו של חבריו, אינו מניח בן ליורשו, ואבשלום שרף את תבואתו של יואב שנאמר, "ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב אל גדי ולו שם שערים לכו והציתוה² באש ויצתו עבדי אבשלום את החלקה באש" (שמואל ב' י"ד ל').

גמול הטובה

לעיל נתבאר, שהעונש על המעשים הרעים בא מידה כנגד מידה, ולהלן יתבאר בעזה"י, היאך הוא הגמול על המעשים הטובים.

לדברי אביו, הגמול על המעשים הטובים אינו כעונש המעשים הרעים, שעל

אבא לא מזכי ברא, היינו משום כבוד האב אין מונעין מלמנותו עם רשעים בלא תפלה, אבל תפלה מועלת, ודוד התפלל על אבשלום. [תוס'].

¹ "בחיוו" כתיב.

² "והוצתיה" כתיב.

המעשים הרעים העונש בא מידה כנגד מידה, **והתשלום על המעשים הטובים הוא במידה אחרת, טובה יותר מהמעשה שעשה**. וכן מצינו אצל מרים, שהמותינה למשה שעה אחת, ככתוב, "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחַק לְדַעַה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ" (שמות ב' ד'), וכנגד זה נתעכבו לה ישראל במדבר שבעה ימים, שנאמר, "וַתִּסְגַּר מִרְיָם מַחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַע יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאֶסְף מִרְיָם" (במדבר י"ב ט"ו).

ולדברי רבא, כמו העונש על המעשים הרעים כך הגמול על המעשים הטובים הוא מידה כנגד מידה, אלא שכשמשלמים על הטובה, התשלום הוא במידה מרובה, שמקבל יותר ממה שעשה, ומכל מקום התשלום הוא מאותו ענין שעשה, שמידה טובה מרובה ממידת פורענותו². וכן מצינו אצל מרים, שהמותינה למשה, ככתוב, "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחַק לְדַעַה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ" (שמות ב' ד'), וכנגד זה המתינו לה ישראל, שנאמר, "וַתִּסְגַּר מִרְיָם מַחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַע יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאֶסְף מִרְיָם" (במדבר י"ב ט"ו). הרי שהיה התשלום מידה כנגד מידה, אלא שבתשלום היתה מידה מרובה, שהיא המתינה שעה אחת³, וישראל המתינו לה שבעה ימים⁴.

כל הכתוב על שם שכינה נאמר

כשנתנו את משה בתיבה ביאור, נאמר, "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחַק לְדַעַה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ" (שמות ב' ד'). ועל פי הפשט, הכוונה היא, שמרים אחותו עמדה לראות מה יהיה עמו, כפי שנתבאר לעיל. אמנם רבי יצחק לימד, שפסוק זה רומז גם כן לשכינה, שהתייצבה שם, שכולו על שכינה נאמר.

"וַתִּתְצַב" – על שם, "וַיִּבְא ה' וַיִּתְצַב וַיִּקְרָא כְּפֶעַם בְּפֶעַם שְׁמוֹאֵל שְׁמוֹאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוֹאֵל דָּבָר כִּי שָׁמַע עֲבָדָךְ" (שמואל א' ג' י').

"אַחֲתוֹ" – על שם, "וַיֹּאמֶר לְחַכְמָה אַחֲתִי אֵת וַיִּמְדַּע לְבִינָה תִקְרָא" (משלי ז' ד'), שהחכמה היא אצל הקב"ה, ומפיו.

"מִרְחָק" – על שם, "מִרְחֹק ה' נִרְאָה לִי וְאֶהְבֵּת עוֹלָם אֶהְבֵּיתִיךָ עַל כֵּן מִשְׁכַּתִּיךָ חֲסִד" (ירמיהו ל"א ב').

"לְדַעַה"¹ – על שם, "אֵל תִּרְבּוּ תִדְבְּרוּ גְבָהָה גְבָהָה יֵצֵא עֲתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דַּעוֹת ה' וְלוֹ תִתְּנֶנּוּ עֲלֹלוֹת" (שמואל א' ב' ג').

¹ ואם תאמר, הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה, דכתיב "איכה ידף אָחַד אֶלְךָ וַיִּשְׁנֵם יְנִיסוּ רִבְבָה", גבי מדת פורענות, וגבי מדה טובה כתיב, "וַיִּרְדְּפוּ מִקָּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִקָּם רִבְבָה יְרָדְפוּ". ויש לומר דעדיין גבי מדת פורענות מיירי רדיפה ולא ריגה, אבל הכא דכתיב "וַיִּרְדְּפוּ מִקָּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִקָּם רִבְבָה יְרָדְפוּ", סיפא דקרא "וַיִּפְּלוּ אֲבִיבִים לְפָנֶיךָ לְחָרֵב". מספר הישר. [תוס']. אבל קשיא לרבי, והא במרגלים נפרע מהם יום לשנה יום לשנה, אם כן היתה מרובה מדת פורענות ממדה טובה של מרים. ועוד בפרק קמא דחגיגה, דדרש רבי יוחנן, "אותי יום יום ידרשוני", שכל העוסק בתורה אפילו יום אחד כאילו עוסק כל השנה כולה, וכן במדת פורענות כתיב "במספר הימים אשר תרתם את הארץ מי יום וגו'" אלמא דכי הדדי נינהו. [תוס'].

² לאו דוקא נקט שעה, אלא שליש שעה או רביעי, דקתני בתוספתא, מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת חמש מאות, [ומאחר שבשבוע יש 10,080 דקות, והוא תשלום של פי חמש מאות ממה שהמתנה נמצא שהיא המתנה 20 דקות ומעט, שזה אחד מחמש מאות משבוע].

³ אפשר שאין כאן מחלוקת בין אביו ורבא באופן תשלום הטובה, ולדברי הכל תשלום השכר על קיום המצווה, הוא מעין אותו עניין של המצווה, אלא שכמות השכר גדולה יותר. וכל מחלוקתם היא, מה הפירוש 'מידה'. לדעת אביו הכוונה 'כמות', ולכן הוכרח לגרוס במשנה, 'ולעניין הטובה אינו כן'. אולם לדעת רבא, הכוונה ליאותו עניין, ולכן אפשר לגרוס במשנה, 'וכן לעניין הטובה', שהתשלום הוא מאותו עניין, אלא שהכמות גדולה יותר. ויל"ע בדבר.

⁴ גרסת הגמרא "לדעת".

⁵ "ולא" כתיב.

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

שהאש בידו היא כמו שנאמר, "כי הנה ה' באש גבוא וכסופה מרובתיו להשיב חמה
אפו ונערתו בלהבי אש" (ישעיהו ס"ו ט"ו) ונאמר "כי באש ה' נשפט ויבחרבו את כל בשר
ורבו חלקי ה'" (ישעיהו ס"ו ט"ז).

וכמו כן אם ידונו את ישראל בחרב, ביד הקב"ה להענישם מידה כנגד מידה,
שהחרב בידו היא, כמו שמסיים הכתוב הנ"ל, "כי באש ה' נשפט ויבחרבו את כל
בשר".

אבל יכולים הם לדון את ישראל במים, ולא יענשו על כך מידה כנגד מידה,
שהרי כבר נשבע הקב"ה, שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר, "כי מי נח זאת לי
אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ פן נשבעתי מקצף עליו ומגפר בדי" (ישעיהו נ"ד
ט).

וטעו בדבר זה, כי אף אם נשבע הקב"ה, שעל כל העולם כולו אינו מביא מבול,
אבל על אומה אחת הוא מביא. וכמו כן, אף אם נשבע שאינו מביא מבול על
החוטאים, מביא הוא אותם לתוך הים, והם נופלים במים, וכמו שארע לבסוף,
ככתוב, "ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בוקר לאיתנו ומצרים נסים
לקראתו וינער ה' את מצרים בתוף הים" (שמות י"ד כ"ז).

וכן ביאר רבי אלעזר את דברי יתרו, "עתה ידעתי כי גדול ה' מפל האלהים כי
בדבר אשר ידו עליהם" (שמות י"ח י"א), שהמילה "ידו" היא מלשון תבשיל, כמו
בכתוב "וינוד יעקב נזיד", ואמר יתרו, "כי בדבר אשר ידו עליהם", כלומר,
בקדירה שבישלו בה נתבשלו, שהם השליכו את ישראל למים, ובאופן הזה
עצמו הם נענשו.

שלשה היו באותה עצה

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי, שלשה היו באותה עצה, כלומר,
כשאמר פרעה ליועזבי, "הבה נתחכמה לך", היו שם שלושה חכמים, שמהם
ביקש את עצתו, והם, (א) בלעם (ב) ואיוב (ג) ויתרו.

בלעם יעץ את העצה המבוארת לעיל, ונהרג, שנאמר לאחר מלחמת מדון,
"ואת בלעם בן בעור הרגו בקרב" (במדבר ל"א ח).

איוב שתק, ולא השיב דבר, ונענש להיות נידון ביסורים כמבואר בספר איוב.

יתרו ברח, ולא רצה ליעץ לפרעה בדבר זה, וזכה שהיו מבני בניו, שישבו
בלשכת הגזית, שנאמר, "ומשפחות ספרים ישב" (עבד) [תלמידי יעבץ]
[תרגומים] [מלשון תרועה, על שם ששמעו תרועה בהר סיני. אי"נ תרעתיים מלשון שער,
על שם שהיו יושבים בשערי ירושלים] [שמעתיים] [ששמעו מצות אביהם יונדב בן רכב]
[שוקתיים] [על שם שהיו יושבים בסוכות כמצות אביהם יונדב בן רכב] הנה הקינים
הבאים מחמת אבי בית רכב" (דהיי"א ב' נ"ה), מבואר בכתוב הזה, שהקינים היו
סופרים, כלומר חכמים, וכמו היו יושבי שער, שהם חכמי הסנהדרין, והקינים
הללו הם זרעו של יתרו, שיתרו נקרא בשם קיני, כמבואר בכתוב, "ויבני קיני
חתן מנשה" (שופטים א' ט"ז), ואם כן מזרעו של יתרו ישבו בלשכת הגזית.

^א "ישבו" כתיב.

^ב אדם גדול בתורה היה, כדכתיב "ויקרא יעבץ לאלקי ישראל, אם בך תברכני" בתורה "והרבית
את גבול" בתלמידים וגוי ויבא אלהים את אשר שאל". [עיי רש"י].

^ג גרסת הגמרא "סוכתיים".

"מה" – על שם, "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך
לקחת בכל דרכיו ולא תבה אתו ולא תעבד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים י"יב).

"נעשה" – על שם, "כי לא נעשה ה' אקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים"
(עמוס ג' ז).

"לו" – על שם, "ויבן שם גבעון מנזח לה' ויקרא לו ה' שלום עד היום הזה עוֹדוּנו בעֲקַרְת
אָבִי הַעֲזָרָי" (שופטים ו' כ"ד)

שעבוד בני ישראל במצרים

[שמות א' ח"י"ד] ונקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. ויאמר אל עמו הנה
עם בני ישראל רב ועצום ממנו. הבה נתחכמה לו פן ירבה ונהיה כי תקראנה מלחמה
ויוסף גם הוא על שגאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ. וישמו עליו שרי מסיים למען ענתו
בסבלתם ויבן ערי מסקנות לפרעה את פתם ואת רעמסס. וכאשר יענו אתו פן ירבה וכן
יפרא ויקצו מפני בני ישראל. ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. וימרו את חיייהם
בעבדה קשה בחמר ובבלנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך.

המלך החדש שמלך במצרים ושעבד את ישראל

בענין המלך ששיעבד את ישראל במצרים אחר מות יוסף ואחיו, נאמר, "וינקם
מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף" (שמות א' ח). ונחלקו בזה רב
ושמואל.

לדעת אחד מהם, היה אותו מלך, מלך חדש ממש, ולא היה זה שמלך בזמן
יוסף ואחיו.

ולדעת אחד מהם, אם היה זה מלך חדש ממש, היה ראוי לכתוב, "וימת מלך
כו' וימלך זה תחתיו", ומתוך שלא נכתבה כן למדנו, שהיה זה אותו המלך
שמלך בזמן יוסף ואחיו, ולא נקרא מלך חדש אלא משום שנתחדשו גזירותיו,
ומה שנאמר בו, "אשר לא ידע את יוסף", אין הכוונה שבאמת לא הכיר את
יוסף, אלא שהיה דומה במעשיו, כאילו לא הכיר את יוסף כלל.

הוא התחיל בעצה ולפיכך הוא לקה תחילה

בענין העצה לשעבד את ישראל, מבואר בכתוב שפרעה התחיל בדבר זה, ואמר
לעמו לשעבדם, כמו שנאמר, "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום
ממנו" (שמות א' ט), ולפיכך, כשלקו, הוא לקה תחילה, כמבואר במכת צפרדע,
"ובבה [תחילה ואחר כך] ובעמך ובכל עבדיך יגלו הצפרדעים" (שמות ז' כ"ט).

התחכמות פרעה כנגד מושיעם של ישראל

כשבא פרעה לבקש עצה, בענין השעבוד, אמר "הבה נתחכמה לו" (שמות א' י),
ולא אמר "הבה נתחכמה להם", וביאר רבי חמא ברבי חנינא, שכך אמר, בואו
ונחכם למושיעם של ישראל, כלומר נבקש חכמה כנגד הקב"ה, שידענו מדרכיו,
שמדד מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום, ואם כן יש לנו לעשות לבני ישראל
דבר כזה, שלא יוכל להענישנו בו מידה כנגד מידה.

ואמרו שאם ידונו את ישראל באש, ביד הקב"ה להענישם מידה כנגד מידה,

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

ממה חשש פרעה

כשביקש פרעה עצה להתחכם למושיעו של ישראל, אמר, "פן ירצה ויהי כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שגאינו ונלחם בנו ונעלה מן הארץ" (שמות א' י).

וביאר רבי אבא בר כהנא, שלא היה ירא פרעה, שמא יעלו בני ישראל מארצו, שהרי טוב לו שיעזוב שונאו את ארצו, אלא היה ירא, שמא יתגברו בני ישראל על המצרים, ויגרשו את המצרים מן הארץ.

ומה שאמר "ועלה מן הארץ", ולא "ועלינו מן הארץ", דיבר כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו בחבירו.

פתם ורעמסס

מבואר בכתוב, שבני ישראל בנו במצרים "את פתם ואת רעמסס", ומבואר בסוגייתנו, שבאמת עיר אחת היתה, אלא שהיו לה שתי שמות, ונחלקו רב ושמואל למה נקראו כן.

לדעת אחד מהם, פיתום הוא שמה של העיר, ולמה נקרא שמה רעמסס, שראשון ראשון מתרוסס, שכשהיו בונים קצת, היה מתרוסס, ונופל, וחוזרים ובונים, והוא נופל.

ולדעת אחד מהם, רעמסס הוא שמה של העיר, ולמה נקרא שמה פיתום, שראשון ראשון פי תהום בולעו, כלומר נבלע בארץ.

תחילת השעבוד

בענין תחילת שעבוד ישראל במצרים נאמר, "וישימו עליו שרי מסיים למען ענתו וישימו עליהם שרי מסיים" (שמות א' י"א).

ושנו בבית מדרשו של רבי אלעזר ברבי שמעון, לא נאמר "וישימו עליהם שרי מסיים", כלומר על ישראל, אלא "וישימו עליו שרי מסיים", כלומר על פרעה, מלמד, שהביאו מלבן [דפוס שבו עושים הלבנים, שממלאים אותו טיט, ומחליקים אותו והיא הלבנה], ותלו לו לפרעה בצוארו, וכל אחד ואחד מישאל שאמר להם, איסטניס אני [=מפונק, ואיני יכול לעשות מלאכה], אמרו לו, כלום איסטניס אתה יותר מפרעה.

ולכן נקרא המלבן הזה בשם, "שרי מסיים", שהוא שררה של השמה, שעל ידי אותו מלבן ששמו על פרעה, היה שררה לישראל.

וזהו שמסיים הכתוב, "למען ענתו וישימו עליהם שרי מסיים", שלא נאמר "למען ענותם", כלומר את ישראל, אלא "למען ענתו", שנתנו הדבר על פרעה, "למען ענתו" לפרעה "בסבלותם" של ישראל, שיטו שכמם לסבול.

ריבוי בני ישראל למרות העינוי

אף על פי שהמצרים עינו את ישראל, לא נתמעטו ישראל בכך, אלא אדרבה, רבו עוד ועוד. ואמר הכתוב, "ויקצו עליהם שרי מסיים" (שמות א' י"ב). ולא נאמר "וכן רבו וכן פרצו" בלשון עבר, ללמד שכך ארע, שאף על פי שעינו אותם התרבו. אלא נאמר "פן ירצה ויהי כי תקראנה מן הארץ" בלשון עתיד, ללמד, שרוח הקודש היתה מבשרת אותם לישראל דברים אלו, ואומרת, לא יועיל למצרים כל מה שעושים, כי "פן ירצה ויהי כי תקראנה מן הארץ" תמיד.

הקושי של מצרים בראותם את ישראל

נאמר בענין שיעבוד ישראל במצרים וריבוי העם, "ויקצו עליהם שרי מסיים" (שמות א' י"א), מלמד, שהיו ישראל דומים בעיניהם של מצרים כקוצים, כלומר, בראות המצרים את ישראל פרים ורבים, היה הדבר דומה להם, כאילו עיניהם וגופם מלאים קוצים.

עבודה שעבדו בני ישראל במצרים

בענין שעבוד בני ישראל במצרים נאמר, "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך" (שמות א' י"ג). ונמקרו את חמיהם בעבדה קשה בחמור ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך" (שמות א' י"ג-י"ד), וכך נתבארו הפסוקים הללו.

"ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך". לדברי רבי אלעזר "בפרך" הוא לשון נוטריקון "בפה רך", שמתחילה משכום לעבודה בדברים ובשכר, עד שהרגילום לעבודה. ולדברי רבי שמואל בר נחמני "בפרך" פירושו "בפריכה" שהעבידום בשברון גוף ומתנים וחזקה.

"וינמקרו את חמיהם בעבדה קשה בחמור ובלבנים ובכל עבדה בשדה", ואמר רבא שהכתוב מלמד על סדר השעבוד, בתחילה העבידום בחמור ובלבנים, ולבסוף העבידום בכל עבדה בשדה.

ומה שנאמר כאן "בעבדה קשה", ביאר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, שהכוונה לכך, שהיו מחליפים מלאכת אנשים לנשים, ומלאכת נשים

ערי מסכנות

כשנשתעבדו בני ישראל במצרים נאמר, "וינמקרו את חמיהם בעבדה קשה בחמור ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך" (שמות א' י"ג-י"ד). ונחלקו רב ושמואל, למה נקראו "ערי מסכנות".

לדעת אחד מהם נקראו ערי מסכנות מלשון סכנה, שעל ידי ששעבדו את ישראל לבנותם, נענשו לבוא בסכנה של טביעת ים סוף. [=שמסכנות את בעליהן].

ולדעת אחד מהם, נקראו ערי מסכנות מלשון מסכן ועני, שעל ידי ששעבדו את ישראל לבנותם, נענשו המצרים ונעשו דלים, שכשיצאו ישראל ממצרים, נטלו את כל ממונם, שנאמר "וינמקרו את חמיהם בעבדה קשה בחמור ובלבנים" (שמות י"ב ל"ו). [=שמסכנות את בעליהן].

כן היא גרסת רש"י. ויש גורסים, שלדברי רב ושמואל, כל בניינים שאדם בונה, ניתן לקרותן מסכנות. לדעת אחד מהם, משום שכל העוסק בבניה מסתכן, כלומר בא לידו סכנה, שעלול ליפול מהבנין. ולדעת אחד מהם, משום שכל העוסק בבנין מתמסכן, כלומר בא לידי עניות.

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

לאנשים, וזה דבר קשה שנותנים לכל אחד לעשות מלאכה שאינו רגיל בה.^א

וסיום הכתוב **"אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְדָּה"**, לדברי הכל **"בְּפָרְדָּה"** זה כאן פירושו **"בפריכה"**, שהרי נאמר כאן **"וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם"**.

בשכר נשים צדקניות

דרש רב עורא, בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור, נגאלו ישראל ממצרים.

בשעה שהולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן, ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופות^ב שתי קדירות, אחת של חמין (לרחוץ רגלי בעליהן בשדה), ואחת של דגים. ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן, וסכות אותן, ומאכילות אותן, ומשקות אותן, ונוזקות להן בין מצרי השדות, (שהם מקומות צנועים, שגבול השדה גבוה מאד, וחבירו מאד, ורחיץ באמצע).

וזהו שאמר הכתוב, **"אִם תִּשְׁכַּבְוּ בֵּין שְׂפֵתַיִם כַּנְּפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַּכֶּסֶף וְאֶבְרֹתֶיהָ בִּירְקָרְק חֲרוּץ"** (תהלים ס"ח י"ד), בשכר **"תִּשְׁכַּבְוּ בֵּין שְׂפֵתַיִם"** [=בין מצרי השדות], שעשו נשים צדקניות כפי שנתבאר, נתקיים, **"כַּנְּפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַּכֶּסֶף וְאֶבְרֹתֶיהָ בִּירְקָרְק חֲרוּץ"**, כלומר ישראל המשולים ליונה, נתמלאו בכסף וזהב, וזה היה בביות מצרים.

לידת התינוקות וגידולם

לעיל נתבאר היאך היו הנשים הצדקניות נזקקות לבעליהן, ואמרו, שכיון שהיו מתעברות, היו באות לבתיהם. וכיון שמגיע זמן הלידה, היו הולכות ויולדות **בשדה תחת התפוח**, שנאמר **"מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְּרַפֶּקֶת עַל דֹּדָהּ תַּחַת הַתְּפוּחַ עוֹרְרֶתִיךָ [לצאת ממעי אמך] שְׁמָה חֲבַלְתָּךְ אִמְךָ [לשון חבלי יולדה] שְׁמָה חֲבַלְתָּךְ? לְדָתְךָ"** (שה"ש ח' ה').

והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקה את הוולד, ומתקן את אבריו ומיישבם [כשנתיקו ממקומם מצער הלידה] כמו שעושה מילדת, **"וּמוֹלְדוֹתֶיךָ בְּיָוֵם הַיּוֹלְדֶת אֶתְךָ לֹא כָרַת שְׂרָף [=לא היה לך מיילדת לחתוך טיבור הולד] וּבְמִיָּם לֹא רָחַצְתָּ לְמַשְׁעִי [=להחליק בשר] וְהִמְלַח לֹא הִמְלַחְתָּ וְהַחֲתַל לֹא חֲתַלְתָּ"** (יחזקאל ט"ז ד').

ומלקט להם שני עגולים, אחד של שמן, ואחד של דבש, שנאמר, **"וַיִּרְכְּבוּהוּ עַל בְּמִתֵּי אֲרָץ וַיֹּאכְלוּ תְּנוּבוֹת שְׂדֵי וַיִּנְקְחוּ דָבֶשׁ מִסְּלַע וְשֶׁמֶן מִחֲלִמִּישׁ צוּר"** (דברים ל"ב י"ג)

וכיון שמכירים בהם מצרים, באים להורגם, ונעשה להם נס, ונבלעים בקרקע, והמצרים מביאים שוורים, וחורשים על גבם, שנאמר, "עַל גְּבֵי הַרְשׁוּ חֲרָשִׁים הָאֲרִיצוּ לְמַעֲנֵיהֶם" (תהלים קכ"ט ג').

לאחר שהולכים^ה, היו מבצבצים ויוצאים כעשב השדה, שנאמר, **"רָכַבְהָ כְּצִמְח"**

^א כן היא גרסת רש"י, שענין זה שהחליפו מלאכותיהם, למד מהכתוב **"בְּעֵבְדָה קִשְׁה"**. אכן לפי גרסת הגמרא לפנינו, משמע, שענין זה למד מהכתוב **"אֶת כָּל עֲבֹדְתֶם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְדָּה"**.

^ב הושבת הסיר על גבי כירה נקראת שפיתה. [רש"י].

^ג "במותי" כתיב.

^ד "למענותם" כתיב.

^ה יל"ע אם הכוונה למצרים, שאחר שהלכו המצרים, היו התינוקות מבצבצים. או הכוונה

הַשְּׂדֵה נִתְתִּיף [=גדלים מן הארץ כצמח השדה] וּתְרַבִּי וּתְגַדְלִי וּתְבֹאֵי בְּעֵדֵי עֲדָיִים שְׂדֵיִם נִכְנֹו וּשְׁעָרָךְ צִמַח וְאֶת עֵרֶם וְעֶרְוָה" (יחזקאל ט"ז ז')

וכיון שמתגדלים, באים עדרים לבתיהם, שנאמר, **"וּתְרַבִּי וּתְגַדְלִי וּתְבֹאֵי [לבית אביך] בְּעֵדֵי עֲדָיִים"**, אל תקרי **"בְּעֵדֵי עֲדָיִים"**, אלא בעדרי עדרים.

וכשנגלה הקב"ה על הים, הם הכירוהו תחלה, שכבר ראו שכונתו, שנאמר, **"עָזָי וְזִמְרַת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי [שְׂרָאֵתִי כְּבָר] וְאֶנְוָהוּ אֶלְקֵי אָבִי וְאֶרְמְמָנְהוּ"** (שמות ט"ו ב')

זרת הריגת הילודים

[שמות א' ט"ו-כ"ב] וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַנְלֶדֶת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת שְׂפָרָה וְשָׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה. וַיֹּאמֶר בְּיָלְדְכֶן אֶת הָעִבְרִית וְרֵאִיתָ עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהַמְתָּ אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא וְחָנְהָ. וּתִירְאִי, הַמְנִלְדֶת אֶת הָאֶלְקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דָּבָר אֲלֵיָהוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם וּתְחַיֵּינָיו אֶת הַיְלָדִים. וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַנְלֶדֶת וַיֹּאמֶר לָהּ מִדּוּעַ עָשִׂיתָ הַדְּבָר הַזֶּה וּתְחַיֵּינָיו אֶת הַיְלָדִים. וּתְאִמְרֵנִי הַמְנִלְדֶת אֶל פְּרֵעָה כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמְצִרִית הָעִבְרִית כִּי חַיּוֹת הֵנָּה בְּטָרֶם תְּבֹאֵי אֶלְהֶן הַמְנִלְדֶת וְיִלְדוּ. וַיִּיטָב אֶלְקִים לְמַנְלֶדֶת וַיִּרְבַּ הָעָם וַיַּעֲצֵמוּ מְאֹד. וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְנִלְדֶת אֶת הָאֶלְקִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים. וַיְצַו פְּרֵעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיּוֹלֵד הִנְאָרָה תִּשְׁלִיכְהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיֵּיוּ.

המילדות העבריות

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַנְלֶדֶת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת שְׂפָרָה וְשָׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה" (שמות א' ט"ו), ונחלקו רב ושמואל, מי היו המילדות הללו.

לדעת אחד מהם, שפרה ופועה הן אשה ובתה, יוכבד ובתה מרים, וכן מבואר בברייתא.

ולדעת אחד מהם, שפרה ופועה הן אשה וכלתה, יוכבד ואלישבע בת עמינדב^ב **כלתה**, אשת אהרן.

ושני טעמים יש, למה נקראת כאן יוכבד בשם שפרה (א) על שהיתה משפרת את הולד, כלומר, מתקנת אבריו כראוי. (ב) על שם שפרו ורבו ישראל בימיה.

ושני טעמים יש, למה נקראת כאן מרים בשם פועה. (א) על שם שהיתה פועה [=צועקת] לולד, כלומר משעשעת אותו בדברים ערבים לשעשעו. (ב) על שם שהיתה פועה [=צועקת] ברוח הקודש, ואומרת, עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל.

סימנים שמסר פרעה למילדות

נתבאר שפרעה קרא למילדות העבריות וכך אמר להן **"וַיֹּאמֶר בְּיָלְדְכֶן אֶת הָעִבְרִית וְרֵאִיתָ עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהַמְתָּ אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא וְחָנְהָ"** (שמות א' ט"ז). ומבואר, שמסר להן בדבריו שני סימנים, שעל ידיהם תוכלנה לעשות

לתינוקות, שלאחר שגדלו התינוקות וכבר היו יודעים ללכת על רגליהם, היו מבצבצים.

¹ הוא בנו של רם אחי כלב. ונמצאת אלישבע נכדת אחיו של כלב. ונמצא שנשא אהרן את נכדת אחיו של בעל אחותו מרים.

² כן פירש רש"י. ורבינו חננאל פירש, לוחשת לחישה, ויוצא הולד, כמו שעושים אלו עכשיו באזני האשה. [תוס']. ולכל הפירושים טעם זה יהיה טעם נכון גם אם פועה זו אלישבע.

שליחותו, ולהמית את הבנים.

א. ויראיתן על האבנים סימן ללידה.

כדי שהילדות לא יטלו את הוולדות שלהן, ויחביאו אותם, ויאמרו, נפל היה, מסר למילדות סימן גדול, שידעו מתי היא שעת הלידה, ואז יטלו התינוק מאמו, ויהרגוהו. והסימן הוא, **שבשעה שהאשה כורעת לילד, ירכותיה מצטטנות כאבנים**, וזהו שאמר להן, "ויראיתן על האבנים".

אלו הם דברי רבי [ינחנן]. ויש חולקים ואומרים, שבדבריו אלו, "ויראיתן על האבנים", לא מסר להן שום סימן, אלא כך הוא שם המשבר שהאשה יושבת עליו בשעה שיוולדת. והסיבה לכך שהמשבר קרוי "אבנים", משום שדומה הוא לסדן² של יוצר כלי חרס, הקרוי גם כן אבנים, ככתוב, "וְאָרְדוּ בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים" (ירמיהו י"ח ג) שכשם שהיוצר, בשעת מלאכתו, ירד מכאן וירד מכאן, וסדן באמצע, כך אשה כשהיא יולדת, ירד מכאן וירד מכאן, והולד באמצע.

ב. אם בן הוא והמתן אותו סימן לבנים.

אמר רבי חנינא, כדי שהמילדות יוכלו לדעת אם הנוולד הוא בן ולהמית אותו קודם שיוודע שנוולד חי, נתן להן פרעה סימן גדול לדעת זאת, והסימן הוא, **שאם הוא בן, פניו למטה**, כדרך תשמישו, **ואם היא בת, פניה למעלה**, כדרך תשמישה, וזהו שאמר, "ויראיתן על האבנים אם בן הוא", מיד על האבנים ניתן לדעת זאת.

דבר נוסף שתבע פרעה מהמילדות

נתבאר, שפרעה אמר למילדות העבריות להמית אבל הבנים הנוולדים, אולם הן לא עשו כן, שנאמר, "ויתראן המילדות את האלקים ולא עשו פאשור דבר אליהן מלך מצרים ותחנין את הילדים" (שמות א' י"ז).

והנה אם כוונת המילים "ולא עשו פאשור דבר אליהן" היא, שלא עשו מה שאמר להן לעשות, היה צריך להיות כתוב "ולא עשו פאשור דבר להן", ומתוך כך שנאמר "אליהן", למד רבי יוסי ברבי חנינא, שמלבד מה שאמר להן פרעה להמית את הבנים, **תבען גם לדבר עבירה**, [וזהו שנאמר "אליהן", לשון ביאה, כמו "ויבא אליה"].

ושני הדברים שתבע, לא נענו לו. (א) "ולא עשו פאשור דבר אליהן" לבוא עליהן. (ב) "ותחנין את הילדים", ולא שמעו לו למה שביקש להמית הילדים. ומתוך כך שלא נכתב "ולא המיתו את הילדים", וכתב "ותחנין את הילדים", למדנו, **שלא זו בלבד שלא המיתו אותם, אלא אף היו מסייעות להחיותם**, שהיו טומנות אותם בבתיים, ומגדלות אותם, **ומספקות להם מים ומזון**.

תשובת המילדות

אחרי שלא עשו המילדות מה שאמר להם פרעה, להמית את הילדים, "ויראיתן מלך מצרים למילדות ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחנין את הילדים".

¹ הוא עץ עב שעליו יושב ומגלגל הבצים לעשותן בדפוס הכלי לפי גדלו וקוטנו. [רש"י].

² "והנהו" כתיב

ותאמרן המילדות אל פרעה פי לא כנשים המצרית העברית פי חיות הנה בטורם
תבוא אלהן המילדות וילדו" (שמות א' י"ח-י"ט).

והנה מה שאמרו, "פי חיות הנה", אין הכוונה לומר שהעבריות הן מילדות
[=חיות], שהרי אין בזה תשובה, כי גם מילדת זקוקה למיילדת אחרת שתיילד
אותה.

אלא כשאמרו "פי חיות הנה", כך אמרו לו, **אומה זו, כחיה נמשלה, וחית השדה אינה צריכה למילדת. יהודה נמשל לאריה**, שנאמר "גור אריה יהודה" (בראשית מ"ט ט). **דן נמשל לנחש**, שנאמר "יהי דן נחש" (בראשית מ"ט י"ז). **נפתלי נמשל לאילה**, שנאמר, "נפתלי אילה שלחה" (בראשית מ"ט כ"א). **יששכר נמשל לחמור**, שנאמר, "יששכר חמור גרם" (בראשית מ"ט י"ד). **יוסף נמשל לשור**, שנאמר, "בכור שורו הדר לו" (דברים ל"ג י"ז). **בנימין נמשל לזאב**, שנאמר, "בנימין זאב יטרף" (בראשית מ"ט כ"ז). ואף השבטים שלא נכתב בהם בפירוש שנמשלו לחיות, הלא כבר נאמר **בכולם יחד**, "ואמרת מיה אמת לבני בני אריות רבצה בתוך פריס רפתה גרית" (יחזקאל י"ט ב), הרי שנמשלה כל כנסת ישראל **ללביאה**.

שכר המילדות

"ויהי פי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתיים" (שמות א' כ"א), ונחלקו רב ושמואל מה הם הבתים הללו.

לדעת אחד מהם, השכר שזכו המילדות הוא, שיצאו מהן **בתי כהונה ולויה**, הם המשפחות שיצאו מאהרן הכהן ומשה הלוי בני יוכבד.

ולדעת אחד מהם, דבר נוסף שזכו לו המילדות, הוא, שיצא מהם **גם בתי מלכות**, שכן מרים היא אשת כלב, ונאמר, "ותקמת עזובה ויקח לו קלב את אפרת ותלד לו את חור" (דה"א א' ב' י"ט), ועזובה אשת כלב שנאמר בה שמתה, היא עצמה אפרת שלקחה אחרי כן, וזו היא מרים, ומתחילה נקראה עזובה, משום שהכל עזובה, ומה שנאמר בה שמתה, לא מתה ממש, אלא נצטרעה, ולאחר שנתרפאה, חזר כלב ולקחה, ועל שם שנתרפאת נקראת אפרת. ומצינו שנקרא דוד על שם אפרת זקנתו, שנאמר, "וידן בן איש אפרתי הנה מבית לךם והדה ושמנו ישי ולו שמנה בנים והאיש בימי שאול זקן בא בגשמים" (שמואל א' י"ז י"ב).

אביו של כלב וחורגו של כלב

אביו של כלב היה חצרון, כמו שנאמר, "ויקלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון" (דה"א א' ב' י"ח).

ומה שנקרא בתורה, "למטה הדה קלב בן פנה" (במדבר י"ג ו), לא משום שאביו שמו יפונה, אלא נקרא כן **על שם שהוא עצמו היה בן שנפנה מעצת מרגלים**.

ואף שהיה עתניאל אחיו בנו של קנז, כמו שנאמר, "ויילכדה עתניאל בן קנז אחי קלב הקטן ממנו ויתן לו את עקסה בתו לאשה" (שופטים א' ג), **כלב עצמו לא היה בנו של קנז, אלא חורגו של קנז, שמתחילה היתה אם כלב נשואה לחצרון, וילדה לו את כלב, ולאחר מכן מת חצרון, ונישאת לקנז, וילדה לו את עתניאל, והיו כלב ועתניאל אחים מן האם, וכל אחד היה לו אב אחר, זה אביו חצרון, וזה אביו קנז**. וכן מצינו בכתוב אחר, שלא נקרא כלב בשם "בן קנז", כמו

עתיאל, אלא קניזי, כלומר מבני ביתו, אבל לא היה בנו, והוא הכתוב ביהושע, ויגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל ויאמר אליו קלב בן יפנה תקנזי אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה' אל משה איש האלהים על אדונית ועל אדוניתך קדש ברנע" (יהושע י"ד ו').

דף י"ב

כל הנושא אשה לשם שמים

נאמר, "וְקָלֵב בֶּן חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֵת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶּ יֵשֶׁר וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן" (דה"י א' ב' י"ח), ואמרו חכמים "עֲזוּבָה" זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה? לפי שהכל עזובה מתחילתה, שמתחילה חולנית היתה, ועזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה. ואין כוונת הכתוב שהוליד אותה ממש, שהרי אשתו היתה מרים, ולא בתו, אלא אמר רבי יוחנן, מכאן, שכל הנושא אשה לשם שמים, כגון זו, שהיתה חולה, ונשאה לשם שמים, שבדק באחיה אהרן ומשה, וראה אותם צדיקים, ורוב בני דומים לאחי האם, ולכן נשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה.

שמותיו וכינויו של קלב

- א. קלב. זהו שמו בכל מקום כמבואר בפסוקים.
 - ב. בן חצרון. ככתוב "וְקָלֵב בֶּן חֲצִרֹן" (דה"י א' ב' י"ח), ונקרא כן, משום שהיה בנו של חצרון, כפי שנתבאר לעיל.
 - ג. בן יפנה. ככתוב "קָלֵב בֶּן יַפְנֵה" (במדבר י"ג ו'), ונקרא כן, משום שהיה בן שפנה מעצת מרגלים, כפי שנתבאר לעיל.
 - ד. תקנזי. ככתוב "קָלֵב בֶּן יַפְנֵה תְקַנְזִי", ונקרא כן משום שהיה חורגו של קנזי כפי שנתבאר לעיל. (יהושע י"ד ו').
- ונאמר "וְקָלֵב בֶּן חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֵת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶּ יֵשֶׁר וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן" (דה"י א' ב' י"ח), ואמרו חכמים, אל תקרי "בְּנֵיהֶּ" אלא "בּוֹנֵיהֶּ", כלומר "יֵשֶׁר וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן" אינם שמות בניה, אלא שמות בעלה, שבנאה כשאר נשים בנישואין ובנים, ואם כן נקרא קלב גם בשלוש השמות הללו.
- ה. יֵשֶׁר. על שם שיישר את עצמו מלטעות את טעות המרגלים.

- ו. שׁוֹבֵב. על שם ששייב את יצרו, כלומר מרד בו, ולא הלך אחריו לטעות עם המרגלים.
- ז. וכן מצינו, שמהטעם הזה, שמרד בעצת מרגלים, נקרא גם בשם "מרד", ככתוב, "וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶּ בְּתֵיהֶּ בַּת פְּרָעָה אֲשֶׁר לָקַח מֶרְדִּי" (דה"י ד' י"ח), וזהו קלב שנשאה את בתיה בת פרעה.^א

^א הנה בזמן שילוח המרגלים, שהיה בשנה השנית לצאת ישראל ממצרים, היה קלב בן ארבעים שנה, כמבואר בספר יהושע (י"ד ז'), ונמצא שבשעת יציאת מצרים היה קלב בן שלושים ותשע שנה. ומרים היה גדולה ממש שש שנים, ואם כן בזמן יציאת מצרים היתה בת שמונים ושש שנה, ונמצא שהיה גדולה מכלב בעלה בארבעים ושבע שנים. ואף בתיה בת פרעה אשתו של קלב היתה

ח. אַרְדּוֹן. על שם שרדה את יצרו שהיה מסיתו לטעות עם המרגלים. וי"א שנקרא כן, על שם שהיו פני אשתו דומים לוורד, והוא גרם לה לכך, על ידי שנשאה. וי"ג שפניו היו דומים לוורד.

ונאמר עוד, "וְיֵשֶׁר וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן אֲבֵי תְקוּעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֲלָאָה וְנִעְרָה" (דה"י א' ד' ה'), וגם הכתוב הזה מדבר בכלב שנשאה את מרים, ולמדנו כאן, שנקרא קלב גם בשלושת השמות הללו, "אֲשֶׁר חֲשָׁהוּ אֲבֵי תְקוּעַ".

ט. אֲשֶׁר חֲשָׁהוּ. על שם שהושרו פניו בתעניות שקיבל עליו להינצל מעצת מרגלים.

י. אֲבֵי. על שם שנעשה למרים כמו אב, להתעסק בה ברפואות ומזונות הצריכים לחולה.

יא. תְקוּעַ. על שם שתקע לבו לאביו שבשמים שלא להיות בעצת מרגלים.

שמות וכינוי מרים

א. מְרִיָּם. זהו שמה, כמבואר בכתוב, "וַתִּקְרָא מְרִיָּם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אֶהְרֹן אֶת הַתִּיף בְּגִדָה וַתִּצְאֶנָּה כָּל הַנְּשִׂיִם אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת" (שמות ט"ו כ').

ונאמר בדה"י, "וַתִּקְרָא עֲזוּבָה וַיִּקְרָא לָהּ קָלֵב אֶת אֶפְרַת וַתִּלְדַּ לָּו אֶת חוּר" (דה"י א' ב' י"ט), וכבר נתבאר שעזובה ואפרת הן שתי שמות של מרים.

ב. עֲזוּבָה, על שם שהכל עזובה.^ב

ג. אֶפְרַת, על שם שנתרפאת מצרעתה.^ג

ונאמר עוד, "וְקָלֵב בֶּן חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֵת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶּ יֵשֶׁר וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן" (דה"י א' ב' י"ח), וכבר נתבאר, שכוונת הכתוב לכך שכלב נשא את מרים, ונקראת כאן בשני שמות, "עֲזוּבָה ... יְרִיעוֹת".

- עזובה, על שם שמתחילתה היתה חולה ועזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה.^ד

ד. יְרִיעוֹת, על שם שמתחילה מחמת חוליה היתה ירקרוקת, והיו פניה דומים ליריעות, בלא תואר אדמומית.

ונאמר עוד, "וְיֵשֶׁר וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן אֲבֵי תְקוּעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֲלָאָה וְנִעְרָה" (דה"י א' ד' ה'), וכבר נתבאר שהכתוב הזה מדבר בכלב ומרים, ומבואר שנקראת מרים גם בשני שמות אלו, "חֲלָאָה וְנִעְרָה".

גדולה ממנו לכל הפחות בשיעור זה, שהרי נולדה קודם משה, ואפשר אף שהיתה גדולה יותר ממרים.

^ב לעיל נתבאר שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה. אמנם אפשר שמהטעם זה היא נקראת כן בכתוב, "וְקָלֵב בֶּן חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה", שם מבואר שכלב נשא אותה אחרי שעזובה הכל מלישא אותה. אולם בכתוב הזה "וַתִּקְרָא עֲזוּבָה", אפשר שהיא קרויה עזובה מטעם אחר, שכן בכתוב הזה מבואר שנצטרעת, ומאחר שהיתה מחוץ למחנה לבדה, נקראת עזובה. ואם כן, שתי פעמים נקראת עזובה, ויש להחשיבם כשני שמות.

^ג כן נראה לכאורה כוונת הכתוב, שהוא מדבר במיתת עזובה, כלומר שנצטרעה, ואם כן הרפואה האמורה כאן היא הרפואה מהצרעת. אמנם אפשר שלעולם לא נקראת עזובה אלא משום עזיבת בחורי ישראל אותה מחמת חוליה הראשון, וכנגד זה נקראת אפרת, משום שנתרפאה מאותו חולי. ויל"ע בדבר.

^ד ראה הערות קודמות.

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

ה. חֶלְאָה, על שם שמתחילה היתה חולנית
ו. נֶעְרָה, על שם שנתרפאה מחוליה וחזרה להיות בתואר פנים כנערה.

ונאמר עוד, "וּבְגֵי חֶלְאָה [כלומר בניינה, שנבנית ונתרפאת, משובחים היו להיות]
צָרַת וְצָרָה" וְאֶתְנֶן" (דה"א ד' ז'), ולמדו כאן שנקראת מרים גם בשלושת
השמות הללו.

ז. צָרַת, על שם שנעשית צרה לחברותיה, שהיו מתקנאות ביופיה.

ח. צַהַר, על שם שהיו פניה דומים כצהרים.

ט. אֶתְנֶן, על שם שכל הרואה אותה, מוליד אתנן לאשתו, שהיה מתאוה
למשכב נשים.

י. עַלְמָה, שנאמר "וַתִּלְדֵּךְ הָעַלְמָה", ונקראה כן על שם זריזותה, או על
שהעלימה דבריה, כפי שיתבאר בעזה"י בסוף דף זה.

שלוש גזירות גזר פרעה

נתבאר שפרעה ביקש להמית את הזכרים ואמר רבי יוסי ברבי חנינא ששלוש
גזרות היו.

א. בתחילה לא הושיב שומרים על הדבר, וסמך על המילדות, שהן ימיתו את
הזכרים, כמבואר בכתוב, "וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַלְאֲכֵי הָעֶבְרִית אֲשֶׁר שָׁם
הָאֶחָת שְׁפָרָה וְשָׁם הַשְּׂנִית פּוֹעָה. וַיֹּאמֶר בְּיַלְדֵיכֶן אֶת הָעֶבְרִית וְרֵאִיתֶן עַל
הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהַמֶּתֶן אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא וְחָהּ".

ב. כשראה שהמילדות אינן עושות ציווי, הושיב שומרים לחפש אחר הבנים
ולהמיתם, שנאמר, "וַיִּצְוֵה פְרָעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיְלֹוד תִּשְׁלִיכֶהוּ
וְכָל הַבַּת תִּחְיֶינָה" (שמות א' כ"ב).

ג. וגזרה שלישית גזר ביום לידת משה, שאמרו לו איצטגנינו, היום נולד
מושיענו של ישראל, ואין אנו יודעים אם מצרי הוא או יהודי, ועמד וקביץ כל
עמו, ובקש מהם ליתן לו כל הנולדים בו ביום גם מעמו, וזהו שנאמר "וַיִּצְוֵה
פְרָעֹה לְכָל עַמּוֹ", לומר, שגם על עמו גזר. וכיון שעבר היום, ועדיין רואים
איצטגנינו שלא לקה, העמיד הגזירה, עד יום שהושלך ליאור².

לידת משה והצלתו

[שמות ב' א' ט"ו] וַיִּלְדָּה אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקְרָא אֶת בֶּת לֵוִי. וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּרְאֶה אֹתוֹ
כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים. וְלֹא יָדְעָה עוֹד הַצִּפְּנֵי וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמָא וַתַּחְמְקֶהָ
בַּחֲמֹר וּבְצִפְתֵּי וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שְׂפַת הַיָּאָר. וַתַּצְבֵּב אֶחָתוֹ מֵרַחֵק לְדַעַה
מֵה יַעֲשֶׂה לוֹ. וַתֵּרֶד בַּת פְּרָעֹה הַרְחֵף עַל הַיָּאָר וַנִּעְרַתֶּיהָ הַלַּכְתָּ עַל יַד הַיָּאָר וַתִּרְאֶה אֶת
הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקְחֶהָ. וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נֶעַר בָּכָה
וַתַּחַמַּל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיֶּלְדֵי הָעֶבְרִים זֶה. וַתֹּאמֶר אֶחָתוֹ אֶל בַּת פְּרָעֹה הַאֵלֶּךְ וַקְרָאתִי לָךְ
אִשָּׁה מִיִּנְקָת מֶן הָעֶבְרִית וַתִּיַּנֵּךְ לָךְ אֶת הַיֶּלֶד. וַתֹּאמֶר לָהּ בַת פְּרָעֹה לְכִי וַתִּלְדֵּךְ הָעַלְמָה

¹ "יצחר" כתיב.

² כן פירש רש"י, ולפי זה היתה הגזרה הזו שלושה חודשים. אולם מהתוס' משמע, שביום שהושלך
ליים נגזרה גזרה זו, ובו ביום כשהושלך לים היא בטלה, ונצלו ממנה כל ישראל.

עמרם הולך אחר עצת מרים בתו

עמרם גדול הדור היה, והיו הכל נשמעים לדבריו, כיון שגזר פרעה הרשע, "כָּל
הַבֵּן הַיְלֹוד הַיִּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ", אמר עמרם, לשוא אנו עמלים, עמד וגירש את
אשתו, עמדו כולם וגירשו את נשותיהם.

אמרה לו בתו, אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה. (א) פרעה לא גזר אלא על
הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, שעל ידי שעזבו הכל נשותיהם,
לא ילדו לא זכרים ולא נקבות. (ב) פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, [שנולדים
ומתים, וחוזרים וחיים הן לעולם הבא], ואתה גזרת בעולם הזה ולעולם הבא,
[שכיון שאינם נולדים, אינן באין לעולם הבא]. (ג) פרעה הרשע ספק מתקיימת
גזירתו, ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק, בודאי שגזירתך מתקיימת,
שנאמר, "וַתִּגְזַר אֹמֶר וַיִּקָּם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ יִגָּה אֹרֶי" (איוב כ"ב כ"ח)

עמד עמרם והחזיר את אשתו, וזהו שנאמר, "וַיִּלְכָּךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת
לֵוִי" (שמות ב' א'), להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא, שהלך בעצת בתו. ועמדו
כולם, והחזירו את נשותיהם.

החזרת יוכבד

כשהחזיר עמרם את יוכבד אחר שגרשה, לא נאמר "ויחזיר את בת לוי", אלא
"וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי", וביאר רבי יהודה בר זבינא, שעשה לו מעשה ליקוחין,
כלומר החזירה כדרך שנושאים אשה חדשה, הושיבה באפריון, ואהרן ומרים
מרקדים לפניה, ומלאכי השרת אמרו, "מושיבי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמִיחָה
הַלְלוּנָה" (תהלים קי"ג ט').

יוכבד משבעים נפש של באי מצרים היתה

כשנמנו יורדי מצרים, נאמר, "כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבַיִת יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיִם שְׁבַעִים"
(בראשית מ"ו כ"ז). אולם מנין כל השמות הנזכרים שם באותו ענין, הוא ששים
ותשעה בלבד.

ואמר רבי חמא בר חנינא, שיוכבד שלא נזכרה שם, היא השלימה המנין
לשבעים, שהיה הורתה בדרך, ולידתה בין החומות, שנאמר, "וַיִּשֶׂם אֶשֶׁת עֲמָרָם
יֹכָבֵד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרַיִם וַתֵּלֶד לְעֲמָרָם אֶת אֶהָרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְאֶת מִרְיָם
אֲחֹתָם" (במדבר כ"ו ט"ו), לומר, לידתה במצרים, ואין הורתה במצרים, ונמצא,
שכשבאו למצרים, היו שבעים נפש.

יוכבד בזמן לידת משה

בני ישראל היו במצרים מאתיים ועשר שנים, וכשיצאו ממצרים, היה משה בן
שמונים שנה, כמבואר בכתוב, "וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה וָאֶהָרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים
שָׁנָה בְּדִבְרֵם אֶל פְּרָעֹה" (שמות ז' ז'), ואם כן, כשנולד משה שמונים שנה קודם
לכן, כבר היו ישראל במצרים מאה ושלושים שנה (130 = 80 – 210).

בדקו אחריה, ולכן שלושה חודשים ראשונים יכלה להצפינו.

דרך המצרים לחפש אחר תינוקות ישראל

משעברו למשה שלושה חודשים, והחלו המצרים לבדוק אחר אמו אם ילדה, שוב לא יכלה להצפינו, ככתוב "ולא יקלה עוד הצפינו".

והסיבה שלא היו יכולים להחביא התינוקות מפני המצרים, כי כל מקום שהמצרים היו שומעים שנולד שם תינוק ישראלי, היו מביאים לשם תינוק מצרי, כדי שישמע התינוק המוחבא את קול התינוק המצרי, ויצעק גם הוא כנגדו, כדרך התינוקות, שכשהאחד שומע קול חברו, הוא צועק כנגדו, ועל ידי זה היו מוצאים תינוקות ישראל.

וזהו שנאמר, "אֶחָזוּ לָנוּ שׁוֹעֲלִים שׁוֹעֲלִים קִטְנִים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וְכַרְמֵינוּ סִמְדָר" (שה"ש ב' ט"ו) שהיתה בת קול אומרת למי ים סוף, אחזו לנו שועלים הקטנים [הם תינוקות מצרים], המחבלים את הכרמים בהיותם סמדר, בעוד הפרי קטן [הם תינוקות ישראל].

התיבה שבה ניתן משה

מאחר שלא יכלה אמו של משה להצפינו, "וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמָא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֵר וּבְזָפֶת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שְׁפַת הַיָּאָר".

ונחלקו חכמים, מדוע עשתה התיבה מגומא. ^א לדעת רבי אלעזר, אם היתה נותנת אותו בתיבה של עצים קשים וחזקים, היה משתמר יותר טוב, ואף על פי כן נתנה אותו בתיבה של גומא, שהוא רך וחלש, כי היתה חסה על הממון. ומכאן לצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם וזאת משום שאינם פושטים ידיהם בגזל. ^ב ולדעת רבי שמואל בר נחמני, עשתה התיבה מעצי גומא, כי בהם הוא משתמר יותר, שדבר רך יכול לעמוד בפני דבר רך ובפני דבר קשה, מה שאין כן דבר קשה, שדבר קשה, כשהמים מוליכים אותו בחזקה, הוא נתקל ונשבר, אבל דבר קל נתקל וחוזר לאחוריו.

ונאמר "וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֵר וּבְזָפֶת" ושנו בברייתא, חמר מבפנים, וזפת מבחוץ², כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת.

היכן נתנה את התיבה

מבואר בכתוב שאחר שנתנה את משה בתיבה "וַתִּשֶׂם בְּסוּף" ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת רבי אלעזר, נתנה את התיבה בים סוף.

ולדעת רבי שמואל בר נחמני, נתנה את התיבה באגם שיש בו עצי ערבה וקנים והנקראים קני סוף, וכמו מצינו בכתוב, שְׁסוּף הוּא דְבַר שִׁישׁ בּוֹ קָמִילָה וַיּוּבֵשׁ, כמו קנה, "קִנְיָהּ וְסוּף קָמִילִי" (ישעיהו י"ט ו').

ולעיל נתבאר, שיוכבד נולדה בזמן שבאו בני ישראל למצרים, ואם כן בזמן שילדה את משה, היתה בת מאה ושלושים שנה.

ומה שנאמר עליה באותה שעה "וַיִּקַּח אֶת בֵּית לֵוִי" כלומר ילדה, אף על פי שכבר היתה זקנה, אמר רב יהודה, משום שנולדו בה סימני נערות, שחזרה לימי עלומיה באורח כנשים ובתואר פנים ופשטו הקמטים.

נשים צדקניות לא היו בפיתקה של חוה

לאחר שהחזיר עמרם את יוכבד, נאמר, "וַתִּתֵּר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן" (שמות ב' ב). ולהלן יתבאר בעזה"י, שכבר היתה הרה שלושה חודשים קודם לכן, שנתעברה מעמרם קודם שגירשה.

ואמר רבי יהודה בר זבינא, שהסיבה לכך שהזכיר הכתוב את ההריון אחר החזרה, סמוך ללידה, אף שהיתה הרה קודם לכן, כדי להקיש את הלידה להריון, וללמד, שכשם שההריון בא בלא צער, כך הלידה באה לה בלא צער.

ומכאן לנשים צדקניות, שלא היו בפיתקה של חוה, כלומר, בגזר דין שלה, ושטר גזירות קללתה, של עצבון והריון.

וַתִּרְא אֶתוֹ כִּי טוֹב הוּא

בלידת משה נאמר, "וַתִּרְא אֶתוֹ כִּי טוֹב הוּא", ונאמרו מספר ביאורים מה היה הטוב ההוא.

א. לדעת רבי מאיר, טוב שמו, כלומר אמו קראה לו בשם "טוב".

ב. לדעת רבי יהודה, טוביה שמו, כלומר אמו קראה לו בשם "טוביה".

ג. ולדעת רבי נחמיה ראתה ברוח הקודש שעתיד להיות הגון לנביאות.

ד. ולדעת אחרים^א, הטוב שראתה בו היה שנולד כשהוא מהול.

ה. ולדעת חכמים, בשעה שנולד משה, נתמלא הבית כולו אור, שנאמר כאן "וַתִּרְא אֶתוֹ כִּי טוֹב הוּא", וכן נאמר בענין האור, "וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ" (בראשית א' ד')

הצפנת משה שלושה חודשים

אחר שנולד משה, הצפינה אותו אמו שלושה חודשים, שנאמר, "וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים". וטעם הדבר שיכלה להצפינו שלושה חודשים, כי באמת נתעברה יוכבד מעמרם קודם שגירשה, וכשהחזירה עמרם, כבר היתה מעוברת שלושה חודשים, ונמצא שששה חודשים אחר חזרתה מלאו לה תשעה ירחי לידה, ונולד משה. אולם המצרים לא ידעו שהיא היתה מעוברת קודם לכן, והמתינו לה עד שיעברו תשעה חודשים מחזרתה לעמרם, ורק אז

^א ומקשים מדקאמר רבי מאיר טוב שמו, מכלל דאחרים לאו היינו רבי מאיר. ובשלהי הוריות אמר דאסקוה לרבי מאיר אחרים ... (א) ואמר רבי, שראה בקונטרס צרפת, שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה קבעום בשם אחרים, מפני שהיה שמו אחר, אבל שאר שמועות, קבעום בשמו. ולא מסתברא ... (ב) אלא נראה, דלאחר דאסקוהו אחרים, חזר בו ואמר נולד כשהוא מהול ... [תוס'].

² לכאורה הכוונה, שבצד הפנימי של התיבה נתנה חמר, ובצד החיצון נתנה זפת. ותוס' גורסים חמר מבחוץ וזפת מבפנים, וכתבו, פירש רבי בשם ר"ש בר קלונימוס, זה וזה בתוך התיבה, והחמר היה מכסה את הזפת, אבל מבחוץ לא זיפפה, שלא ירגישו, כי הגומא דומה לקנה היאור, ולא יבחינו התיבה בתוך קנה היאור. [תוס'].

כשלקחה בת פרעה את התיבה, פתחה אותה, "וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיְלֵד וְהִנֵּה נֶעֱרַב בְּכָה", מתחילה נקרא ילד ולאחר מכן נקרא נער.

לדברי רבי יהודה, במראהו היה ילד, כלומר תינוק, אבל בקולו היה כמו נער.

ורבי נחמיה הקשה על דבריו, אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מוס, והוא לוי, ונפסל בקול לעבודת השיר.

ולדברי רבי נחמיה, היה מראהו ילד וגם קולו קול של ילד, ונקרא נער משום שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה, אמרה שמא לא אזכה לחופתו.

ותאמר מילדי העברים

כשראתה בת פרעה את משה בתיבה, ידעה שהוא מילדי העברים, שנאמר, "וַתִּחְמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִי־לְדֵי הָעִבְרִים זֶה", ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, שידעה זאת, **כי ראתה אותו מהול.**

נתנבאה שלא מדעתה

נתבאר, שכשראתה בת פרעה את משה בתיבה, אמרה, "מִי־לְדֵי הָעִבְרִים זֶה". ואמר רבי יוחנן, "זֶה" מיעוט הוא, מלמד שנתנבאה שלא מדעתה, **זה האחרון שנופל ליאור, ואין אחר נופל, שאותו היום בטלו גזירתם.**

וזה שאמר משה על ישראל, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שְׁשׁ מֵאוֹת אֶלְפֵי רִגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בָקָרְבָּו וְאַתָּה אֲמַרְתָּ בְּשֵׁר אֶתְּוֹ לְהֵם וְאֶכְלֵי חֶדֶשׁ גְּמִים" (במדבר י"א כ"א) "רַגְלֵי" כלומר בשבילי, [כמו "ויברך ה' אותך לרגליו"], שכך אמר להם משה לישראל, בשבילי נצלתם כולכם, שביטלו מצרים את גזירתם.²

ראיית האיציטגנינים

אומר הנביא לישראל, "וְכִי יֵאמְרוּ אֲלֵיכֶם [העובדי כוכבים] דְּרָשׁוּ [כמותינן] אֵל הָאֲבוֹת וְאֵל הַיְדֻעָנִים הַמְצַפְּפִים [המהגים] [תשובתם תהא] הַלּוֹא עִם אֵל אֲלֵקְיוּ דְרָשׁ בְּעַד חַיִּים אֵל הַמְתִּים" (ישעיהו ח' י"ט)

ואמר רבי אלעזר שהנביא קורא לצופיהם בלשון גנאי, "הַמְצַפְּפִים וְהַמְהִיגִים" כלומר, **שהם מצפצפים כעגורים ומהגים כיונים**, מוציאים קול בגרונם, ואין יודעין מה אומרים, שכך דרך איציטגנינים, צופים ואינם יודעים מה צופים מהגים ואינם יודעים מה מהגים, **שאינם רואים אלא סימן, אבל לא פירושו של כל דבר.**

וכך היה עם איציטגניי פרעה, שראו שמושיעים של ישראל במים הוא לוקה, ולכן עמדו וגזרו, "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" וכיון שהשליכו את משה ליאור הרי הוא כמי שלקה במים ואמרו שוב אין אנו רואים אותו סימן ובטלו את גזרתם, והם אינן יודעין, שעל מי מריבה הוא לוקה. וזהו שאמר רבי חמא ברבי חנינא, מהו שנאמר, "הֲקָמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּשְׁדָּשׁ בָּם"

ירידת בת פרעה לרחוץ על היאור

אחר שניתן משה בתיבה ירדה לשם בת פרעה, ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מתוך כך שנאמר בה לשון רחיצה, "וַתִּרְדַּבְּ בַת פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֵר", למדנו שירדה לרחוץ מגלולי אביה, כלומר **לטבול לשם גירות.**

וכן מצינו כתוב נוסף בו מבואר, שהשב ומתנקה מעוונתו קרוי רחוץ, "אִם רָחַץ ה' אֶת צִלְעוֹת בְּנוֹת צִיּוֹן וְאֶת דְּמֵי יְרוּשָׁלַם יְדִים מִקְרָבָה בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בְּעֵר" (ישעיהו ד' ד').

הליכת נערות בת פרעה

כשירדה בת פרעה לרחוץ ביאור, אמר הכתוב, "וַיִּנְעֲרֵתֶיהָ הַלְלֶתָ עַל יַד הַיָּאֵר", ואמר רבי יוחנן, אין הליכה זו, אלא לשון מיתה. וכן מצינו הליכה שהיא לשון מיתה, בכתוב, "וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אֲנִי הוֹלֵךְ לְמוֹת לְקָמָה זֶה לִי בְכָרְהָ" (בראשית כ"ה ל"ב).

ומתו נערותיה על שמיחו בה, שכשראו שהיא רוצה להציל את משה, אמרו לה, גבירתנו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם גוזר גזירה, אם כל העולם כולו אין מקיימים אותה, בניו ובני ביתו מקיימים אותה, ואת עוברת על גזירת אביך. **בא גבראל, וחבטן בקרקע.**

לקיחת התיבה על ידי אמתה

כשראתה בת פרעה את התיבה, שלחה את אמתה, ולקחתה, ככתוב, "וַתִּרְאֶה אֶת הַתִּבְיָה בַת־פְּרָעֹה וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקְחֶהָ", ונחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה בדבר זה.

אחד מהם אומר, ש"אֲמָתָה" האמורה כאן, היא ידה, והסיבה שלא נכתב לשון יד, ללמד, שנעשה לה נס בידה, שנשתרבה ונתארכה כמה אמות. [וכמו שמצינו בשרביטו של אחשוורוש, כמבואר במסכת מגילה. וכמו שארע בשינוי של עוג מלך הבשן, שנאמר, "שִׁנֵּי רְשָׁעִים שְׂבָרָתָ" (תהלים ג' ח'), ואמר ריש לקיש, אל תיקרי "שברת" אלא "שריבבתה", כמבואר במסכת ברכות]

ואחד מהם אומר, ש"אֲמָתָה" האמורה כאן, היא שפחתה, שכן אף שהרג גבראל שפחותיה שייר לה שפחה אחת שאין דרך ארץ שתעמוד בת מלך לבדה בלא שום שפחה.

את מי ראתה בתיבה

מאחר שלקחה בת פרעה את התיבה נאמר, "וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיְלֵד", לא נאמר, "ותרא את הילד", אלא "וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיְלֵד", משמע שראתה מישהו נוסף עם הילד³, ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, מלמד שראתה **שכינה עמו.**

ילד או נער

² והאי "אֶת", לשון "עם" כמו "וְאֶת בְּנֵימִין אָחִי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אָחִיו" כלומר עם אחיו. [רש"י].

³ תימה, אדרבה, בשבילו נזרו הגזירות, שראו איציטגניי פרעה. יש לומר, הוא היה הראשון המושלך ליאור, וגזירה ראשונה "אם בן הוא והמתן אותו", לא בשבילו היתה, אלא משום "ונלחם בנו" ודרך אנשים להלחם. [תוס'].
© כל הזכויות שמורות ליא"ה

(במדבר כ"י"א), המה שראו איצטגניני פרעה וטעו.

והפריש עצמו מחלב טמא, ונתקן [=נסתלק] מן השדים הטמאים.

יום שנתנו את משה בתיבה

מרים נקראה עלמה

לעיל נתבאר שמהכתוב "מִיִּלְדֵי הָעֶבְרִים זָה" דרשו, שזה היה האחרון שנפל ליאור. ויש דורשים את הכתוב "זָה", שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, שאין ראוי שימות משה ביום "זָה", ונחלקו חכמים מאיזה טעם.

כששאלה מרים את בת פרעה אם תלך לקרוא לה מינקת מן העבריות, "וְתֵאמְרֵהָ לָהּ בַת פְּרַעֲהָ לְכִי וְתִלְדֵי הָעֶלְמָה וְתִקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד" (שמות ב' ח'), ונאמרו שני ביאורים מדוע נקראת מרים "עֶלְמָה".

לדברי רבי חנינא בר פפא, אותו היום, **עשרים ואחד בניסן היה**, שמשה נולד בשבעה באדר ראשון, ואותה שנה היתה שנה מעוברת, ומה שנאמר שהצפינו אותו שלושה חודשים, אין הכוונה לשלושה חודשים מלאים, אלא רובו של ראשון, כלומר משבעה באדר ראשון עד סופו, ואמצעי שלם, כלומר כל אדר שני, ורובו של שלישי, כלומר מתחילת ניסן ועד עשרים ואחד בניסן. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה, ילקה ביום זה? שבכ"א בניסן נאמרה שירה, כמו ששנינו בברייתא של סדר עולם, מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות הרי שלושה, ברביעי "ויוגד למלך מצרים כי ברח העם", חמישי וששי רדפו מצרים, אור שביעי ירדו לים, שנאמר "ויאר את הלילה", לשחרית אמרו שירה, ויום שביעי היה, ויום טוב אחרון של פסח היה.

לדברי רבי שמואל בר נחמני, מלמד **שהלכה בזריזות כעלמה**, שכל כחה עליה.

ואמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה, ילקה ביום זה? שבכ"א בניסן נאמרה שירה, כמו ששנינו בברייתא של סדר עולם, מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות הרי שלושה, ברביעי "ויוגד למלך מצרים כי ברח העם", חמישי וששי רדפו מצרים, אור שביעי ירדו לים, שנאמר "ויאר את הלילה", לשחרית אמרו שירה, ויום שביעי היה, ויום טוב אחרון של פסח היה.

מסירת משה ליוכבד

מאחר שאמרה בת פרעה למרים ללכת להביא מינקת עבריה "וְתִלְדֵי הָעֶלְמָה וְתִקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד". ו**תאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והינקתו לי** ו**אני אֶתְּנֶנּוּ אֵת שְׂכָרְךָ וְתִשָּׁח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנְיַחְהוּ" (שמות ב' ט')**

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מתנבאה בת פרעה, ואינה יודעת מה מתנבאה, שאמרה לה "היליכי", כלומר, **הרי לך שלך**.

ועוד אמרה לה בת פרעה, "ו**אני אֶתְּנֶנּוּ אֵת שְׂכָרְךָ" (שמות ב' ט')**, ואמר על כך רבי חמא ברבי חנינא, **לא זייס לצדיקים שמחזירים להם אבידתם, אלא שנותנים להם שכרם**.

ולדברי רבי אחא בר חנינא, אותו היום, **ששה בסיון היה**, שמשה נולד בשבעה באדר, ואותה שנה היתה שנה פשוטה, ומשבעה באדר עד ששה בסיון הם שלושה חודשים. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה, ילקה ביום זה?

שבועה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד

נבואת מרים

מרים היתה נביאה כמבואר בכתוב, "וְתִקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אַחֹת אֶהְרֹן אֶת הַתָּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאֶנָּה כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלֹת" (שמות ט"ו כ'), ואמר רב עמרם או רב נחמן אמר רב, שהסיבה שנקראת בכתוב הזה "אַחֹת אֶהְרֹן" דווקא, ולא "אחות משה", כי היתה מתנבאה בעודה אחות אהרן לבד, קודם שנולד משה.

ענין זה שמת משה בשבעה באדר, למדוהו במסכת קידושין מהכתובים, שנאמר, "ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום", ומיד אחרי כן נאמר ליהושע, "משה עבדי מת ועתה קום עבור את הירדן ... כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן ... והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון", נמצא שעברו את הירדן שלושים ושלושה יום אחר מות משה, והיה הדבר בעשרה בניסן, צא מהן שלושים ושלושה יום למפרע, תמצא שבשבעה באדר מת משה.

דף י"ג

וענין זה שבשבעה באדר נולד, למדוהו מהכתוב "ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" מה תלמוד לומר "היום", היום מלאו ימי ושנותי.

וכך היתה מתנבאת, עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל. וכיון שנולד משה, נתמלא כל הבית כולה אור. עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה, בתי, נתקיימה נבואתיך.

לינק מהנוכחית

וכיון שהטילוהו ליאור, עמד אביה וטפחה על ראשה, אמר לה, בתי, היכן נבואתיך. וזהו שנאמר, "ו**תתצב אֶחָתוּ מִרְחַק לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לּוֹ" (שמות ב' ד')**, **לידע מה יהא בסוף נבואתה**.

מבואר בכתוב, שאחר שמצאה בת פרעה את משה בתיבה, "ו**תאמר אֶחָתוּ אֶל בַּת פְּרַעֲהָ הַאֵלֶּף וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקוֹת מִן הָעֶבְרִית וְתִיַּנֵּק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד" (שמות ב' ז')**.

סדר המלווים את יעקב לקבורתו בהליכה ובחזרה

מבואר בכתובים שכשעלו יוסף ואחיו לקבור את יעקב בארץ כנען, עלו עמם מעבדי פרעה וזקני ארץ מצרים. ומצינו חילוק בין הליכתם לחזרתם. **בהליכתם נאמר**, "ו**יַעֲלֵ יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו (ב) וַיַּעֲלֵוּ אֹתוֹ כָּל עֲבָדֵי פְרַעֲה וְזִקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם. (ג) וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וְבֵית אָבִיו בַּקֶּטֶף" (שמות ב' ז')**

ואמרו שהסיבה לכך שאמרה לה שתקרא למינקת עבריה משום **שמתחילה, החזירוהו למשה על כל המצרות כולן, ולא ינק, כי אמר, פה שעתיד לדבר עם השכינה, יינק דבר טמא?** כלומר, יינק מזו שאוכלת דברים טמאים? והלא התינוק טועם בחלבה כל מה שתאכל, ונמצא שאם יינק ממנה יטעם גם הוא דברים טמאים שאכלה.

וזהו שאמר הכתוב, "אֶת מִי יוֹרָה יְדַעַה וְאֶת מִי גְבִין שְׂמוּעָה גְמוּלִי מִחֻלְבַּ עֲתִיקִי מִשְׁפָּדִים" (ישעיהו כ"ח ט'), למי יורה הקב"ה דעה, ולמי יבין שמועה, למי שגמל

חלק הבכורה, שלא אטול פי שנים, חלק פשוט לא מכרתי, ויש לי לחלוק עמו בשווה.

אמרו לו, כן גם חלק פשוט שיש לך במערה מכרת לו, שכך אמר לנו אבינו בשעת מותו, "אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אֲשֶׁר קָרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שְׁמָה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאֶשְׁבְּחָה" (בראשית נ"ה), והכוונה לכך שקנה את קברו, שכירה היא לשון מכירה,¹ [וכמאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, אין "כירה", אלא לשון מכירה, שכן בכרכי חים קוראים למכירה כירה]. אמר להם הראו שטר מכירה. אמרו לו שטר המכירה במצרים הוא, ושלחו את נפתלי להביאו ממצרים, שהוא קל ברגליו כאילה, ויבוא מהר, כמו שנאמר, "נִפְתָּלִי אֵילָה שְׁלָחָה הַתַּנּוּן אֲמָרִי שְׁפָר" (בראשית מ"ט כ"א) וזהו שאמר רבי אבהו, אל תקרי "אֲמָרִי שְׁפָר", אלא "אמרתי ספר", שרץ מהר להביא את ספר [=שטר] המכירה.

חושבים בנו של דן היה שם, וכבדו אזניו משמוע, ולא שמע כל הדברים הללו, ולפיכך, כשראה שממתנינים, שאל, מדוע? ואמרו לו, שעשיו מעכב, עד שיבוא נפתלי ממצרים עם שטר המכירה. השתומם ואמר, ועד שיבוא נפתלי מארץ מצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון? נטל מקל והיכה על ראשו של עשיו, נשרו עיניו של עשיו, ונפלו על רגלי יעקב, פתח יעקב את עיניו, וצחק, וזהו שאמר הכתוב, "וַיִּשְׁמַח צְדִיק כִּי חָזָה נְקָם, פִּעְמֵיו יִרְחֹץ בְּדַם הַרְשָׁעִים" (תהלים מ"ח י"א).

ובאותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה, שאמרה, "עד שוב אף אחיד מן מקד וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחֵתִי מִשָּׁם לָמָּה אֲשַׁפֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד" (בראשית כ"ז מ"ה). ואף שמיתתם לא היתה ביום אחד, מכל מקום קבורתם היתה ביום אחד.

עיקר קבורת יעקב על ידי יוסף

מבואר בכתוב, שעיקר קבורת יעקב על ידי יוסף היתה, שנאמר, "וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל עַבְדֵי פְרֹעַה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרָיִם. וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וְבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצִאֲנָם וְדִקְרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גִּשׁוֹן. וַיַּעַל עִמּוֹ גַם רַבֵּן גַּם פְּרָשִׁים וְנִהִי הַמִּתְנַהֵּף בְּבֵית מִאֲדָ" (בראשית נ"ז-נ"ט), כלומר, הוא עלה לקבור את אביו, והאחרים עלו עמו כטפלים לו.

ומה שהניחו שאר האחים שיהיה יוסף העיקר, והם טפלים לו, לא משום שלא חשו לכבוד אביהם כמותו, שהיה גם הם התעסקו בו, כמבואר בכתוב, "וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנָיו אַרְצָה כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמִעְרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת שְׂדֵה הַלְחָזִית קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרָן הַחִתִּי עַל פְּנֵי מִמְרָא" (בראשית נ"י ג'). אלא הסיבה לכך שהניחו האחים ליוסף להיות העיקר כי אמרו זה לזה, הניחו לו להתעסק בו כנגד כולנו, שכבודו של אבינו במלכים יותר מבהדיוטות, ויוסף היה מלך.

העלאת עצמות יוסף על ידי משה

נתבאר, שיוסף נתעסק בקבורת אביו, ובכך כבדו ביותר, שהיה יוסף הגדול ביותר שהיה יכול לקברו.

וכנגד זה שנתעסק יוסף בקבורת אביו, וכך נקבר אביו על ידי הגדול ביותר

וְצִאֲנָם וְדִקְרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גִּשׁוֹן" (בראשית נ"ז-נ"ח), כלומר עבדי פרעה וזקני ארץ מצרים קדמו לאחי יוסף. ובחזרתם נאמר, "וַיִּשָּׁב יוֹסֵף מִצְרָיִמָּה הוּא (ב) וְאֶחָיו (ג) וְכָל הָעֲלִיִּם אֹתוֹ לְקַבֵּר אֶת אָבִיו אַחֲרֵי קְבֹרוֹ אֶת אָבִיו" (בראשית נ"ז י"ד), כלומר אחי יוסף קדמו לשאר העולים, ובכללם עבדי פרעה וזקני מצרים.

ואמר רבי יוחנן, שבתחילה, עד שלא ראו בכבודם של ישראל, לא נהגו בהם כבוד, ולבסוף, שראו בכבודם, כפי שיתבאר בסמוך, שעשו ליעקב כבוד גדול, נהגו בבניו כבוד, והקדימו אותם לפניהם.

כבוד גדול שעשו ליעקב כשהעלו אותו לקברו

כשעלו לקבור את יעקב בארץ כנען נאמר, "וַיָּבֵאוּ עַד גֵּרֶן הָאֶטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֲבָל שְׁבַעַת יָמִים" (בראשית נ"י).

ואמר רבי אבהו, שבוודאי אין הכוונה לגורן של אטד [=מין קוצים], שהרי אין רגילים לאסוף אטדים, לעשות מהם גורן, אלא מלמד, שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב, כגורן זה שמקיפים לו אטד [=גדר של קוצים].

שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה למלחמה, וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב, נטלו כולן כתריהם, ותלאום בארונו של יעקב.

וזהו ששנינו בברייתא, שלשים וששה כתרים נטלו בארונו של יעקב, שהיו שם שנים עשר נשיאי של ישמעאל, ועשרים ושלושה אלופי עשו, ויחד עם כתרו של יוסף היו שלושים וששה כתרים.²

מספד גדול וכבד

בענין המספד שעשו ליעקב נאמר, "וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד" (בראשית נ"י י"ג), ושנינו בברייתא, אפילו סוסים ואפילו חמורים.³

קבורת יעקב במערת המכפלה

כיון שהגיעו למערת המכפלה, בא עשו ועיכב עליהם מלקבור שם את יעקב, וכך היו דבריו, הלא עיר זו קרויה, "מִמְרָא קְרִית הָאֶרְבֵּעַ הוּא תְּבָרוֹן" (בראשית ל"ה כ"ז), ונקראת בשם "קרית ארבע", משום שהיא מחזקת ארבע זוגות ולא יותר, [וכמאמר רבי יצחק, "קרית ארבע", ארבע זוגות היו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה], עד עתה נקברו כאן שלוש זוגות, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, ושני המקומות של הזוג האחרון, אחד ליעקב ואחד לי, יעקב קבר את לאה בחלקו, והקבר האחרון שלי הוא.

אמרו לו, כשמכרת בכורתך מכרת לו חלקך במערה. והשיב, אף אם מכרתי

¹ ואם תאמר עשרים וחמישה הן. ויש לומר תימן וקנו נמנו שתי פעמים. [ואם תאמר, קרח גם כן נמנה שתי פעמים. ויש לומר שני קרח הן, אחד מבני אליפז, ואחד מבני אהליבמה. [רש"י].

² ואולי שעניינו כמו שעושים עתה למרכבת שרים ומלכים במיתתם להלביש הסוסים שחורים ולעשות להם כאילו גם הם בוכים. [מהרש"א]. אפילו סוסים היו בכלל ההספד שגם הם היו מייללים ובוכים. ודילמא גזרה שווה גמרי דכתיב התם "מקנה כבד מאד". [הגיעב"ץ]. ואולי רמזו בזה, שגם המצרים והכנענים ספדו לו, והם קרוים סוסים וחמורים, כמו שנאמר, "אֲשֶׁר בָּשָׂר חֲמֹרִים בָּשָׂרָם וְזָרְמַת סוּסִים זָרְמָתָם".

³ כמו "וְאֶפְרָה לִי בְחַמְשָׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף וְחָמֵר שְׁעָרִים וְלִתְדָ שְׁעָרִים" (הושע ג' ב'). [רש"י].

שהיה יכול לקברו, זכה מידה כנגד מידה, וגם בקבורתו שלו היה כן, שמשו רבינו, שהוא הגדול ביותר שהיה יכול להתעסק בו, נתעסק בקבורתו, שנאמר, וינקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד ופקד אלהים אתכם וחסלתם את עצמתי מזה אתכם" (שמות י"ג י"ט).

כמה חביבות מצות על משה רבינו

בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולם נתעסקו בנייה [של מצרים, לקיים מה שנאמר, וישיא לו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זָהָב] (שמות י"ב ב), ומשה נתעסק במצות², שנאמר, וינקח משה את עצמות יוסף עמו, וזהו שאמר הכתוב, ויחכם לב יוסף מצות ויחכם לב יוסף עמו" (משלי י"ח).

ולחן יתבאר בעזה"י, שלכבודו של יוסף, הניחו כל ישראל למשה לקברו, ולא משום שלא חשו לכבודו.

מנין ידע משה היכן יוסף קבור

שנינו בברייתא אחת, ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור? אמרו, סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה³, אמר לה, כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו, ארון של מתכת עשו לו מצרים, וקבעוהו בנילוס הנה, כדי שיתברכו מימיו⁴.

הלך משה, ועמד על שפת נילוס, אמר לו, יוסף יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל להעלות עצמותיך, אם אתה מראה עצמך, מוטב, אם לאו, הרי אנו מנוקים משבועתך. מיד צף ארונו של יוסף.

ואל תתמה, היאך ברזל צף, שהרי מצינו בכתוב בענין אלישע ותלמידו, וינקח הקאחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים ויצעק ויאמר אקה אדני והוא שאול [=השאיחיו לו]. ויאמר איש האלקים אנה נפל ונראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל" (מלכים ב' ו' ה). והלא דברים קל וחומר, ומה אלישע, תלמידו של אליהו, ואליהו תלמידו של משה⁵, צף ברזל מפניו, מפני משה רבינו, על אחת כמה וכמה.

¹ לכאורה גם הם נתעסקו במצוות, שהרי קיימו ציווי הקב"ה לשאול כלים מהמצרים. אבל החילוק הוא בזה, שאצלם היתה מצווה רק בפעולה שעשו, כלומר בשעה ששאלו הכלים, ומשם ואילך לא קיימו מצווה בהחזקת הכלים אצלם, ואצל משה נמשכה המצווה כל הזמן, שכל ארבעים שנה שהוליד עמו עצמות יוסף קיים בכך מצווה. וזו היא החכמה, שלקח דבר שיהיה בידו מצווה תמידית, ולא דבר שהוא מצווה פעם אחת בלבד. ויל"ע בדבר.

² תימה, והלא מכיר ויארר בן מנשה נולדו בימי יעקב, והיו מבאי הארץ, למה לא שאלם משה, והם היו מבני בניו של יוסף. יש לומר שסוד הגאולה נמסר לסרח, כדאיתא בפירקי רבי אליעזר, וכיון שבא משה, הלכו זקני ישראל אצלה, לפי שכבר נכשלו על ידי בני אפרים, שיצאו שלשים שנה לפני הקץ, ונמלכו עתה בה, ואמרה להם, מה לשון אמר לכם המושיע הזה, אמרו לה, פקוד פקדתי, אמרה להם, אם כן הוא הוא, לכך הלך גם משה אצלה. מתוספת רבי. [תוס'].

³ לפי שאין ארץ מצרים שותה ממי גשמים, אלא כולה עשויה יאורים וחריצים מנילוס עד סוף המדינה ... ונילוס עולה ומשקה ומתברך, וממלא את אותם יאורים, ומשקים מהם השדות ... [רש"י].

⁴ ולא שלמד מפיו, אלא תורתו של משה למדו לאליהו. [רש"י]. מיהו לדעת האומרים פנחס זה אליהו היה ממש תלמידו של משה.

ורבי נתן אומר, בקברניט [=בקברות] של מלכים היה קבור, הלך משה ועמד על קברניט של מלכים, אמר, יוסף, הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך, מוטב, ואם לאו, הרי אנו מנוקים משבועתך. באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף. נטלו משה, והביאו אצלו.

ארון יוסף מהלך עם ארון של שכינה

וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו, אחד של מת, ואחד של שכינה, מהלכים זה עם זה. והיו עוברים ושבים שואלים, מה טיבן של שני ארונות הללו? והיו משיבים להם, אחד של מת, ואחד של שכינה. והיו חוזרים ושואלים, מה דרכו של מת להלך עם שכינה? והיו משיבים להם, קיים זה כל מה שכתוב בזה.

וכתב רש"י, שענין זה מבואר במכילתא, בפרשת "וייה בשלח פרעה" היאך מצינו ביוסף שקיים את הכתוב בתורה, ומקצת מהדברים מובאים בטבלה הבאה.

הכתוב בתורה	קיים יוסף
"אנכי הי אלקיך"	"כי התחת אלקים אני"
"לא יהיה לך אלקים אחרים על פני"	"האלקים אני ירא"
"לא תשא את שם ה' אלקיך לשווא"	"חי פריעה"
"זכור את יום השבת לקדשו"	"וטבת טבת וקבר"

המתעסקים בקבורת יוסף

נתבאר, שהעלאת עצמות יוסף היתה על ידי משה, שנאמר, וינקח משה את עצמות יוסף עמו.

ומה שהניחו שאר ישראל שיהיה משה מתעסק בו, לא משום שלא חשו שאר ישראל לכבודו, או לשבועה שהשביע את ישראל להעלות את עצמותיו, שהרי לאחר מות משה נתעסקו בו כל ישראל, ככתוב, ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה" (יהושע כ"ד ל"ב). אלא הסיבה לכך שהניחו ישראל למשה להתעסק עמו, כי אמרו זה לזה, הניחו לו שיתעסק בו משה לבדו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים.

וכן מה שאחר מות משה, הניחו בניו של יוסף לכל ישראל להתעסק בקבורתו של יוסף, ולא התעסקו בו הם לבדם, לא משום שלא חשו לכבוד אביהם שהרי נקבר בנחלת בני יוסף ואם כן היה חביב עליהם. אלא הסיבה לכך שהניחו בניו לכל ישראל להתעסק עמו, כי אמרו זה לזה, הניחו לו שיתעסק בו כל ישראל, כבודו במרובים יותר ממועטים.

מקום קבורת יוסף

נאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם, ואמר

⁵ ואין זה אלא יום השבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו. [רש"י].

רבי חמא ברבי חנינא, שהסיבה לכך שנקבר בשכם כי אמרו, **משכם גבוהו^א**,
ולשכם נחזיר אבידתו.

העושה דבר ולא גמרו

א. אמר רבי חמא בר חנינא, כל העושה דבר ולא גמרו, ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו, כאילו עשאו. שכן מצינו בענין העלאת עצמות יוסף, שמשח החל לעשות הדבר, שנאמר, "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", ואחר מות משה סייעו ישראל הדבר, והחשיב הכתוב את ישראל, כאילו הם לבדם עשו זאת, שנאמר "ונאת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל למצרים".

ב. רבי אלעזר אומר, זה שמתחיל בדבר ואינו גומרו, אף מורידים אותו מהשמים מגדולתו^ב. שכן מצינו ביהודה, שהחל בהצלת יוסף כשאמר "מה פצע פי נהרג את אחיני" (בראשית ל"ז ו), ולא סיים ההצלה, וירד יהודה מגדולתו, שנאמר, "ויקהי פעתהו וינרד יהודה מאת אחיו ויש עד איש צדקמי וישמו חיה" (בראשית ל"ח א).

ג. רבי שמואל בר נחמני אמר, אף קובר את אשתו ובניו. שכן מצינו, שגם דבר זה ארע ליהודה, מתה אשתו, ככתוב, "ויכרבו הקימים ותמת בת שוע אשת יהודה" (בראשית ל"ח י"ב), ומתו בניו, ככתוב, "ויקמת ער ואונן" (בראשית מ"ו י"ב)

יוסף נקרא עצמות בחייו

כשהשיע יוסף את אחיו בחייו שיעלו את עצמותיו אמר להם "והעלתם את עצמתי מזה" (בראשית נ"ה).

ואמר רב יהודה אמר רב, מפני מה נקרא יוסף "עצמות בחייו"? מפני שלא מיחה בכבוד אביו, שאמרו לו אחיו על אביהם, "עבדך אבינו" (בראשית מ"ד ל"א), ולא אמר להם ולא כלום.

יוסף מת קודם לאחיו

יוסף מת קודם לכל אחיו שנאמר "ונקמת יוסף ויכל אחיו" (שמות א' ו), תחילה יוסף ואחר כך כל אחיו.

ואמר רב יהודה אמר רב או רבי חמא ברבי חנינא, מפני מה מת יוסף קודם לאחיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות.

יוסף הוריד אצטגניני מצרים מגדולתם

נאמר, "ויסוף הורד מצריתו ויקנהו פוטיפר קריס פרה שר הטבחים איש מקרי מיד הישמעאלים אשר הורדו שמה" (בראשית ל"ט א). ואמר רבי אלעזר, אל תיקרי "הורד" כדכתיב "וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה", ושם היו רועין, ודוהן אינה מקום, והאי דכתיב "ויאמר האיש נסעו מזה וגו'" כך אמר לו, אתה אומר את אחי אנכי מבקש נסעו מן האחוה הזאת, ואין מחזיקין עצמן כאחין לך, כי שמעתי אומרים נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו אם יבא אצלנו. [רש"י].

^א אלא אם כן נאנס, כמשה שמת בעבר הירדן. [רש"י].

^ב גרסת הגמרא "בגיא".

למה קנה פוטיפר את יוסף

כשיוסף הורד מצרימה, קנאו פוטיפר, ככתוב, "ויקנהו פוטיפר קריס פרה". ואמר רב, שקנאו לעצמו, למשכב זכור, [מתוך יופיו]. בא גבריא, ופירעו [=סירוס גדול] לפוטיפר, ולכן מתחילה נקרא "פוטיפר", ולבסוף נקרא "פוטי פרה" (בראשית מ"א מ"ה) על שם שנפרע.

קבורת משה על ידי המקום

נתבאר, שמשח נתעסק בהעלאת עצמות יוסף, ובכך כבדו ביותר, שהיה משה הגדול ביותר שהיה יכול להתעסק עם יוסף.

וכנגד זה שנתעסק משה בעצמות יוסף, וכך נעשה הדבר על ידי הגדול ביותר שהיה יכול לקברו, זכה מידה כנגד מידה, וגם בקבורתו שלו היה כן, שהמקום ב"ה נתעסק בקבורתו, שנאמר, "ויקבר אתו בגל פארו מואב מול בית פער ולא נע איש את קברו עד היום הזה" (דברים ל"ד ו).

ולא על משה בלבד אמרו, שנתעסק המקום בקבורתו, אלא על כל הצדיקים, שנאמר, "אז יקע פשח אורד וארבתד מהרה תצמת והלך לפני צדק פבד ה' יאספה" (ישעיהו נ"ח ח).

"ויאמר ה' אלי רב לך"

כשהתפלל משה להיכנס לארץ, לא קיבל הקב"ה תפילתו, ככתוב, "וינתער ה' פי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (דברים ג' כ"ו).

א. לדברי רבי לוי, תשובת הקב"ה למשה היתה מדה כנגד מדה, כנגד מה שאמר משה לבני מחלוקתו, "ויתנו בהו אש ושימו עליהו קטרת לפני ה' מחר והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש רב לכם בני לוי" (במדבר ט"ז ז), דקדק עמו כחוט השערה, והשיב לו גם כן "רב לך".

ב. דבר אחר, כך השיב לו הקב"ה למשה, "רב לך", כלומר יש לך רב אחר, שכבר הגיע זמן מלכות יהושע, ואין מלכות נוגעת ומחסרת מחברתה, ואין אפשרות להאריך את זמנך.

ג. דבר אחר, כך השיב לו הקב"ה למשה, "רב לך", כלומר אל תרבה לבקש עוד, שלא יאמרו, הרב כמה קשה, [שאינו שומע לתלמיד], ותלמיד כמה סרבן, [=מפציר].

וכל כך למה? כלומר למה לא קיבל הקב"ה תפילת משה, ואמרו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, לפום גמלא שיחנא, [=לפי כח הגמל מרבין במשא] ואף כאן,

לפי צדקתו של משה מדקדק אחריו.

דברים שאמר הקב"ה בזמן קבורת משה

לדברי רב יהודה, כך אמר הקב"ה, "מי יקום לי עם מרעים (להוכיחם לשמן) מי יתיצב לי עם פעלי און" (תהלים צ"ד ט"ז).

ולדברי שמואל, כך אמר הקב"ה, "מי פהחכם ומי יודע פשר דבר" (קהלת ח' א'), שהיה משה יודע לעשות פשרה ביני ובין בני.

ולדברי רבי יוחנן, כך אמר הקב"ה, "והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום פינה" (איוב כ"ח י"ב).

ולדברי רב נחמן, כך אמר הקב"ה, "ויקמת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'" (דברים ל"ד ה').

וסמליון^א אמר, "וימת שם משה ספרא רבה דישראל".

ושנינו, רבי אליעזר הגדול אומר, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל בת קול משמיע ואומר, "וימת משה ספרא רבה דישראל".

האם מת משה

כבר נתבאר, שמשם מת, ונקבר, ככל המבואר לעיל.

ויש חולקים ואומרים, שלא מת משה, ולמדו זאת בגזרה שווה, שנאמר בענין "ויקמת שם", וכן נאמר בענין עלייתו להר סיני, "ויקח שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ונקתב על הלחות את דברי הפריט עשרת הדברים" (שמות ל"ד כ"ח), מה להלן בהר סיני עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש.

מקום קבורת משה

אמר רבי ברכיה, אף על פי שהכתוב נותן סימנים הרבה למקום קבורת משה, "ויקבר אתו (א) בגי (ב) בארץ מואב (ג) מול בית פעור", בכל זאת, "ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה" (דברים ל"ד ו').

דף י"ד

וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא [=מושל] של בית פעור, הראנו היכן משה קבור. עמדו למעלה, נדמה להם למטה. למטה, נדמה להם למעלה. נחלקו לשתי כיתות, אותן שעומדים למעלה, נדמה להן למטה. למטה, נדמה להן למעלה, לקיים מה שנאמר "ולא ידע איש את קברתו".

רבי חמא ברבי חנינא אמר, אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור, שנאמר כאן "ולא ידע איש את קברתו" והכוונה למשה הקרוי איש, ככתוב, "וזהאת הפרכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו" (דברים ל"ג א')

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם? מפני שגלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא, שעתידי בית המקדש לחרב ולהגלות את ישראל מארצם, שמה יבואו לקבורתו של משה באותה שעה, ויעמדו בבכי ויתחננו למשה, ויאמרו לו, "משה רבנו עמד בתפלה בעדנו", ועומד משה ומבטל את הגזרה. מפני

הקב"ה משלים שנתיים של צדיקים

ביום פטירת משה אמר משה, "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (דברים ל"א ב'), ובדקדוק אמר "היום", כלומר, היום מלאו ימי ושנתי (שביום זה נולד), ללמדך, שהקב"ה משלים שנתיים של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, וכן הכתוב אומר בברכה, "את מספר קמיה אמלא" (שמות כ"ג כ"ו).

כוחו וחכמתו של משה ביום פטירתו

ביום פטירתו של משה אמר, "לא אוכל עוד לצאת ולבוא".

ובודאי לא נתכוון לומר, שתשש כוחו, עד שלא היה בו כח ללכת, שהרי נאמר בו, "וימשך בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נס לחה" (דברים ל"ד ז'), כלומר לא ברח ממנו לחלוטית כחו, ועוד נאמר בו, "ויצל משה מערב מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ונראה ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן" (דברים ל"ד א'), ושנינו בברייתא, שתיים עשרה מעלות היו שם, ופטעם משה בפסיעה אחת, הרי שהיה כוחו גדול.

אלא אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כך אמר משה "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" בדברי תורה, מלמד שנסתתמו ממנו שערי חכמה.

העברת רשות ממשם ליהושע

אמר הכתוב, "ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיה למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויהושע ויהושע ויהושע ויהושע" (דברים ל"א י"ד), כלומר שניהם יחד, ששניהם היו בראש באותו יום, וכמו ששנינו בברייתא, שבת של דיו זוגי [=שני זוגות] היתה, ניטלה רשות מזה, וניתנה לזה, תחילת היום למשה, וסופו ליהושע.

סדר הלווית משה

אמר רב יהודה, אילמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאומרו. היכן משה מת? בחלקו של ראובן, שנאמר, "ויצל משה מערב מואב אל הר נבו" (דברים ל"א א') ונבו בחלקו של ראובן, שנאמר, "ויבני ראובן בנו את השבון ואת אלקלא ואת קריתים. ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה ויקראו בשמת את שמות הערים אשר בנו" (במדבר ל"ב ל"ח). והיכן משה קבור? בחלקו של גד, שנאמר, "וילגד אומר ברך מרחיב יד קלביא שכו וטרו וזרע אף קדקד. ונרא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון ונתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (דברים ל"ג כ"א). ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד ארבעה מילין. אותן ארבעה מילין מי הוליכו? מלמד שהיה משה מוטל בכניו שכונה [=בכנף לבוש הודו], ומלאכי השרת אומרים, "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל".

^א י"א שסמליון הוא מלאך וי"א שסמליון הוא חכם אחד. [רש"י ותוס']

דרש רבי שמלאי, תורה, תחלתה גמילות חסדים, וסופה גמילות חסדים.
תחלתה מדברת בגמילות חסדים של הלבשת ערומים, שנאמר "וַיַּעַשׂ ה'
אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיִּלְבְּשֵׁם", וסופה מדברת בגמילות חסדים
של קבורת המת שנאמר "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי".

למה נתאוה משה להיכנס לארץ

דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול
מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כד אמר משה, **הרבה**
מצות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ, כדי
שיתקיימו כולן על ידי.

אמר לו הקב"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר? מעלה אני עליך, כאילו
עשיתם, שנאמר, "לָכֵן אֶחְלַק לוֹ בְּרָבִים וְאֶת עֲצוּמִים יִחַק וְיַעֲרֹב אֶת
הָעָרָה לְמָנוֹת נִפְשׁוֹ וְאֶת פְּשָׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֲטָא רַבִּים נִשְׂא וּלְפָשָׁעִים יִפְגִּיעַ"
(ישעיהו נ"ג י"ב). וכך הוא ביאור הכתוב.

"לָכֵן אֶחְלַק לוֹ [שכר] בְּרָבִים", יכול כאחרונים ולא כראשונים? תלמוד לומר,
"וְאֶת עֲצוּמִים יִחַק וְיַעֲרֹב אֶת הָעָרָה", כאברהם יצחק ויעקב, שהן עצומים בתורה
ובמצות.

"תַּחַת אֲשֶׁר הָעָרָה [=הריק] לְמָנוֹת נִפְשׁוֹ", שמסר עצמו למיתה, שנאמר, "וַיַּעֲתָ אִם
תִּשָּׂא חֲטָאתָם וְאִם אֵין מַחְנִי נָא מִסְפָּרָד אֲשֶׁר כְּתָבְתָּ" (שמות ל"ב ל"ב).

"וְאֶת פְּשָׁעִים נִמְנָה", שנמנה עם מתי מדבר. "וְהוּא חֲטָא רַבִּים נִשְׂא", שכיפר על
מעשה העגל.

"וּלְפָשָׁעִים [=בשביל פושעים] יִפְגִּיעַ [=יתפלל]", שביקש רחמים על פושעי ישראל
שיחזרו בתשובה, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר, "וְאֶתְּהָ אֶל תִּתְּפַלֵּל בְּעַד הָעָם
הַזֶּה וְאֶל תִּשָּׂא בְּעַדָם רָחֵם וְתִפְלֶה וְאֶל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינִי טָמֵעַ אֲתָד" (ירמיהו ז' ט"ז).

סליק פרק המקנא לאשתו

מפתח העניינים

- דף ב' 1
סדר מסכתות מסדר נשים..... 1
קביעת הזיווג 1
השקאת הסוטה אחר קינוי וסתירה..... 1
עדות טומאה 1
עדות קינוי וסתירה..... 2
היאך יהא הקינוי..... 2
משמעות המילה קינוי..... 2
דף ג' 2

שתיבים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, שכן אתה מוצא, בשעה שהיו ישראל
במדבר וסרחו במעשיהם ועשו העגל, קצף הקדוש ברוך הוא על ישראל ואמר למשה,
"הרף ממני ואשמידם", כמה צדיקים היו באותו הדור, וכמה חסידים; משה, ואהרן,
ויהושע, אלדד, ומידד, ושבעים זקנים, ושאר חכמים ותלמידים, ולא עשה בשבילם, ולא
בטל הגזרה אלא בשביל משה.

מפני מה נקבר משה אצל בית פעור

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מפני מה נקבר משה אצל בית פעור, **כדי לכפר על**
מעשה פעור.

ומדרש אגדה, בכל שנה ושנה, בעת שחטאו ישראל בבנות מואב, באותו פרק בית פעור
עולה למעלה, כדי לקטרט ולהזכיר עון, וכשהוא רואה קברו של משה, חוזר ושוקע,
שמשה רבינו שקעו בקרקע עד חוטמו, וכל שעה שעולה, חוזר ונשקע למקום ששקעו
משה רבינו.

להלך אחר מדותיו של הקב"ה

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, נאמר, "אֲחֲרַי ה' אֱלֹקֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֹתוֹ תִירְאוּ וְאֶת
מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְיִקְלָו תִּשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וְבוֹ תִדְבְּקוּ" (דברים י"ג ה'), וכי אפשר לו לאדם
להלך אחר שכניה? והלא כבר נאמר, "כִּי ה' אֱלֹקֵיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא אֵל קָטָא"
(דברים ד' כ"ד), אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה.

מה הוא מלביש ערומים, שנאמר, "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר
וַיִּלְבְּשֵׁם" (בראשית ג' כ"א), אף אתה **הלבש ערומים.**

הקב"ה ביקר חולים, שנאמר^א, "וַיִּנְרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֲלֵנִי מִמְּרָא וְהוּא יָשַׁב פֶּתַח הָאֵהָל
פָּחַם הַיּוֹם" (בראשית י"ח א'), אף אתה **בקר חולים.**

הקב"ה ניחם אבלים, שנאמר, "וַיְהִי אַחֲרַי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרָךְ אֱלֹקִים אֶת
יִצְחָק בְּנוֹ" (בראשית כ"ה י"א) שניחמו על אביו, וברכו ברכת אבלים, אף אתה
נחם אבלים.

הקב"ה קבר מתים, שנאמר, "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי" (דברים ל"ד ו'), אף אתה **קבור**
מתים.

כתנות שעשה הקב"ה לאדם ואשתו

נאמר, "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיִּלְבְּשֵׁם", ונחלקו רב
ושמואל בדבר זה.

לדעת אחד מהם, היו **כתנות של צמר**, שהוא דבר הבא מן העור².

ולדעת אחד מהם, היו **כתנות של פשתן**, שהוא דבר שהעור נהנה ממנה,
שהאדם לובש הפשתן סמוך לבשרו³.

תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים

^א כאן הראו פעם אחת שביקר חולה. ובמסכת שבת דף י"ב וכן במסכת נדרים דף מ' אמרו,
שהקב"ה זן וסועד כל חולה, שנאמר "ה' יסעדנו כו"ו.

² והיה זה בגד עליון ולא הבגד הסמוך לבשר.

³ והיה זה הבגד הסמוך לבשר.

בקי צור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון 59
מסכת סוטה ב' - י"ד

8.....	אדם אין בו אלא רביעית דם	2.....	עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי
9.....	גאווה לתלמיד חכם	2.....	אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות
9.....	תפילתו של מי נשמעת	2.....	רוח המביאה לידי קינוי
9.....	מי זוכה לרפואה	3.....	הקינוי רשות או חובה
9.....	נוטריקון אד"ם ובש"ר	3.....	פרשיות כפולות שבתורה
9.....	מעלת נמוכי הרוח	3.....	כהן מטמא לקרוביו רשות או חובה
9.....	השם אורחותיו בעולם הזה	4.....	לה מיטמא ואינו מטמא לאבריה
9.....	כיצד האיש מקנא לאשה	4.....	הנולד מכנען ומאומה אחרת
9.....	מת קודם שהשקה חולצת ולא מתייבמת	4.....	לשחרר עבד
10.....	דף ו'	4.....	להלקות מי שאינו נוהג כשורה
10.....	כהן גדול שקידש אלמנה ומת בלא בנים	4.....	אשה מזנה או כעסנית
10.....	אשת כהן שנאנסה ומת בלא בנים	4.....	חטא עריות גורם לסילוק שכינה
10.....	ואלו אסורות לאכול בתרומה	4.....	העושה מצווה אחת
11.....	סוטה שיש לה עדים במדינת הים	5.....	העובר עבירה אחת
11.....	סוטה שיש לה זכויות	5.....	עדות אחרונה מתקיימת בעד אחד
12.....	ואלו שמנחותיהן נשרפות	5.....	עדות ראשונה מתקיימת בשני עדים
12.....	קדושת המנחה כשבאו לה עדים שנטמאה	5.....	עדות טומאה בעלמא מתקיימת בשני עדים
12.....	ארבע עבודות שבזבח ושבמנחה	5.....	דף ז'
12.....	מנחה שנטמאת קודם תחילת העבודות שבה	5.....	הסתירה ושיעורה
12.....	מנחה שנפסלה אחר שקדש הקומץ	6.....	"פי כַּעַד אִשָּׁה זֹנָה עַד כֶּפֶר לָחֶם"
13.....	קדשה המנחה ולאחר מכן נמצאו עדי סתירה זוממים	6.....	עונש האוכל בלא נטילת ידים
13.....	מת האיש או האשה אחר הקרבת המנחה	6.....	אופן נטילת מים ראשונים שלפני הסעודה
13.....	דף ז'	6.....	אופן נטילת מים אחרונים שאחר הסעודה
13.....	דין יחוד עם אשת איש	6.....	האוכל פת בלא ניגוב ידים
13.....	דין יחוד עם הנדה	6.....	"וְאִשֶּׁת אִישׁ נִפְשׁוֹ קָרְהָ תְצוּד"
13.....	דין יחוד אם אשתו שקינא לה ונסתרה	7.....	אדם שיש בו גסות הרוח
14.....	מביא את הסוטה לבי"ד של שבעים ואחד	7.....	כל שיש בו גסות הרוח לא ינקה מדין גיהנם
14.....	דברים שמאיימים על הסוטה	7.....	דף ה'
15.....	ברכת משה את יהודה	7.....	אזהרה שלא יהיה אדם גס רוח
15.....	אין לאדם להודיע על חטאיו ברבים	7.....	סוף אדם שיש בו גסות הרוח
15.....	מעשה המלווה בפריעת החוב	8.....	קרבת הקב"ה לשפל רוח
15.....	פגימת הכתובה של היוצאת מחמת זנות	8.....	אהוב את הנמוכים
16.....	דף ח'	8.....	עוד דברים שנאמרו באדם שיש בו גסות הרוח
16.....	הסעת הסוטה ממקום למקום כדי ליגעה	8.....	מידת הקב"ה בראיית השפל
16.....	הסעת עידי נפשות ממקום למקום	8.....	על מי אומר הקב"ה איני יכול לדור עמו
16.....	דברים שהיו עושים בשער נקנור	8.....	חולשת גס הרוח

בקי צור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' – י"ד

23.....	דין שדן שמשון את ישראל.....	16.....	אין משקים שתי סוטות כאחת.....
23.....	שמו של שמשון.....	17.....	אין עושים מצוות חבילות חבילות.....
23.....	בלעם ושמשון חגרים היו.....	17.....	סדר ביזוי הסוטה קודם השקאתה.....
23.....	חמישה נבראו מעין דוגמא של מעלה.....	17.....	הפשטת הנסקל והנסקלת.....
23.....	פדגרא.....	17.....	מלבושים וקישוטים שעליה.....
24.....	אסא נענש כי עשה אנגריא בתלמידי חכמים.....	17.....	קשירת הבגד.....
24.....	ירידה ועליה לתמנה.....	18.....	מי בא לראותה.....
24.....	"ותָּשַׁב בְּפֶתַח עֵינָיו".....	18.....	המתחייב ארבע מיתות בי"ד בזמן הזה.....
24.....	אשל שנטע אברהם.....	18.....	במידה שאדם מודד בה מודדים לו.....
24.....	אברהם מקריא שם שמים בפני כל.....	18.....	מידה כנגד מידה בסוטה.....
24.....	צניעות תמר בבית יהודה.....	18.....	דף ט'
25.....	שכר כלה שהיא צנועה בבית חמיה.....	19.....	מצרים ופורענויות שבאו עליהם.....
25.....	מציאת הסימנים.....	19.....	הזמן שהקב"ה נפרע מהמלכים.....
25.....	"לְדוֹד מִקָּתָם".....	19.....	עם ישראל אינו אבד.....
25.....	חומר הלבנת פני חבירו ברבים.....	19.....	הזמן שהקב"ה נפרע מן האדם.....
25.....	מעשה תמר מידה במידה כנגד מכירת יוסף.....	19.....	משה ודוד לא שלטו שונאים במעשיהם.....
25.....	בקשת תמר מיהודה.....	20.....	הנותן עיניו במה שאינו שלו.....
26.....	יוסף ויהודה קדשו שם שמים.....	20.....	סדר בדיקת המים וסדר הקללה.....
26.....	"וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ".....	20.....	שמשון לקה בעיניו מידה כנגד מדה.....
26.....	אבשלום נתלה בשער מדה כנגד מדה.....	21.....	שמשון לקה בעזה מידה כנגד מדה.....
26.....	תקעו בו עשר חניתות מדה כנגד מדה.....	21.....	דלילה שמה ראוי לה.....
26.....	תקעו בו שלושה שבטים בלבו מדה כנגד מדה.....	21.....	מנין ידעה דלילה שמשון גילה לה הדבר.....
26.....	תפילת דוד על אבשלום.....	21.....	מה עשתה לו דלילה כדי שיגלה לה.....
27.....	דף י"א	21.....	ציווי המלאך לאמו של שמשון.....
27.....	בני אבשלום.....	22.....	שמשון ניצול על ידי דבר טמא מידה כנגד מידה.....
27.....	גמול הטובה.....	22.....	קיום נבואת יעקב אבינו בשמשון.....
27.....	כל הכתוב על שם שכינה נאמר.....	22.....	שכינה היתה מקשקשת לפני שמשון כזוג.....
28.....	שעבוד בני ישראל במצרים.....	22.....	שמשון עקר את צרעה ואשתאול.....
28.....	המלך החדש שמלך במצרים ושעבד את ישראל.....	22.....	קודם לידת שמשון עברו פלישתים על שבועתם.....
28.....	הוא התחיל בעצה ולפיכך הוא לקה תחילה.....	22.....	דף י'
28.....	התחכמות פרעה כנגד מושיעם של ישראל.....	22.....	ברכה שבירך ה' את שמשון.....
28.....	שלשה היו באותה עצה.....	22.....	שמשון לא השתרר על ישראל בשום דבר.....
29.....	ממה חשב פרעה.....	22.....	שמשון נפרע מפלישתים על ידי שועלים.....
29.....	תחילת השעבוד.....	22.....	משא כתפיו של שמשון.....
29.....	ערי מסכנות.....	23.....	טחינת שמשון בבית האסורים.....
29.....	פתם וְרַעְמָסֶס.....	23.....	כל המזנה אשתו מזננת עליו.....

בקי צור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 59
מסכת סוטה ב' - י"ד

36	יום שנתנו את משה בתיבה.....	29	ריבוי בני ישראל למרות העינוי.....
36	בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד.....	29	הקושי של מצרים בראותם את ישראל.....
36	לינק מהנוכרית.....	29	עבודה שעבדו בני ישראל במצרים.....
36	מרים נקראה עלמה.....	30	בשכר נשים צדקניות.....
36	מסירת משה ליוכבד.....	30	לידת התינוקות וגידולם.....
36	נבואת מרים.....	30	גזרת הריגת הילודים.....
36	דף י"ג	30	המילדות העבריות.....
36	סדר המלווים את יעקב לקבורתו בהליכה ובחזרה.....	30	סימנים שמסר פרעה למילדות.....
37	כבוד גדול שעשו ליעקב כשהעלו אותו לקברו.....	31	דבר נוסף שתבע פרעה מהמילדות.....
37	מספד גדול וכבד.....	31	תשובת המילדות.....
37	קבורת יעקב במערת המכפלה.....	31	שכר המילדות.....
37	עיקר קבורת יעקב על ידי יוסף.....	31	אביו של כלב וחורגו של כלב.....
37	העלאת עצמות יוסף על ידי משה.....	32	דף י"ב
38	כמה חביבות מצות על משה רבינו.....	32	כל הנושא אשה לשם שמים.....
38	מנין ידע משה היכן יוסף קבור.....	32	שמותיו וכינויו של כלב.....
38	ארון יוסף מהלך עם ארון של שכינה.....	32	שמות וכינויי מרים.....
38	המתעסקים בקבורת יוסף.....	33	שלוש גזירות גזר פרעה.....
38	מקום קבורת יוסף.....	33	לידת משה והצלתו.....
39	העושה דבר ולא גמרו.....	33	עמרם הולך אחר עצת מרים בתו.....
39	יוסף נקרא עצמות בחייו.....	33	החזרת יוכבד.....
39	יוסף מת קודם לאחיו.....	33	יוכבד משבעים נפש של באי מצרים היתה.....
39	יוסף הוריד אצטגניני מצרים מגדולתם.....	33	יוכבד בזמן לידת משה.....
39	למה קנה פוטיפר את יוסף.....	34	נשים צדקניות לא היו בפיתקה של חוה.....
39	קבורת משה על ידי המקום.....	34	ותָרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא.....
39	"ניאמָר ה' אֵלֵי רַב לָךְ".....	34	הצפנת משה שלושה חודשים.....
40	הקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים.....	34	דרך המצרים לחפש אחר תינוקות ישראל.....
40	כוחו וחכמתו של משה ביום פטירתו.....	34	התיבה שבה ניתן משה.....
40	העברת רשות ממשה ליהושע.....	34	היכן נתנה את התיבה.....
40	סדר הלוויית משה.....	35	ירידת בת פרעה לרחוץ על היאור.....
40	דברים שאמר הקב"ה בזמן קבורת משה.....	35	הליכת נערות בת פרעה.....
40	האם מת משה.....	35	לקיחת התיבה על ידי אמתה.....
40	מקום קבורת משה.....	35	את מי ראתה בתיבה.....
40	דף י"ד	35	ילד או נער.....
41	מפני מה נקבר משה אצל בית פעור.....	35	ותאמָר מִלְדֵי הַעֲבָרִים.....
41	להלך אחר מדותיו של הקב"ה.....	35	נתנבאה שלא מדעתה.....
41	כתנות שעשה הקב"ה לאדם ואשתו.....	35	ראיית האי צטגנינים.....